

ȚARA BÂRSEI

- J. Lupaș:** Ioan Bogdan 1862-1919
A. A. Mureșianu: Un împiedecător al avântului național al Românilor brașoveni de acum 200 de ani: popa Teodor Baran
I. Prișcu: Versuri inedite de Anton Pann
N. Orghidan: Observațiuni morfologice în regiunea Brașovului; Basinul Târgul-Săcuesc
Dr. E. Pop: Cei dintâi culegători ai numelor românești de plante

PARTEA LITERARĂ

- D. Olariu:** Lotrii
D. Olariu: Solul lui Bogdan cel Chior
Gabriel Zare: Eroi din romane moderne
Al. Petöfi: Tisa
Axente Banciu: Pro memoria
S. Tamba: Din stânga și din dreapta
I. Colan: O Istorie a Țării Românești în versuri din 1792
Axente Banciu: Răsfoind ziarele și revistele noastre
Axente Banciu: Insemnări răslețe
Cronică. — Bibliografie.

TARA BÂRSEI

APARE LA DOUĂ LUNI ODATĂ
SUB CONDUCEREA PROFESORULUI A. BANCIU

REDACTIA
şi
ADMINISTRAȚIA

B-dul Regele Ferdinand No. 14, Braşov

ABONAMENTUL

PENTRU UN AN LEI 260

NUMĂRUL LEI 50

Pentru străinătate acelaş preţ, plus taxe de expediție (Lei 140)

INFORMAȚIUNI

Pentru autori

Manuscrisele primite la redacție nu se înapoiază.

Autorii, ale căror articole urmează să se publice, vor fi încunoștințați despre aceasta.

Extrase din articolele publicate în revistă se pot face plătindu-se tipografiei numai costul hârtiei și trasului.

O coală 16p. formatul și hârtia revistei.

50 ex. Lei 320, 100 ex. Lei 550, 200 ex. Lei 870

8 pag.

50 ex. Lei 230, 100 ex. Lei 320, 200 ex. Lei 550

Pentru cetitori și abonați

Cei cari au primit No. 1 și 2 și le-au reținut, sunt rugați să ne achite abonamentul.

* * *

În loc să apărem lunar în 3 coale de tipar, vom apărea la câte două luni în 6 coale. Am făcut-o aceasta pentru a putea publica și articole mai lungi, cari, fărâmițate în 2-3 numere de revistă, pierd adeseori atât de mult. Cetitorii nu vor fi scurțați deci cu nimic.

Lucrările și revistele primite la redacție vor fi amintite la „Bibliografia“ acestei reviste.

Reproducerea, fără indicarea izvorului, este oprită.

Revista apare cu sprijinul „Astrei“ Braşov.

ȚARA BĂRSEI

APARE LA DOUĂ LUNI ODATĂ

Redacția și administrația: BRAȘOV, B-DUL REGELE FERDINAND No. 14

Anul II.

Mai-Iunie 1930

No. 3.

IOAN BOGDAN

1862—1919

de I. Lupaș

I.

Dintre fruntașii școalei istorice ardelene dela începutul secolului al XIX-lea numai protopopul Petru Maior a izbutit să-și vază cărțile de istorie tipărite și răspândite printre Români doritori a cunoaște trecutul neamului și al bisericii lor. Cronica lui Șincai abia în jumătatea a 2-a a secolului a putut să vadă, în întregime, lumina tiparului. Iar scrierile lui Samuil Micu au rămas până în timpul de față nepublicate.

Mai ales prin „Istoria pentru începutul Românilor în Dacia“ (1812), care apăruse la Iași în ediția a II-a (1834) și la Gherla în ediția III-a (1883) Petru Maior a exercitat influență însemnată asupra opiniei publice, contribuind ca ideea greșită a descendenții curat romane a poporului nostru să fie îmbrățișată cu entuziasm și să aibă ecouri prelungite în toate domeniile vieții românești.

Pe lângă rătăcirile de ordin filologic, pe cari le-a produs ideea aceasta în măsură proprie a deschide o prăpastie periculoasă între limba vorbită a poporului și între cea scrisă a oamenilor trecuți prin școli, nu au lipsit nici exagerările istorice ale câtorva „romanomani“ ca Treboniu Laurian d. e., care a încercat să înglobeze în istoria poporului nostru toată istoria Romanilor, înlocuind cronologia „Dela nașterea lui Christos“ — admisă în deobște — cu aceea împrumutată dela Titus Livius: *A. U. C.* (= ab urbe condita = dela întemeierea Romei). O rătăcire asemănătoare s'a manifestat și în istoria dreptului prin cursurile ținute la Universitatea din Iași de cătră Simion Bărnuțiu și tipărite mai târziu sub titlul „Dreptul public al Românilor“ (Iași 1867).

Adevărat că bunul simț critic nu a lipsit a întâmpina cu observări îndreptățite și a combate „romanomania“ școalei ardelene, care prin concepțiile sale strâmte, unilaterale și neștiințifice pregătia calea unei deplorable falsificări a istoriei românești.

Spiritul ponderat și clar văzător al lui Mihail Kogălniceanu se rostia lămurit în lecția sa inaugurală dela Academia Mihăileană (1843), arătând că Petru Maior prin cartea sa despre începutul Românilor în Dacia a produs „o școală destul de numeroasă de Români noi, cari fără a-și sprijini zisele cu faptele socot că trag respectul lumei asupra-și, când strigă că se trag din Romani, că sânt Romani și prin urmare *cel dintâi popor din lume*. Această manie s'a întins până acolo, încât unii își însușesc chiar și faptele și istoria bătrânilor Romani dela Romulus și până la Romulus Augustulus“... Tot el sfătuia pe auditorii săi a se feri „de această manie, care trage asupra noastră *râsul streinilor*“. Iar mai târziu Titu Maiorescu a reușit să spulbere prin critica sa incisivă rătăcirile școalei lui Bărnuțiu, afirmând despre menționata lui carte că se distinge „prin o totală lipsă de cunoștinți istorice și juridice“.

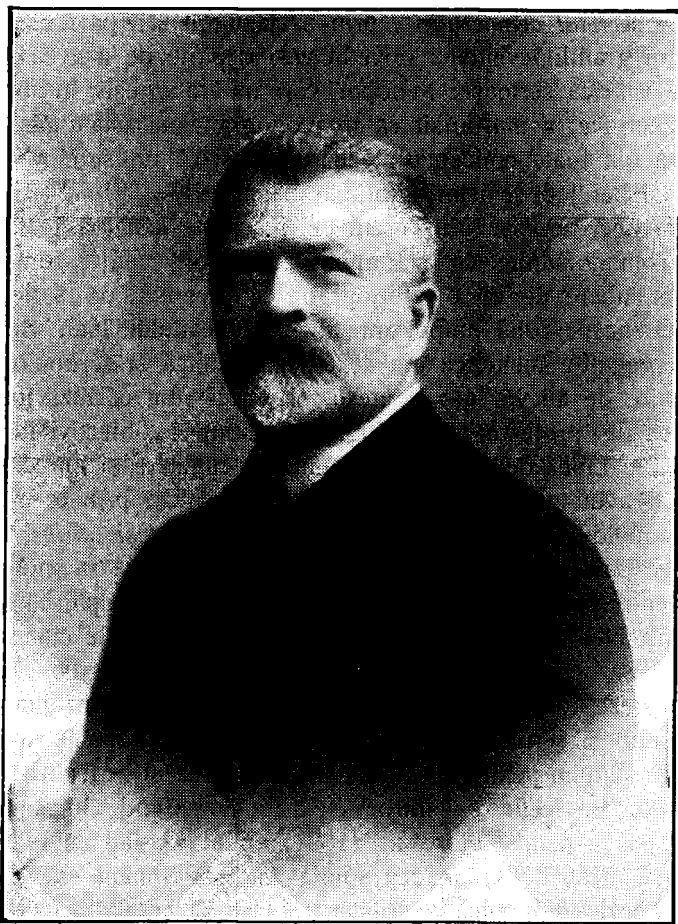
Dacă școala Blajului a fost timp îndelungat sorgintea și răspânditoarea acestor rătăciri, în schimb altă școală ardeleană, școala Brașovului se poate mândri, că dintre foștii ei elevi au răsărit oameni de știință și de curaj, cari n'au stat la îndoială a se împotrivi cu hotărâre exagerațiunilor ridicule, oprindu-le de pe povârnișul rătăcirii și îndreptându-le spre căile adevărului. Așa a făcut Titu Maiorescu în domeniul literaturii, așa Ioan Bogdan în al istoriografiei românești.

II.

Intre „abiturienții“ liceului român din Brașov găsim la 1882 numele lui Ioan Bogdan. Tânărul de 20 de ani părăsi liceul acesta cu bună pregătire în studiile clasice și cu nepotolită sete de carte. Râvna lui de a-și spori cunoștințele a progresat din an în an, în cursul studiilor universitare, pe cari le termină repede, publicându-și la Iași, în 1885, teza de licență cu subiectul „*Istoria coloniei Sarmizegetusa*“.

După această lucrare de tinereță atențiunea lui se îndreaptă asupra unei ramure, lăsate de istoricii români timp prea îndelungat în părăsire: asupra studiilor slave. Tânărul învățat dela Brașov cu

simțu-i critic ascuțit, care-i caracterizează întreagă activitatea, și-a dat seama, câte lacune prezintă istoriografia română și cât de periculoasă-i poate deveni direcția unilaterală a „romanomaniei“ exagerate. De aceea s'a decis fără șovăire a-și dedica cei mai fru-

moși ani ai vieții acestor studii slave și slavo-române, fiind convins că numai cu ajutorul lor se poate înălța edificiul istoriografiei noastre pe temelii solide.

Adevărat că înaintea lui începuse Bogdan P. Hașdeu a publica diferite documente, copii, informațiuni și fragmente culese la

întâmplare din felurite izvoare rusești și polone. Activitatea lui istorică, lipsită de frâna, pe care o impune specialistului o bună pregătire metodică, a lunecat însă pe povârnișul exagerațiilor romantice. Când a publicat monografia asupra lui *Ioan Vodă cel Cumplit*, despre care afirma că ar fi fost „singurul om în toată Europa, care *gâci secretul democrației*“, prin exclamațiile sale patetice și prin expresiuni grandilocvente a dovedit că-i departe de a avea o concepțiune istorică serioasă. Xenopol, care nu era agresiv în observațiile sale critice, a mărturisit că în monografia aceasta a găsit „cea mai falsă din toate concepțiunile istorice“ și că nu se miră „dacă străinii își bat joc de istoriografia română“.

Era deci necesar un curent de reacțiune sănătoasă atât împotriva romanomaniei, cât și împotriva grandilocvenței romantice, compromițătoare pentru o istoriografie cu pretenții de seriositate.

Acțiunea importantă a Brașoveanului Ioan Bogdan, a cărui pregătire metodică era așa de temeinică și scrupuloasă, a cărui iubire de adevăr așa de nestânsă, încât i-au călăuzit întregă activitatea de profesor și istoriograf în limitele obiectivității celei mai severe. Liber de prejudecăți, senin în cugetare și apreciere, el pare a fi avut totdeauna înaintea ochilor lozinca, prin care exprimase Leopold Ranke datoria istoricului: *sich selbst auslöschen*: a se stinge pe sine, a lăsa cu totul în umbră propria sa individualitate, pentru ca adevărul vieții trecute să poată ieși deplin la iveală!

Prin metoda severă și scrupuloasă a lecțiilor sale cu caracter filologic și a scrierilor sale de cuprins istoric Ioan Bogdan a reușit să întemeieze o școală necesară și folositoare, deprinzând elevii săi a prețui și scruta, înainte de toate, izvoarele, cronicile și documentele trecutului pentru a stoarce din mulțimea și varietatea lor tot ce pot da. În lecția sa introductivă demonstrând „Insemnătatea studiilor slave pentru Români“ (1891) arăta Bogdan cu toată hotărîrea că a sosit timpul „ca știința istorică română să iasă cu totul din faza romantică a copilăriei. Datoria ei trebuie să fie de aci înainte: a căuta pretutindeni numai și numai *adevărul*. Ar fi o răătăcire periculoasă dacă am crede, că educația noastră națională trebuie bazată pe *neadevăruri* sau *reticențe*. Dimpotrivă noi credem, că printr'un studiu calm și cât se poate de multilateral al trecutului nostru trebuie să ne dăm seama de *toți factorii* vieții noastre trecute.... Datoria noastră, a oamenilor de știință, este a prezenta

civilizația trecută nu cum am fi dorit să fie, ci cum a fost în realitate. Numai în chipul acesta ne vom putea explica pentru ce am ajuns astăzi acolo, unde suntem“.

Ca atmosferă sufletească școala lui Ioan Bogdan era mai puțin entusiastă decât a antecesorilor. Era însă mai realistă, mai apropiată de adevăr, mai temeinică și mai folositoare. Dacă antecesorii credeau că menirea istoriei naționale ar fi să entusiasmeze pe contemporani prin exemple glorioase din trecut, potrivit cuvântului exprimat de Salustius: *maiorum gloria posteris lumen esto*, — Ioan Bogdan era convins că acesta nu poate fi decât scopul secundar al istoriei, întrucât cel principal e *cultul adevărului* mai presus de orice altă considerațiune efemeră. Prin metoda comparativă aplicată cu severitate, cercetările și concluziile istorice ale acestei școli par a micșora câteodată importanța intrinsecă a trecutului românesc, așezându-l prea categoric în funcție directă de acela al popoarelor vecine. Astfel scria Ioan Bogdan, în legătură cu recensiunea unui manual de istorie în „Convorbiri Literare“: „Le este ușor Germanilor și Francezilor, să grupeze istoria popoarelor europene în jurul istoriei lor naționale și, dacă Românii ar fi jucat rolul politic al acestor două mari popoare, ar putea-o s'o facă și ei. Lucrurile stau însă dimpotrivă. *Istoria noastră a fost determinată de a vecinilor noștri*, cu mult mai culți și mai puternici, cu mult mai vechi în civilizație decât noi. Țările române apar în istorie, când evul mediu începe să apună și instituțiile noastre sunt un slab reflex al celor apusene, trecute prin filiera vecinilor noștri“.

Astfel înfățișat trecutul nostru contribuie aparent mai puțin la trezirea sentimentului de mândrie națională, pe care vechii istorici căutau să-l exalteze cu orice prilej prin exagerarea gloriei străbune.

Dar nota critică este absolut necesară nu numai pentru a înălța istoriografia română la nivelul științific modern, ci și pentru o îndrumare mai bună, mai realistă a educației naționale. Căci nu pe temeiul iluziilor sau al falșificărilor se pot înălța clădirile progresului. Dimpotrivă, păstrând proporțiile propriei noastre personalități etnice, culturale și politice, trebuie să sporească năzuința de a controla cât mai scrupulos rezultatul oricărei cercetări și de a ține seamă totdeauna de realități, întemeind pe stânca neclintită a adevărului toate aspirațiunile noastre. *Veritas vincit*.

Aceasta nu însemnează însă, că Bogdan ar fi trecut cu ve-

derea rătăcirile voite sau întâmplătoare ale istoricilor străini, obicinuți să micșoreze valoarea și rolul elementului românesc chiar în cazuri, când isvoarele istorice îl scoteau destul de bine la iveală. Astfel în conferința sa despre „*Români și Bulgari*” găsia prilej să sublinieze importanța elementului românesc din sudul Dunării prin cuvinte ca acestea : „Popor aspru de munte, constituit aproape militărește sub primicerii, cnezii și voevozii lor, bogați în vite, oțeliți de clima iernatică a Pindului și Balcanului, ușori ca niște capre de munte și inatacabili în ascunzătorile lor, conduși de doi frați: Ioan și Petru, întreprind răscoala (1186), atrag pe Bulgari la sine și după un șir de lupte victorioase le întemeiază din nou statul, pe care îl pierduseră cu 168 de ani mai înainte și care se poate numi acum nu bulgar, ci româno-bulgar. S’au găsit, se înțelege, istorici, cari au tăgăduit participarea Românilor la reînființarea imperiului bulgăresc, tăgăduind naționalitatea română a reîntemeietorilor acestui imperiu. Aceasta este însă partea șovinismului național în istorie și trebuie să constatăm, că istoricii slavi nu s’au lăsat mai pe jos decât Ungurii, când a fost vorba să recunoască puținele fapte mărețe ale poporului nostru. Pentru noi orice ar zice și ori câte rezerve ar face învățați de altmintrelea foarte serioși ca Drinov, Uspenskij sau Vasilijevski, Ioan și Petru Asan sunt Români curați din peninsula balcanică. Aceasta ne-o spun istoricii bizantini, ne-o spun scrisorile papei cătră Ioanițiu și ne-o adevăresc legăturile lor cu Românii de dincoace de Dunăre“.

III.

Paginile de sinteză istorică nu sunt numeroase în activitatea lui Ioan Bogdan. Nici nu puteau fi în stadiul, în care se afla istoriografia română, când a început el a-i examina, cu multă răbdare și cu cel mai serios aparat critic, rezistența temeliiilor.

În primăvara anului 1889 trimitea din St. Petersburg „o încercare de critică diplomatică slavo-română“, care a și apărut în *Analele Academiei* sub titlul „*Diploma bârlădeană din 1134 și Principatul Bârladului*“ demonstrând că documentul publicat de Hașdeu, după o copie făcută de tatăl său Alexandru, nu e databil din secolul XII, când în titlul lui Ivenco Rostislavici nu s’ar fi putut strecura confuzia între *cneaz* și *voevod*. deoarece acesta din urmă era la Ruși

inferior cneazului, care stăpânea cu demnitate ereditară un teritor, câtă vreme voevodul nu era decât un șef al armatei, în serviciul cneazului. Examinând amănunțit grafica, ortografia, fonetica, gramatica și formulele diplomatice ale copiei publicate de Hașdeu, Bogdan ajunge la concluzia că *nu poate fi vorba de un act autentic, ci de un falsificat* de prin sec. XIV—XV. Astfel existența unui principat bârlădean în secolul XII — existență admisă de Hașdeu, Tocilescu, Xenopol și chiar de Onciul, ca fapt istoric — a devenit prin „încercarea critică“ a lui Bogdan cu totul problematică.

În acelaș an a rectificat opinia lui Xenopol, care admitea că liturghia slavă și scrierea chirilică ar fi fost introduse la Români cu sila, prin acte de violență săvârșite în timpul țarului bulgar Asan. Bogdan, de acord cu Episcopul Melhisedec al Romanului, exprimă însă părerea, că procesul acesta s'a întâmplat în mod firesc: prin contactul îndelungat al Românilor cu Bulgarii.

Astfel de rectificări și cercetări de amănunte îl pasionau pe Ioan Bogdan în aceeaș măsură, ca și năzuința de a spori numărul izvoarelor istorice prin noi descoperiri de cronici și documente. În acest domeniu ostenele lui au dat rezultatele importante, cunoscute din publicațiile: „Vechile cronici moldovenești până la Ureche“ (1891), „Cronici inedite atingătoare de istoria Românilor“ (1895), „Vlad Țepeș și narațiunile germane și rusești asupra lui“, studiu critic (1896), Documente din arhivele polone, publicate în colecția Hurmuzaki (1900), Relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească (texte slave cu traduceri și cu un studiu privitor la diplomația slavo-română — 1905) și cele două volume intitulate „Documentele lui Ștefan cel Mare“, publicate la 1913 în editura „Comisiunii Istorice a României“, al cărui prim președinte a fost Ioan Bogdan. În publicarea documentelor aplica Bogdan aceeaș metodă critică serioasă ca și în cercetările de amănunt. De aceea în literatura noastră istorică publicațiile lui sunt dintre cele mai îngrijite și mai sigure. Doar „Tezaurul de monumente istorice“ al lui Alex. Papiu-Ilarianu dacă a mai fost redactat cu atâta grije meticuloasă.

Când i-au permis împrejurările să dea câte o prelucrare a materialului cercetat, Bogdan s'a mulțumit cu monografiile privitoare la vechile instituțiuni românești, la originea și organizarea lor, cum sunt cele publicate în Analele Academiei Române sub titlul: „Ori-

ginea voevodatului la Români“ (1902), „Despre cnejii români“ (1904), „Documentul Răzenilor din 1484 și organizarea armatei moldovene în sec. XV.“ (1908). Nu a întreprins nici o încercare de sinteză mai vastă, știind că opera de analiză istorică e încă prea plâpândă și trebuie continuată cu asiduitate pentru a desțeleni ogorul, care promitea seceriș bogat, dacă lucrătorii nu ar fi fost așa de puțini.

IV.

În discursul de recepțiune, cu care și-a făcut intrarea în Academie vorbind despre „Istoriografia română și problemele ei actuale“ (1905) dă Ioan Bogdan un întreg program pentru viitoarea ei dezvoltare după ce făcuse și o reprivire succintă asupra rezultatelor de până atunci, subliniind în deosebi că „Originile popoului nostru, asupra căruia știrile istorice mai precise încep abia cu secolul XIII, sunt învăluite într'un adânc întunec. Cât timp nu se vor descoperi izvoare nouă — nădejdea noastră în această privință este foarte redusă — problema nu va face nici un progres simțitor.... Până acum la încercările de rezolvare a ei, argumentele logice au avut preponderanță asupra mărturiilor istorice. Pentru noi, ca și pentru istoricii străini cari s'au apropiat de această chestiune fără idei preconcepute și fără scopuri politice ascunse, continuitatea elementului român la stânga Dunării este un adevăr de sine înțeles. Poporul român apare în cele dintâi mărturii ale istoriei ca un popor așezat din vechime și eminentamente agricol, deși păstoritul era, pe lângă cultura pământului, a doua ocupație favorită a lui... Studiul limbei, al toponimiei și al așezămintelor vechi ne arată, fără cea mai mică umbră de îndoială, că în țările dela nordul Dunării populația romanică a trăit neîntrerupt alături de Sloveni, din secolul VI—XII. E de nădăjduit, că din aprofundarea epocelor cunoscute ale istoriei noastre vor ieși mai de grabă oarecari lumini asupra epocii obscure, decât din interpretarea mai mult sau, mai puțin capricioasă a celor câteva pasaje din scriitorii bizantini, sau din repetarea aceluiași argumente pro și contra, scoase din studiul limbei sau al izvoarelor dubioase anterioare secolului XIII“. Iar în ce privește domeniul specialității sale, al studiilor slave, cărora s'a dedicat cu atâta stăruință și cu rezultate egale, tot atunci făcea să fie înțeleasă importanța acestor studii constatând că „pentru omul

nepreocupat de prejudeții, *influența elementului slav la formarea naționalității noastre este așa de evidentă*, încât putem zice fără exagerare, că nici nu poate fi vorba de popor român înainte de absorbirea elementelor slave de către populația băștinașe romană în cursul secolelor VI—X“.

Că această influență a putut fi considerată de reprezentanții romanomaniei ca o „barbarie“ (P. Maior) sau ca o „nefericire“ (Aron Densușianu), pentru obiectivitatea neclintită a lui Ioan Bogdan era o chestiune lipsită de orice interes științific, o chestiune pe care o și înlăturase, dela început, lapidar și definitiv: „Fost-a civilizația slavonă o nenorocire sau o norocire pentru noi, aceasta este o întrebare, pe care nimenea n’o va putea deslega, căci nimenea nu poate ști, ce s’ar fi întâmplat cu noi, dacă lucrurile s’ar fi petrecut altfel“. (Însemnătatea studiilor slave pentru Români).

* * *

Obiectivitatea științifică, seninătatea desăvârșită și metoda critică severă formează moștenirea lăsată de Ioan Bogdan ca un dar din cele mai de preț pentru istoriografia română modernă. Activitatea lui rămâne tocmai pentru acest dar un model și un îndemn pentru toți ceice se simt chemați la muncă rodnică în ogorul istoriografiei noastre, a cărei importanță educativă n’a lipsit a o accentua și Ioan Bogdan în menționatul său discurs de recepțiune: „...nu trebuie să pierdem din vedere nici un singur moment faptul, că ori-cât de importante ar fi pentru viața intelectuală modernă științele exacte și numeroasele lor aplicațiuni, pentru un popor mic, deșteptat de curând la viața națională și amenințat din multe părți în desvoltarea lui, crearea unei culturi proprii trebuie să fie întâia și ultima țintă a educației lui. O educație temeinică națională, o încredere nestrămutată în puterea de viață și în trăinicia neamului nostru nu le putem câștiga însă fără cunoașterea aprofundată a trecutului, fără conștiința clară a primejdiilor ce am întâmpinat și a faptelor mari ce am săvârșit. Aceste fapte ne sunt păstrate, ca cel mai scump patrimoniu al trecutului, în monumentele istoriografiei, care pentru noi sunt un titlu de glorie și de mândrie, tot așa ca și faptele povestite în ele“.

Nu vom greși afirmând că prin activitatea lui Ioan Bogdan a dat până acum Ardealul cea mai de valoare contribuție la progresul istoriografiei române încetățenind în domeniul ei metoda analizei critice obiective și conștiințioase, în lipsa căreia nu ar fi fost în stare să țină pas cu cercetările istorice ale neamurilor învecinate.

Un împiedecător al avântului național al Românilor brașoveni de acum 200 de ani: popa Teodor Baran

de Aurel A. Mureșianu

Trecutul neamului nostru românesc nu este încă nici până astăzi destul de lămurit din cauză că el a fost studiat în mod prea unilateral. Atâtea fapte mărețe ale strămoșilor noștri au rămas necunoscute și neînțelese tocmai din cauza — la aparență atât de paradoxală — că n'au fost băgate în seamă în mod suficient și defectele lor.

Istoria noastră atribue în genere toate suferințele și nenorocirile din trecut ale Românilor asupririi și prigonirii lor din partea neamurilor ce i-au copleșit și stăpânit. Adevărul este însă, că aceste cauze *externe* ale apăsării lor ar fi putut fi de cele mai multe ori domolite sau chiar înlăturate cu totul printr'o organizare a lor *internă* mai puternică, printr'o mai mare unire și solidaritate între ei.

Pușini își vor fi dat până astăzi seama de importanța pentru viitorul neamului nostru a cunoscutei admonițiuni din una dintre cele mai puternice strofe ale autorului "Răsunetului" Ardealului dela 1848. Acelaș mare adevăr îl găsim și în următoarele cuvinte ale unuia dintre barzii României de atunci, ale lui Dumitru Bolintineanu: „*Vrăjmașii națiunii sunt în sânul națiunii; vrăjmașii ca să supue țara se îndreaptă la Români... iată de doi secolii ce bântue țara Românilor!*"¹⁾

Adevărata valoare a unei medalii ne-o dă și cunoașterea reversului ei. Cunoscând piedecile, pe care le-a pus aproape întotdeauna în calea progresului neamului nostru desbinarea dintre proprii săi fii, vom putea înțelege mai bine măreția luptelor până la jertfirea de sine a acelora, cari au reușit să împingă, cu toate acestea, greul car al vieții din trecut a neamului nostru cât de puțin înainte.

Precum cucerirea și ocuparea Ungariei de către Turci, din primele decenii ale secolului al 16-lea, marchează începutul de-

¹⁾ Bolintineanu D., *Viața lui Țepeș Vodă și Mircea Vodă cel Bătrân*, edițiunea II, București 1870, p. 70.

cadenței totale, naționale, politice și sociale a Românilor din Ardeal și celelalte părți ale coroanei regatului Sf. Ștefan, tot astfel realungarea Turcilor din Ardeal și Ungaria de către armatele creștinilor coaliți, dela sfârșitul veacului următor, însemnează începutul renașterii lor naționale și politice.

Floarea clasei luminate a Românilor dintre Tisa și Carpați apucase, în urma îndelungatei conviețuiri cu Ungurii, pe calea desăvârșitei sale desnaționalizări, pe care era gata să tragă cu sine în prăpastie și mulțimea cea mare a poporului românesc. Stăpânirea Turcilor, popor înrudit cu Ungurii, nu putea decât să favorizeze progresele acestor din urmă față de Români, pentru cari nu mai rămăsese decât o singură scăpare: scuturarea jugului turcesc și stăvilirea supremației ungurești cu sprijinul și cu ajutorul puterilor și popoarelor dușmane amânduror acestor nații.

Această singură cale mântuitoare în împrejurările de atunci a politicii românești fusese indicată, doar, și de marele nostru voevod Mihai, care se aliase spre acest scop cu cel mai puternic monarh al Europei creștine de atunci, cu împăratul „romano-german“ Rudolf II. Situația neschimbându-se mult nici cu un veac mai târziu — căci singurul stat latin puternic de atunci, Franța lui Ludovic XIV, urmărea mai mult o politică egoistă și ambițioasă — nici Românii din epoca Brâncovenilor nu putură acționa mai bine în interesul lor propriu, decât alergând dimpreună cu ceilalți creștini balcanici, cu Venețienii și cu Polonii, sub steagurile victorioase ale marelui căpitan împărătesc Eugeniu de Savoia, nu numai împotriva Turcilor și Tătarilor, dar chiar și împotriva dușmanilor lor celor mai apropiați, a Ungurilor.

Ori care vor fi fost relele pricinuite poporului nostru de Austriicii și Nemții, cari curmară la sfârșitul veacului al 17-lea stăpânirea principilor maghiari din Ardeal, ea a însemnat totuși o mare ușurare pentru Români. Aceasta o mărturisește și cel mai bun cunoscător al istoriei neamului nostru din veacul al 18-lea, Gheorghe Șincai, scriind despre anul 1689 între altele: „După ce s'au luat Ardealul dela Turci prin armele biruitoare ale Austriei, Românilor din Ardeal îndată mai bine le-au mers“.1)

Am văzut în articolul nostru din numărul dela 1 Febr. 1930

1) Șincai, *Hronica Românilor*, Iași 1853, vol. III, p. 152.

al revistei „Țara Bârsei“ însuflețirea cu care Românii au prins armele împotriva „Crușilor“ ungurești. Profunda schimbare politică survenită în lăuntrul Ardealului a înlesnit întrucâtva încercările de reorganizare națională și politică ale Românilor ardeleni; ea a contribuit și la înțețirea luptelor pentru independența municipală și economică a Românilor din Brașov și Țara Bârsei, lupte bogate în epizoade interesante, dar și în momente triste și dureroase, ca și acela, despre care ne-am propus a vorbi în articolul de față.

* * *

Românii din Brașov și Țara Bârsei aveau pe lângă dușmanii lor externi un adversar am putea zice și mai puternic: Sașii, popor mic dar bine organizat și întărit prin scutirile și privilegiile acordate lor de vechii regi ai Ungariei. În virtutea acestor scutiri ei își însușiseră de mult dreptul exclusiv de ocărnuire și administrare a tuturor locuitorilor așa numitului „pământ regesc“, în care se cuprindea și Țara Bârsei dimpreună cu toate vechile ei sate românești și cu cartierul românesc al Brașovului, Șcheiul întemeiat la sfârșitul veacului al 14-lea.

După încercarea nereușită din 1 Octombrie 1600 a cuceririi cu armele a cetății interne a Brașovului, cu ajutorul trupelor lui Mihai Viteazul, ce se găseau atunci în retragere după lupta nefericită dela Mirislău¹⁾, Românii din Brașov și Țara Bârsei nu pierdură totuși nădejdea de a putea dobândi cel puțin o organizație a lor independentă municipală *deosebită de a Sașilor*.

Despre aceste năzuinți firești și legitime ale Românilor vechii cronicari săsești vorbesc nu numai odată în scrierile lor. Așa de pildă Toma Tartler, vorbind despre niște deputații trimise de Sași la Viena în 1738 în cauza certelor lor cu Românii, cari obținuseră deja unele favoruri dela împăratul din Viena și erau pe cale de a obține chiar satisfacerea în parte a cererilor lor, ne istorisește următoarele: „Aceasta s'a întâmplat în timpul când Românii făceau multe greutăți Magistratului (Brașovului), *voinđ să înființeze o republică deosebită și să nu mai atârne de*

1) Vezi studiul nostru: *Clădirea școlii românești din Brașov de către popa Mihai în anul 1597*, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională“ al Universității Cluj, anul IV, pag. 205.

*loc de Sași*¹⁾, spre care scop au încercat în patru rânduri diferite, întrebunțând toate puterile și mijloacele *de a întemeia un magistrat separat* și de a ruina cu totul pe Cronerii²⁾ noștri“. Tartler pune întâia mișcare în acest sens a Românilor la începutul veacului al 17-lea, a doua la anul 1707, a treia la anul 1728 și a patra la 1735³⁾.

„Magistratul și Comunitatea, scrie Tartler la anul 1735, nu mai știa ce să înceapă mai ales în privința aferei Românilor malcontenți (nicht gewusst, was anzufangen, zumal was der malcontenten Walachen ihre Affaire betraf) . . . Români se lingușiseră și pregătiseră binișor terenul (haben . . . ziemlich insinuiert), cu multe daruri, atât la generalul comandant (al Transilvaniei), cât și la secretarul consiliului de războiu al Curții din Viena, Beckers“⁴⁾.

Vrednicii conducători de atunci ai Românilor din Brașov și Țara Bârsei, n'au ezitat a face, pentru atingerea scopului lor, cele mai mari jertfe materiale, atât cu deputațiunile trimise la generalul comandant și guvernatorul Ardealului și la însăși cancelaria împăratului din Viena și cu darurile, pe atunci atât de obicinuite, făcute diferitelor personaje sus puse. Și Tartler ne spune că la acestea „*au contribuit cu câte ceva toți Românii din Țara Bârsei*“. Și tot el scrie la alt loc, că „*nu numai la Viena, dar chiar și la generalul comandant al Transilvaniei, Wallis, au reușit Românii să-și creezeze, cu argumentele și pretențiile lor, o situație atât de favorabilă, încât erau aproape să reușească în mod fericit*“ (dass sie bald glücklich reussiert hätten).

Cu noii guvernanți ai Ardealului, ar fi putut-o scoate Românii mai ușor la cale, dar ce puteau ei face, dacă nici acești guvernanți nu puteau birui cu împotrivirea îndărătnică a Sașilor. Nici chiar poruncile împărătești nu erau respectate de aceștia. Așa o pățiră Românii brașoveni și cu „privilegiumul“ pe care-l

1) „ . . . eine besondere Republique anrichten und von den Cronern gar nicht dependieren wollten“. — v. Cronica lui Tartler, manuscris în biblioteca liceului Honterus din Brașov.

2) Cetățenii sași ai Brașovului, al cărui nume latinesc era *Corona*.

3) *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó*, vol. VII., pag. 171.

4) *Ibidem*.

primiseră în toamna anului 1701 dela împăratul Leopold I. Nu numai documentele timpului dar chiar și vechea cronică contemporană a marelui cărturar și luptător pentru emanciparea politică a Românilor, Radu Tempea, ne spun că acest „decret sau diplomă împărătească . . . nu s'au luat în samă (de Sași), pentru că nu s'au publicăluit și dela gubernium“. Pricina nepublicării ei din partea guvernului a fost, ne spune cronica, că „sau scornit crușagul la 1703“, adică se ivi războiul cu Curuții. Trebile nu s'au îndreptat în spre bine nici mai târziu, căci sfârșește cronica, diploma, *a fost ascunsă de atunci de frica Sașilor până acum 1735 Dechemvrie*“.¹⁾

Se știe că Sașilor le succese, încă cu un secol mai 'nainte să împiedece chiar și pe principii și pe magnații Transilvaniei de a putea cumpăra proprietăți și a zidi case în interiorul cetăților lor. Cu cât trebuia să fie deci mai grea lupta cu aceiași Sași a Românilor brașoveni, cari nu aveau de cât slabul sprijin al domnilor fanarioți și a căror soarte atârna cu totul de „împăratul Romii“ cu reședința în Viena și cu cât trebuiau să scadă încă și mai mult șansele lor de reușită, când ei întâmpinau chiar și piedecile și împotrivirea unora dintre ai lor.

Un reprezentant tipic al inconștienței naționale de atunci, între Românii de aici, a fost și fiul slab de înger și pornit spre păcate al fruntașului protopop al bisericii Sf. Nicolae din Șchei, Florea Baran : *popa Teodor Baran*.

„Popa Teodor“ nu este un necunoscut. Cu „gâlcevile“ lui se ocupă chiar și cronica lui Radu Tempea, dedicându-le un întreg capitol. Intriganții, denunțianții și trădătorii au fost de multe ori oameni deștepți și învățați. Caracterul și însușirile morale ale unui om nu sunt în totdeauna în funcție de inteligența lui. Căci dacă ar trebui să judecăm numai după scrierile și însemnările sale, ar trebui să-l înșirăm între cei mai distinși cărturari români ai timpului. Activitatea lui destrămătoare și demoralizătoare este însă cu atât mai mult de condamnat, cu cât el singur ne mărturisește într'una din scrisorile sale de pocăință și

¹⁾ Radu Tempea, *Istoria besericei Șcheilor Brașovului*, publicată de Sterie Stinghe în 1899, pag 138.

iertare, că familia lui a slujit biserica Sf. Nicolae din Braşov „din moşi, din strămoşi“¹⁾).

Încă în anul 1732 popa Teodor provoacă mari turburări şi neînţelegeri între Români din Braşov, născocind clevetiri şi învinuiri nedrepte împotriva episcopului Inochentie al Râmnicului, de a cărui eparhie se ţineau dela 1729 şi bisericile ortodoxe din Ardeal. Căci se ştie, că Austriacii, cari în virtutea tratatului de pace de 1718 puseseră stăpânire peste Țara Românească până la Olt, au forţat pe Români neuniţi din Ardeal să întrerupă ori şi ce legături cu Mitropolitul Ungrovlahiei, rămas în „Valahia turcească“. Episcopul Râmnicului Inochentie fu nevoit să catherinească pe popa Teodor printr'o scrisoare adresată chiar tatălui acestuia, bătrânului protopop Florea. La 10 Decembrie 1732 episcopul Inochentie scrie Românilor din Braşov între altele: „Pentru popa Teodor, ce au fost scornit nişte vorbe, precum l-au ajuns ţestul lui cel uscat, care nici la gândul nostru n'au fost, şi au făcut atâta turburare între norod, arătându-se cu atâta împotrivire asupra noastră, de vreme ce așa l-au ajuns mintea lui cea rea, *iată acum s'au oprit de noi de tot darul preoţiei...* Pentru aceia nimenea să nu îndrăznească a se obşti şi a se uni cu el, nu al cunoaşte ca pre un preot de acum înainte, căci aceasta s'au făcut întru greime de afurisenie“²⁾).

Fugind în miez de iarnă din Braşov şi pribegind mai mult timp în Țara rămasă sub stăpânirea turcească, popa Teodor reuşeşte, după moartea episcopului Inochentie, prin intervenţii şi *cerându-şi iertare dela fii săi sufleteşti din Braşov*, să reîntre în slujba altarului bisericii din Braşov. Firea lui neastâmpărată de clevetitor invidios nu-l lăasă însă să se poată ţine de cuvânt. Intrigantul social se transformă în curând şi în trădător naţional. Prilejul i-l dădu în curând frumoasa mişcare de emancipare a Românilor din Braşov şi Țara Bârsei de sub jurisdicţia şi ad-

¹⁾ Dr. St. Stinghe, *Documente privitoare la trecutul Românilor din Braşov*, vol. I, Braşov 1901, p. 202. — Samuil Micu (Klein) aminteşte în a sa *Historia Daco-Romanorum sive Valachorum*, între familiile nobile româneşti ale Transilvaniei „trecute în parte la religiile catolică şi calvină“ şi familia „Baranyi“ (v. „Foaia pentru minte inimă şi literatură“, Nr. 11 din 1862). Nu cunoaştem originea familiei *Baran* din Braşov, dar înrudirea ei cu cea dintâi e probabilă, ca şi originea românească a faimosului călugăr catolic iezuit *Ladislau Baranyi*, agentul principal al „Unirii“ bisericeşti a Românilor ardeleni cu biserica Romei, considerat de istoricii noştri drept Ungur.

²⁾ Stinghe op. cit., p. 152.

ministrația Sașilor, pornită cu un nou și puternic avânt de câțiva fruntași culți și entuziaști de atunci ai Românilor acestui ținut, precum erau: Radu Tempea, Eustatie Grid, Radu Duma, Enachi Stama, Gheorghe Hârs, Radu Pricop, Petcu Șetraru, Vasile Mogoș, Cristof Voicul, Necula Răuț etc. etc.

Protopopul Florea Baran, îmbolnăvinduse greu în iarna anului 1735 și fiind tocmai atunci la Brașov și episcopul „sârbesc“ al Cruședolului, Nicanor Meletievici¹⁾, care venise să adune bani pentru „regamentul ce au lăsat împăratul ca să facă nașionul de ritul grecesc“,²⁾ preoții și orășenii români ai Brașovului aleseră și hirotoniră protopop pe popa Radu Tempea, inspiratorul principal al mișcării nașionale românești. Popa Todor Baran, știind că Sașii „au mare mânie pe Popa Radu“, pentru energia cu care conducea lupta pentru drepturile Românilor, a făcut pe Sași, prin tot felul de denunțuri și acuze împotriva lui Tempea și a celorlalți fruntași români brașoveni, să-l numească pe el protopop în locul lui Tempea, într'un mod cu totul abuziv și neobicinuit până atunci.

Scrisorile inedite publicate de noi mai la vale, ale noului episcop al Râmnicului, Climent, adresate „cinstului sfat“ al „nașionului“ săsesc din Brașov, protopopului Florea și însuș rătăcitului fiu al acestuia, Teodor, ne aduc nouă lămuriri asupra actului revoltător de „silnicie“ și „îndrăzneală“ al magistratului Brașovului. Episcopul admoniază energic pe Sași scriind: „lar de va rămânea după sfatul dumneavoastră noi cinstea Noastră nu vom pune jos nici vom îngădui să vă atingeți de vrednicia beserecii și vom cerceta și la locuri mai înalte pentru aceste lucruri care silnicește le faceți“.

Radu Tempea, care în urma instigațiilor popei Todor a

¹⁾ Pe actul ce însoțește copia scrisorii *românești* de întărire în protopopia Brașovului a lui Radu Tempea, Nicanor este numit „*episcop românesc*“ (valachischer Bischof).

²⁾ Această întrebuintare a cuvântului „nașion“ ne dă lămurirea înțeleșului cosmopolit al „nașionului“ nobililor ardeleni din vechea hierarhie politică a Transilvaniei. În altă formă aceste „regementuri“ se numeau ale „Illirico-Rașțianilor-Sârbilor“. Am constatat într'un studiu trecut că sub numirea de „Rașțiani“ sau „Răuți“, numire dată de Sași și Unguri Sârbilor, se înțelegeau toate popoarele creștine din Balcani și Români. Radu Tempea ne vorbește într'un loc de „*privileghiile tot neamului de legea grecească*“.

suferit și un arest de mai multe săptămâni în închisoarea „Sfatului“ din Brașov, scrie despre activitatea rușinoasă și slugarnică a popii Teodor, cu ocaziunea anchetei făcute de magistratul Brașovului după îndepărtarea episcopului Nicanor, în Ianuarie 1736, între altele: „Pe popa Todor l-au băgat întâi în sfat, fiind-ul ca 2 ciasuri, și ce va fi vorbit nu știm, numai să cunoaște, că *i-au adăpat din tainele noastre*“. În ce termeni le va fi vorbit popa Todor, cu acest prilej, jupânilor „senatori“ și „centumviri“ săsești putem deduce din denunțurile *scrise*, găsite de noi în arhiva acestui oraș și care cuprind și unele date nouă foarte interesante.

Astfel aflăm dintr'o scrisoare cu titlul „Făcătorii de gâlcevi“, care n'are dată, dar din cetirea căreia reiese că a fost scrisă în timpul petrecerii la Brașov a episcopului Nicanor (Decembrie 1935), că au contribuit cu bani la recrutarea mai multor sute de „regulași“,¹⁾ pe cari i-au trimis la Viena; că au dăruit „ghenerariții“ dela Sibiu, soția generalului comandant numit și „marele director“ al Transilvaniei, brăul de aur lăsat de „Bălăceanul“ bisericii Sf. Nicolae din Brașov pentru achitarea unei datorii; că au cheltuit din banii bisericii „noao sute de florinți“; că trimit mereu deputații costisitoare la „Beci“ (Viena) etc. etc.

Punctul al 6-lea al pârsei ne indică și numele persoanelor, care au jucat rolul principal în luptele de atunci pentru independența municipală a Românilor brașoveni. „Sumeția *Popei Radului* — scrie denunțul — a pop *Stati Grid*, a lui *Mogoș*, a *Dumei*, a lui Gheorghe *Îrțul* (Hârs) și a celor mai de frunte Șchiai, afară de cei de mijloc și sărăcimea, tot să întărește cu mare laudă asupra mărilor voastre cu tot soborul lor“.

Vom lăsa pentru altă dată caracterizarea individuală a acestor vajnici luptători ai Românilor din colțul sud-estic al Ardealului de acum două sute de ani. Deocamdată ne vom mulțumi de a aprecia valoarea lor după însuș denunțul unui concetățean și contimporan al lor, care găsea cu cale să avertizeze pe Sași, că „dacă nu se va astupa gura lor“ și dacă „nu se vor sili la locurile cele mai de sus să se strice semeția lor“, atunci ei, Sașii, „nu vor mai porunci“.

¹⁾ Nouele regimente illirico-rașciano-românești făceau parte din armata regulată.

Intr'un alt denunț cu titlul „Izvod de faptele a doi Popi și trei Șchei de lângă cinstita cetate a Brașovului“, ce poartă și iscălitura sa și data de 8 August 1736, popa Teodor se încumetă să aducă cele mai josnice acuze de necinste și incorectitudine conducătorilor intransigenți ai Românilor. Pe popa Radu Tempea îl învinuiește că ar fi făcut prin mijlocirea unui cumnat al său contrabandă cu argint viu. Despre popa Eustatie Grid spune că ar fi înșelat „la târg la Văleni“ pe „Gheorghe neguțătorul“ cu „doi galbini de pădure de cei răi“, iar lui Mihai Samaragiu i-ar fi dat pe „piei saftiane“ iarăși „70 de galbini de cei răi de pădure“. Despre Vasile Mogoș scrie că mai înainte cu „trei sau patru ani, când era armele oprite“ a trimis „totuși în vremea Sfitiliei când se face târg“ cu trei oameni din Șchei un întreg transport de flinte și pistoale „peste plaiu“, adecă în Țara Românească. Și fruntașul gociman Radu Duma¹⁾ e învinuit că ar fi dat „mai mult de două sute de galbini de cei răi lui Radu Munteanu ce a fost ginere căpitanului Marco la Ciuc, și acel Radu s'au dus cu galbinii în țara nemțească la Liptca și au cumpărat cu ei de la un neguțător de acolo amaneturi“ și așa mai departe.

Laș și perfid ca toți denușianții, popa Teodor, care precum se vede avea și complici, scrie „cinstitului sfat“, între altele: „Să caute Prea cinstitul Sfat cu amăruntul pe supt cumpână, că sânt adevărate, ca să se dovedească răutățile lor, să-i cunoască cinstiții Domnii cei mai mari cu ce neguțătorie dreaptă au trăit ei în țara înălțatului împărat. *Numai despre noi ne rugăm măriilor voastre să fim neștiuți și pe mare taină*“.

Deși în cele politicești Români brașoveni suferiră înfrângere peste înfrângere, în cele bisericesti ei nu s'au lăsat biruiți, până ce n'au reușit prin intervenții la mitropolitul Belgradului și la curtea din Viena, ca să înfrângă rezistența Sașilor și să îndeparteze din locul nemeritat pe nevrednicul și servilul lor cirac.

Afacerea turburătorului popă brașovean a ajuns și înaintea marelui sobor al mitropolitului dela Belgrad, care înlocuia acum pentru Români ortodocși din Ardeal pe cel al Ungro-Vlahiei.

¹⁾ Radu Duma este tatăl „namesnicului“ Brașovului Dimitrie Duma și bunicul învațatului dascăl și scriitor Radu (2) Duma.

Mitropolitul Vichentie Ioanovici comunică Braşovenilor la 26 Noemvrie 1736 rezoluția acestui sobor, prin care protopopul Tempea este reaşezat în toate drepturile sale. „Pe mai 'nainte zisul popa Teodor, scrie mitropolitul, ca un însuși de sine chiebat și nesâlnic, și a sa legătură fără de nice o pricină blagoslovită... nici cum să-l cunoașteți de protopop și blagoslovenie dela el nici cum să luați. Iară acest popa Teodor nici cum să nu pue epitrafir pe sine și nimic la cele preoțești să nu se amestece, sau să îndrăznească, până nu va sta înaintea pravoslavnicului săbor al prea-sfinților arhieriei... Iar de se va mai umfla cu potrivnicia lui, și nu să va mai arăta cu plecăciune cătră prea sf. săbor, atunci să fie proclat întru potrivnicia sa cea drăcească și afară din sfânta beserecă, ca un călcător cei de Dumnezeu date puteri săborniceștii și apostoleștii besereci, și cinstea lui să fie cu toți risipitorii sfintei beserecei lui Hristos...“¹⁾

Teodor Baran se deosebește totuși de denunțianții și trădătorii zilelor noastre prin faptul că în cele din urmă recunoscându-și greșelile, s'a întors pe calea pocăinței. La 3 Martie 1739 el își cere, printr'o lungă scrisoare în care-și mărturisește păcatele, iertare dela „preoți“, dela „oroșani“ și dela mai marii săi. Nu putem să nu reproducem o parte a acestui interesant act de penitență. Iată ce spune el între altele:

„...Iar după ce s'au dus episcopul Nicanor din orașul nostru, fiind eu îndemnat de vrăjmașul diavol, cu neajungerea minții mele, am început în tot chipul a meșteșugi împotriva preoților și orășanilor, și am început mai vârtos împotriva acestui protopop Radu (Tempea), care din nedirepte pârile mele și din multă zavistie, au încăput acest protopop la arești, și din instrumentul meu l'a ținut maghistratul Brașovului la arești luni 3 și m'au pus pe mine să fiu protopop fără voia săborului și a orășanilor.... Și socotind sfinții arhieriei ai săborului de supt stăpânirea chezariceștii împărății... după canoanele sfintei biserici mi-au trimes carte de cateres, ca să fiu oprit de preoție... Dar cu sumeție eu nebăgând seamă, am umblat cu multe meșteșuguri, turburând beserica și orașul, cu sila să fiu iarăși în rânduiala preoției.... și văzând că nu hăsnuesc nimic, căzut-am

1) Radu Tempea, op. cit. p. 147.

în multe chipuri la sfinția sa protopopul Radu și la ceilalți preoți așijdere și la gocimani și jurați și la toți orășanii cu lacrimi rugându-mă, ca să li să facă milă să scrie la soborul arhierilor, ca să mă iarte să fiu iar la rânduiala preoției, ca să nu piei și sufletește și trupește și văzând ticăloșia casei mele, s'au plecat ca să scrie arhierilor ca să mă iarte“.¹⁾

Activitatea aceuia care a dat tot concursul adversarilor neamului nostru „ca să se împileze grumazii cei semeți“ ai conducătorilor mișcării de renaștere națională a Românilor din Brașov și Țara Bârsei, va rămânea pentru totdeauna o pagină de tristă amintire în istoria evoluției poporului nostru din acest ținut și un vecinic memento pentru aceia, cari nu vor să priceapă adâncul adevăr cuprins în cuvintele unui luptător mai recent pentru desrobirea, progresul și mărirea neamului nostru de aici, ale tatăl scriitorului acestor rânduri, că „*patima și ticăloșia dintre Români au fost arma cea mai puternică a dușmanilor lor în toate timpurile*“.

DOCUMENTE INEDITE

1.

Hristos Aneste

**A tot cinstitului sfat Al sas naționului, A cinstitei cetăți
brașovului, cea căzută cinste o dăm.**

Cât pentru trebile besericii ritului grecescu din bulgarsecul Brașovului. Nu de multă vreme trimițind pentru cercetare a celor din lăuntru și acelor din afară pe eclicsiarhul nostru, carele și la județul cel bătrân au fost spuindui cu ce treabă sau trimis de noi pentru obiciaiurile biserecii. Carele viind de acolo Neau spus cumcă Dumneavoastră cu toată îndrăzneala vați atinsu și de cinstea noastră, și de a sfintei besereci. Și nici dupe cum au avut poruncă dela noi, de nici unele nu sau atins văzând strămutate tocma și protopopiile de care lucru stăm la mirare, că noi știm că dupe porânca austreceștii curți: și mai nainte și acum de iznov, iaste porânca cumcă toată ascultarea precum și în chesariceasca valahie așa și în ținutul birsii supt supunerea catedrei noastre sau așezat și în volnicia noastră noastră iaste a judeca clerul beserecescu, și a pune protopopi și a lipsi protopopi, măcar(ă) că auzim că cel bătrân popa Florea necum să poată căuta de ale protopopii. ci nici din pat nu să poate rădica: pă fiiul său popa Teodor nul îngăduim să fie la slujba aceasta: pentru multe pricini ce au avut și cu răposatul Episcop Chir Inochentie. Ci după cum au fost așezământul beserecii Șcheilor iaste datoria să rămie care iaste popă al doilea: după dânsul: chir popa Radul: precum că au fost și așezată

¹⁾ Idem, p. 151.

cu voia protopopului celui bătrân și a clerului beserecii: și noi aceasta poftim să fie: Iar de va rămânea după sfatul dumneavoastră noi cinstea Noastră nu vom pune jos nici vom îngădui să vă atingeți de vrednicia beserecii și vom cerceta și la locuri mai înalte, pentru aceste lucruri care silnicește le faceți iar de aveți în statuta sau mai veche sau mai noao să mi răspundeți că noi biserecii nui vom scădea cinstea nici o vom da să o stăpânească alții mirenii. dupe cum și cu luminat decrăt. austriceștii curți ni sau dat cu aceasta vă înștiințăm pe dumneavoastră și vom aștepta răspuns:

Craiova

Mai 28, 1736.

Din poruncă iaste această iscălitură supt nume de ipiscop

Dumneavoastră de tot binele voitori

Climent, epscop. Râmnicului

2.

Cuvioase Chir popa Florea, ce ai fost protopop sănătate dela Dumnezeu îți poftim

Pentru neputința și bătrânețele tale team iertat de protopopie, și cu voia molitvei tale și a săborului biserecei sau fost rânduit popa Radu a fi protopop, și ți sau luat și sama, de 4 ani, ce nu ai dat rânduiala catedrei Râmnicului, măcar că din dăjdiile ce ți să cuvenia să le aduci au să le trimiți aici. Am înțeles că ai dat florinți ungurești 54 Episcopului Nicanor fără de nici o întrebare, care au mai rămas la molitva ta florinți 78 din socoteala dereaptă. Care fără de nici o zăbavă săi trimiți, ca să nu trimitem noi după dânsii, deși va lua cu cheltuială și cu zeciuială, că bine ai știut că aceștia sânt ai catedrei sau ai scaunului Râmnicului. Căți ajunge că ai luat alte gloabe, de care până acum sama nu ți ai dat. Că ai fost numai un protopop. iar nu arhieru ca ce vei câștiga să fie al molitvei tale, ce precum îți scriem așa să faci. Aceasta și fi cu Dzeu

Craiova

Mai 28 1736

Bun Voitori

Climent Eppul Râmn.

3.

Molitvei tale popo Teodore din Șcheii Brașovului sănătate

Am auzit că afară din canoanele Sfintei pravile, ca și mai nainte în vremea răposatului parintelui chir Inochentie Episcopul Râmnicului, așa și acum silnicește cu sas naționul teai așezat a fi protopop, care obicei, nu lași avut până acuma. Pentru care lucru iată că îți poruncim ce vei fi câștigat de ale protopopiei până acum, săți dai socoteala la săborul biserecei, și dupe cum sau așezat întâi că sau ertat taicătau de protopopie, și cu voia voastră a tuturor, sau fost orânduit, chir popa Radu așa să rămăe până când vom putea Noi a veni acolo, și atuncea precum vom vrea așa vom face. Iar de vei sta împotriva poruncii noastre și te vei mai lăuda cu sas naționul vom vedea ce ți vor folosi. Ajungăți nebunia care ai făcut în vremea părintelui Inochentie, care și cu scrisoarea molitvei tale am văzut care acum iaste la Sfnta Episcopie că să nu ți să înoiască gâlceville, aceasta îți scriem

Din Craiova

Mai 28. 1736

De bine Voitor

Climent Epscop. Râmn.

4.

Făcătorii de gălcevi

Acum așa iaste gândul lor, al zurbagiilor, de zic: că au pe mitropolitul sârbesc, unde le iaste lor toată nădejdea.

1. Că au gătit dân' reghiment șase sute de regulași, și au trimis la Beci, iară acum în luna ce vine merge Mitropolitul cu patru sute de regulași la Impăratul și atunci să meargă Popa State Grid și Radul Duma la Beci la Impărăție.

2. Au dăruit Doamnei Ghenerariței de la Sibii un brău de aur, ce au fost prețul talere opt sute, care au luat dela Balaceanul pentru o datorie a beserecei.

3. Așa se aude, că să fie dat și Domnului Chemendir Ghenerari (general comandant) o sută de galbini, și Doamnei acel brău, și sicretareșului galbini cincizeci.

4. Până acuma au cheltuit în nebuniile lor banii Biserecei noao sute de florinți, și acum iară fac gătire de Beci.

6. Sumeția Popei Radului a Pop Stati Grid, a lui Mogoș, a Dumei, a lui Gheorghe Irțul, și a celor mai de frunte Șcheai, afară de cei de mijloc și săracimea, tot să întărește cu mare laudă asupra măriilor voastre, cu tot sorbul lor.

7. Noao ne zic că ținem cu Mariile voastre, și se laudă cu multe răutăți și afurisenii că ne va aduce asupra, și să ne gonească de aici cu ocară mare ca și întâi.

Aceasta acum Joi, și astăzi sau sfătuit, iară Măria voastră siliți de la jocurile cele mai de sus, să se strice semeția lor, și puterea acelui Vlădică sârbesc de aici, că iei numai capul Măriilor voastre au vrut să c....: ce și porunca Domnului Comandir Ghenerari, încă și a curții. Că au fost dați ei la Râmnic de Domnul Directorul cu știre împărătească acolo, iară nu la Belgrad, ci de toate părțile sânt iei minciноși și fără credință.

Să știți Măriilor Voastre de nu se va astupa gura acestor și voia lor, nu mai porunciți, și cu multă spaimă, iei mari nebunii de acum înainte or face, iară de se (va) muia nasul lor, atunci toate lucrurile vor veni la îndreptare bună, având Măria voastră la acest loc ispravnicii oameni credincioși ai Măriilor voastre și ai cinstitului Sfat.

Și după voia Măriilor Voastre Domnul Comandir Ghenerari, va da poruncă episcopului dela Râmnic de va rândui și Sfinția sa ispravnic aici pe care va poffi Măria sa după pofta Măriilor voastre.

5.

Din „Izvod de faptele a doi Popi și trei Șchei, de lângă Cinstita Cetate a Brașovului“.

... Să caute Cinstitul Sfat cu amăruntu pe supt cumpănă, că sânt adevărate, ca să să dovedească răutățile lor, săi cunoască cinstiții Domnii cei mai mari, cu ce neguțătorie dreaptă au trăit ei în țara înălțatului împărat. Numai despre noi ne rugăm măriilor voastre să fim neștiuți și pe mare

talnă. Dară ei să să cunoască cu ce sau îmbogățit, ca să le vie foc la capul lor, să să împileze grumazii lor cei sumeți, să stea și de capul lor și să aibă și altă grije. Să să descopere minciunile lor, cu care stau ei în aleanu și în potruva Cinstitului Sfat și al vestitei Cetăți. Și noao ne caută de ar putea multă răutate și mare nevoie, căci urmăm al ascultării și cinstei și plecării Cinstitului Sfat, cum iaste vechiul obicei, de au trăit supt mila și și arepile Cinstitului Sfat moșii, stremoșii, preoții, protopopii și părinții noștri până la noi. Așa și noi rugăm pe Dumnezeu să putem trăi cu plecăciune și cu ascultare lângă vestita Cetatea aceasta.

Dară unii ca aceia ce sânt neascultători și amestecători și turburători de Cinstitele Cetăți și de înțelepții Domni ca după faptele lor să li să întoarcă la capul lor faptele lor, ca unor oameni făcători de vrăjbi, iar nu de pace.

Cum va alege Cinstitul Sfat lucru de popa Radu, așa și el cinstea își va lua. Dar fără scrisoare foarte tare să nui scape și aceasta, Cinstitul Sfat, săi poruncească mai mult nici în biserecă nici afară să nu să mai amestece, în lucru protopopiei, în nimica, încă și toiagul să il ia cinstitul Sfat, săl pue întrun cui în zid mai îndărăt în cinstitu Sfat să stea să să vază acolo, să să pomenească până va putrezi, ca să să veghie (sic) altă dată altu să nu mai facă ce au făcut el. Căci la noi la protopopie altu nu să mai face de vlădică, numai îi dă toiag și șade în scaunu cel de protopopie, atât iaste isprava. Ci să i să ia toiagul din mână jos în cinstitul Sfat, făr nici un păcat, pe cum iau fost lui omenia și moșicia. Așa tribue să aibă canonul de la tot Cinstitul Sfat.

Anu 1736

luna Avgust zi(ua) 8

Plecatul și mai micul Cinstitului Sfat

și cătră Dzău rugători

Popa Teodor, fiul protopopului

Florea din Schei.

Versuri inedite de Anton Pann

de I. Prişcu

Anton Pan a fost în două rânduri cântăreţ la Biserica Sf. Nicolae din Braşov — odată în 1821 şi a doua oară în 1828. În paraclisul cel mare al acestei Biserici se află un Minei pe Ianuarie, în care după o mică însemnare se poate citi: „Braşov în 10 Fevruar 1828“.

„*Antonie Pantoleon*“
„*protopsalt al aceştai Biserici*“.

Iar într'un Octoih, elevul lui Gheorghe Ucenescu, fost cântăreţ 43 ani la aceeaş Biserică, scriea la „1-iu Septem: 1891:“ „*Anton Pan, dascalul meu a fost Psalt în 1821 şi 1828..... la Sf. Nicolae*“.

A. Pan a fost simpatizat de Braşoveni, cărora şi el le-a păstrat acelaş sentiment până în apusul vieţii. Dovada se poate cunoaşte din serviciile ce le făcea.

Reprezentanţa Bisericii Sf. Nicolae — cum se numea odinioară consiliul parohial — după multe şi triste experienţe, făcute cu atâţi cântăreţi călugări şi mireni, cerea lui A. Pan, ca celui mai competent, un cântăreţ, prin Febr. 1851. La scurt timp le trimitea pe Gheorghe Ionescu. În acelaş an tânărul Gheorghe Ucenic sosea la Bucureşti, trimis pe chieltuiala Bisericii celei mari din Braşov, ca să înveţe la A. Pan cântările bisericeşti. După 2 ani de învăţătură se întorcea la Braşov, ca să-şi ocupe strana dela Sf. Nicolae: Gheorghe devenit *Ucenescu*.

La 12 April 1853 — A. Pan scriea domnilor Reprezentanţi ai Bisericii din Şchei, să dea lui Ucenescu câţiva băieţi să-i înveţe cântările bisericeşti, adăugând că „*lăsase la Părintele Protopop Ioan Popazul zece trupuri de cărţi, fiecare trup coprins în nouă bucăţi*“, cari acum vor trebui *neapărat* pentru copii, să înveţe „*a vă cânta în biserică*“. Un trup va rămânea Protopopului, iar altul lui G. Ucenescu — celelalte opt să i se plătească. La 15 Nov. 1853 A. Pan iar scriea domnilor Reprezentanţi, aducându-le aminte de cărţile „*Musico-elesiastice*“, lăsate la d-lor; invitându-i să-i trimită sau preţul, sau cărţile. Se bucură că „*au pus şcolari la învăţatura aceştii arte*“, fapt prin care „*vă veţi face*

eternă suvenir în tot Ardealul” „îmbunătățind podoaba sfintelor Biserici“. Oferă „cincizeci *Bucăți Basuri sau Gramatici musicale*“, ca să fie pus și dânsul în *coada* fundatorilor acestei școale (de cântăreți).

(Despre toate acestea: I. Prișcu, Epistole dela A. Pan în arhiva Bisericii Sf. Nicolae din Brașov, publ. în Gazeta Transilv. N-rii 27 și 37 din Febr. 1921).

Între cărțile lui A. Pan, cari să mai păstrează la Biserica noastră (Sf. Nicolae Brașov) este și Privighierul lui tipărit „în a sa *Tipografie de Muzică Bisericească*“ București 1848.

La sfârșitul cărții am aflat scrise următoarele versuri:

*Preoteasa mie beteagă
trala-ala lalala
Da popa că 'mă o întreabă
trala-ala lalala.
Ceți este de ești beteagă
Scumpă preoteasă dragă
Preoteasa nu ascunde
Ci către popa răspunde
De când fu ospăț¹⁾ la noi
ma sărutat dintre voi
un popă cu barbă neagră
și d'atuncea is beteagă.
Dar de m'ar măi săruta
un popă cu barbă rasă
eu m'aș face sănătoasă.*

Deși autorul nu iscălește, totuși scrisoarea lui, mie bine cunoscută, mărturisește, că Anton Pan e autorul acestor versuri.

¹⁾ In orig. *ospăț*.

Observațiuni morfologice în regiunea Brașovului

Basinul Târgul-Săcuesc ¹⁾

de N. Orghidan.

Recapitulare. Din descrierea sumară de până acum s'a putut vedea, că basinul Târgul-Săcuesc reprezintă o arie de adâncă scufundare pe o axă orientală dela SV—NE. În prelungirea acestei axe, la Oituz, fășia Carpaților răsăriteni apare îngustată iar profilul lor e scăzut simțitor. Latura estică a basinului prin înfățișarea ei rectilină pune mai bine în evidență caracterul tectonic recent al acestuia de cât marginea dinspre Vest și Nord, unde acțiunea erozivă a apelor curgătoare a avut o influență mai accentuată. După retragerea lacului pliocen, ale cărui resturi ne indică un nivel de circa 750 m. a urmat o perioadă de roadere grăbită, când o mare parte din depozitele aceluia lac au fost spălate și duse la vale. Această acțiune de excavare la un moment dat s'a oprit, forțele erozive s'au potolit și prin conjugarea conurilor de dejecțiune ale apelor coboritoare din munți a luat naștere suprafața mai întinsă și mai ridicată — terasa cvaternară — a șesului actual. Astăzi ne aflăm într'o perioadă de reintinerire a forțelor erozive, când râurile dinspre Vest și Nord și-au putut săpa văi mai lungi și mai ramificate, în timp ce afluenții răsăriteni având a lupta cu o denivelare mai mare și mai recentă, continuă să clădească la eșirea în șes noi conuri de dejecțiune, pe care deocamdată nu le pot tăia. După toate semnele, forțele tectonice, care au provocat marile schimbări în trecut, nu sunt încă adormite.

Poarta dela Bita. Până în dreptul satului Țufalău (Czófalva), Valea Neagră, artera de scurgere a basinului, păstrează direcția SV. În acest punct ea formează un genunche, îndreptându-se direct spre Apus până la Comalău. Aici se face legătura între basinul Târgul-Săcuesc și basinul central al câmpiei Brașovului. Ne aflăm în colțul sud-vestic al figurei în formă de oblong, cu care am comparat basinul Târgul-Săcuesc. Munții Bodocului dinspre Nord

¹⁾ V. Țara Bârsei, II, 2.

și munții Buzăului ardelean dinspre Sud se apropie unii de alții, lăsând între ei o poartă de circa 6 km. Față de lățimea de 14—16 km. a basinului Târgul-Săcuesc pasagiul acesta are înfățișarea de adevărată poartă, prin care Valea Neagră își trece apa leneșe, măloasă, în basinul Oltului. Câteva observațiuni culese în acest loc pot contribui la explicarea nașterii acestei porți, pe care o numim după satul Bita, așezat în mijloc.

Un punct bun de observare ne oferă movila Oltárhegy (564 m.) de lângă Boroșneul-Mare. O frumoasă vedere panoramică avem de aci asupra șesului apropiat ca și asupra ramei muntoase dimprejur. Larga suprafață a terasei cvaternare se apleacă din Nord spre Valea Neagră, fiind întreruptă din loc în loc de coridoarele largi ale văilor ce coboară din munți. Spre Răsărit, pe stânga Văii Negre se întinde un vast teren mocirlos (circa 30 km. p.) în forma unui golf ce se înfundă în estuarul dela Zagon. Mlaștina aceasta mare (Egerrét) este locul de concentrare a păraelor dela Covasna, Păpăuți, Zagon etc. Și astăzi, cu toate că e brăzdată în lung și în lat de canale de drenaj, primăvara după topirea zăpezilor, se preface într'o largă înseninare de apă. Satele ca și drumurile o ocolesc. Pe marginea ei dinspre Nord câteva grinduri au înlesnit întemeierea de așezări omenești și pe stânga Văii Negre. Un astfel de grind este d. e. Bugeacul (sic) dintre Valea Neagră și păraul Povarca. Marginea sudică a acestei depresiuni este acoperită de conurile conjugate, de o perfectă netezime, ale păraelor ce coboară concentric din munții vecini.

La Răsărit de Boroșneu se menține așadară deosebirea, relevată mai sus, între malul drept al Văii Negre, cu terasa cvaternară bine pronunțată și între malul stâng coborât și confundat cu lunca acoperită pe margini de conuri tinere. Spre Apus această deosebire încetează. Terasa cvaternară apare acum și pe stânga văii, punându-se foarte clar în evidență mai ales între Boroșneu și Aninoasa (Egerpatak). Ea dominează cu 8—10 m. lunca, îngustată aci, a Văii Negre. Dela Aninoasa spre Vest ea se mai poate urmări câțva timp apoi se pierde în nisipurile dela Retiu. Pe dreapta Văii Negre terasa aceasta represintă o suprafață continuă, ce se racordează perfect cu Câmpul Frumos din basinul central.

Bătătoare la ochi în această regiune de trecere dintr'un basin în celălalt sunt câteva movile, ce se desprind ca mici unități dis-

tincte deasupra câmpiei. O astfel de movilă este însuș punctul nostru de observație, Oltárhegy, ridicat cu 30 m. deasupra terasei. La 2 $\frac{1}{2}$ km. mai spre Apus, lângă satul Aninoasa, găsim exact aceeaș cotă (564 m.) în capul dealului ce se desprinde ca un picior prelung din înălțimile dela Sud. Oltárhegy a fost de sigur capul unui alt picior, paralel cu cel menționat, care însă apare curmat aproape de Boroșneu, rămânând numai extremitatea lui nordică în formă de movilă izolată. Sâmburele acestei movile este o gresie dură, rocă frecventă în aceste părți. De aceeaș natură este probabil și movila din fața Boroșneului, pe malul drept al Văii Negre, numită Várhegy (Dealul Cetății, 550 m.). Cât despre Kőbányatető (Vârful Băii, 552 m.) și Doboica (573 m.) așezate una după alta în mijlocul strâmtorii dela Bită și având sâmburele din aceeaș gresie dură, nu încapă nici o îndoială că sunt resturile rezistente ale pragului stâncos ce leagă munții vecini pe sub această strâmtoare. Ingustimea ei se datorește așadară împrejurării că acest prag a fost mai bine fixat și a opus o rezistență mai mare de cât interiorul basinului, unde am văzut că depresiunea e foarte adâncă.

Privind aceste movile în formă de popine suntem ispitiți a crede că poarta dela Bită se datorește eroziunii, care a fierestrut transversal puntea de legătură dintre munții Bodocului și ai Buzăului ardelean. În acest caz Valea Neagră pe porțiunea Boroșneu-Comalău ar urma să fie considerată ca o vale transversală, apropiată de tipul jurasian. În realitate problema nu e așa simplă.

E posibil că movilele menționate să reprezinte într'adevăr vechi nivele de eroziune ale Văii Negre și afluenților ei. Pe Oltárhegy se găsește pietriș adus și depozitat acolo de pârăul Boroșneului. Nu le putem însă îngloba într'un sistem de terase din cauza diferenții prea mari de nivel dela una la alta. Numai despre Oltárhegy și capul dealului dela Aninoasa se poate afirma precis că reprezintă acelaș nivel ambele având aceeaș cotă (564 m.).

Pentru înțelegerea exactă a chestiunii ce urmărim e de mare interes constatarea că legătura dintre cele două basinuri vecine era stabilită în pliocen, după cum se poate vedea din depozitele lacustre păstrate pe ambele povârnișuri ale înălțimilor ce o mărginesc în Sud și Nord. Astfel de depozite găsim d. e. pe curmătura peste care trece drumul dela Angheluș la satul Beșeneu. Pârăul Beșeneului, a cărui vale brăzdează munții Bodocului dela N.

la S. ar fi avut un drum mai direct peste această curmătură, ca să se verse în valea Neagră. El s'a abătut însă spre SE. pela Moacșa, unde a fost atras spre interiorul mai puternic scufundat al basinului.

Tot în legătură cu această chestiune mai amintim, că munții Bodocului priviți dela oarecare distanță mai ales dinspre apus au înfățișarea unui scut perfect netezit, aplecat ușor dar constant spre Sud. Aceasta presupune o acțiune îndelungată a apelor modelatoare, în deosebi a Beșeneului, în acelaș sens spre acest vechiu nivel de bază care este strâmtoarea dela Bită.

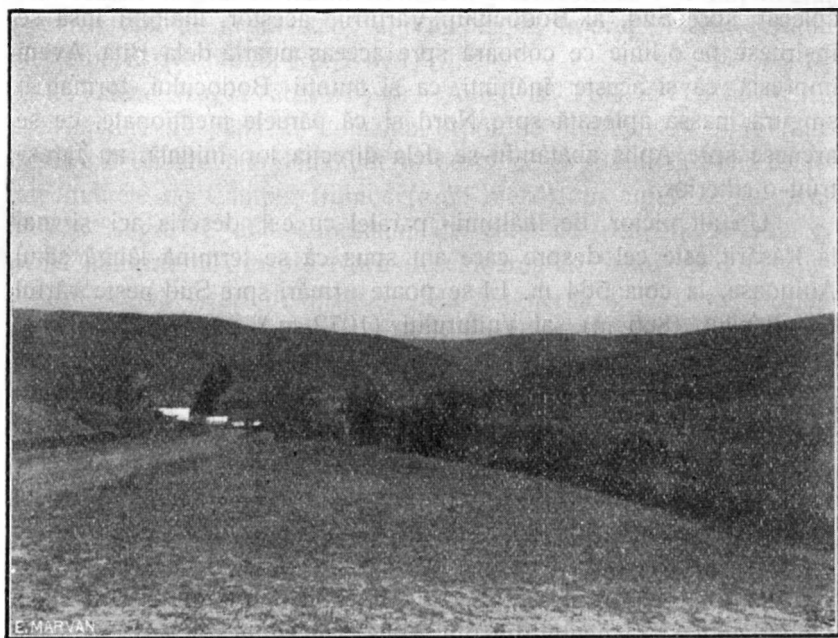

Fig. 1. **Valea Beșeneului** privită din marginea sudică a satului cu acelaș nume. De o parte și alta munții Bodocului arată forme bine netezite.

Interesant este pentru chestiunea ce ne preocupă și aspectul povârnișului de sud al strâmtoarei dela Bită. De pe dealul Doboica avem o bună vedere asupra acestui povârniș. Munții Buzăului din marginea lor apuseană până la Zagon sunt roși și reduși la înălțimi între 800 și 1000 m. Excepție face vârful Prejmerului (1222 m.)

care se înalță cu vre-o 300 m. peste înălțimile dimprejur. De pe Doboica avem impresia că din acest vârful se desprinde un picior de înălțimi, care îndreptându-se spre Nord se termină brusc în Dealul Stănei (Esztenai mezötető, 719 m), al cărui vârf teșit, acoperit cu pături groase de sol mobil este după toate semnele un rest din vechiul nivel pliocen. Șirul acesta de înălțimi în realitate nu e continuu, ci e tăiat în massive singuraticice de către păraele Lisneului și Dobârlăului, care coboară spre Apus, vărsându-se primul în Valea Neagră, al doilea în Tărlung. Din cauza acestei împărțiri în înălțimi izolate, cu profilul triunghiular, munții Buzăului priviți dinspre Apus se deosebesc de masivul continuu, aplecat spre Sud, al Bodocului. Vârfurile acestor înălțimi însă se înșiruesc pe o linie ce coboară spre aceeaș poartă dela Bită. Avem impresia că și aceste înălțimi, ca și munții Bodocului, formau o singură masă aplecată spre Nord și că păraele menționate, ce se arcuesc spre Apus abătându-se dela direcția lor inițială, au feres-truit-o ulterior.

Un alt picior de înălțimi, paralel cu cel descris aci și mai la Răsărit, este cel despre care am spus că se termină lângă satul Aninoasa, la cota 564 m. El se poate urmări spre Sud peste vârful Comloșului (866 m), al Vulturului (1072 m.) până în Predealul (820 m.), peste care trece șoseaua Teliu-Intorsura Buzăului. Intre aceste două șiruri de înălțimi, ale căror capete nordice pe măsură ce scad se depărtează, ascuțindu-se, se află o albie largă și adâncă, ce urcă pe nesimțite spre Sud, lăsând să se vadă în fund creasta semeață a Ciucașului. Avem impresia că această albie e opera unui râu ce venea dinspre Sud. Micile părae (Cornel, Saciova) ce drenează astăzi capătul nordic în formă de golf al acestei văi par urmașii piperniciți ai aceluiași râu, decapitat pe rând de păraele Dobârlăului și Lisneului dinspre Apus. Chestiunea aceasta se leagă de problema complicată a formării văii superioare a Buzăului. Ne rezervăm s'o urmărim cu altă ocazie.

Incheiem acest capitol cu următoarele conclusiuni, ce credem că se desprind din arătările de mai sus.

Poarta dela Bită este o veche strămoare, pe unde comunicau apele lacului pliocen din basinul Târgul Săcuesc cu cele din basinul central al câmpiei Brașovului. Vechimea ei reiese și din adaptarea morfologică a munților învecinați, ai Bodocului și

ai Buzăului ardelean, la acest nivel de bază scăzut. Că avem a face tot cu o linie tectonică se vede și din faptul că movilele de care ne-am ocupat, sunt înconjurate ca niște insule de depozite pliocene și cvaternare. Totuș față de centrul basinului Târgul Săcuiesc porțiunea aceasta e mai puțin scufundată și are înfățișarea unui prag rezistent, unde alături de dislocările tectonice a trebuit să aibă un roldestul de important și acțiunea erozivă.

*Dunele dela Retiu.*¹⁾ Sub acest nume înțelegem o mică unitate morfologică — circa 8 km. p. — care este interesantă prin constituția ei particulară, prin locul unde a luat naștere și mai ales prin lumea bogată și foarte variată a plantelor, care o populează.

Se află pe malul stâng al Văii Negre, în dreptul satelor Retiu și Comalău (Komoliói-Rétyi nyir).

Valea Neagră abătută spre Apus la Țufalău își păstrează această direcție până la Comalău. Apoi se îndreptează spre Sud, descriind un arc mare înaintat în șesul, ce-și poartă cu bună dreptate numele de Câmpul frumos (szép mező). În cotul acesta larg al Văii Negre se află suprafața, de care ne ocupăm. Forma ei ovală mărginește dinspre Nord deschiderea în formă de golf dintre cele două șiruri de înălțimi dela Măgheruș și Saciova. Printre ele privirea străbate peste munții Buzăului până în jghiaburile sure ale Ciucașului, care închid orizontul în fund.

E mare deosebire între cele două maluri ale Văii Negre în acest loc. Pe dreapta se întinde netedă și înaltă terasa cvaternară, în straturile căreia Valea Neagră a deschis dela Comalău înainte o admirabilă secțiune pe o adâncime de circa 18 m. Satele Comalău, Laborfalva, Sântion, neavând loc în lunca joasă și îngustă, s'au urcat sus pe terasă. Marginea acesteia ne apare astfel tivită

¹⁾ Sunt menționate în literatura geografică pentru prima oară la Orbán B. A székelyföld leirása, 1869, vol. 3. În scurta descriere a acestui autor găsim exagerări inadmisibile. Regiunea e numită „Sahara județului Trei-Scaune“ și se afirmă, că nu arareori vântul Nemirei îngroapă de vii călători și turme. — Temeinic a fost studiată din punct de vedere botanic de către Dr. Moesz Gusztáv, Magyar bot, lapok, 1910. — Sawicki, care n'a vizitat regiunea, intrigat de aspectul curios al imaginii ei pe harta topografică, a dat o interpretare greșită despre formarea lacurilor de aci. O succintă descriere a dunelor, cu specială atențiune asupra provenienții nisipului lor a publicat d-l H. Wachner în „Jahrbuch des Burzenländer sächsischen Museunes“, I, 1925.

de un chenar de case mari, gospodărești, îngrijit văruite cu alb, purtând acoperișuri de șindrilă; dintre ele se înalță biserici impunătoare. Frunziș bogat de pomi roditori completează peisagiul.

În fața acestui tablou, pe stânga Văii Negre vedem o suprafață largă și joasă, acoperită cu fășii lungi de pădure de pini, a căror prezență în aceste locuri ne surprinde. Culoarea lor de un verde întunecat, contrastând cu scipirile de argint ale deselor meandre prin care rătăcește Valea Neagră, contribuie în mare măsură la înfrumusețarea vederii de ansamblu. Nimic nu ne face să bănuim că frumoasa pădure, anume plantată, a ținut pe loc vâluri galbene de nisip sburător.

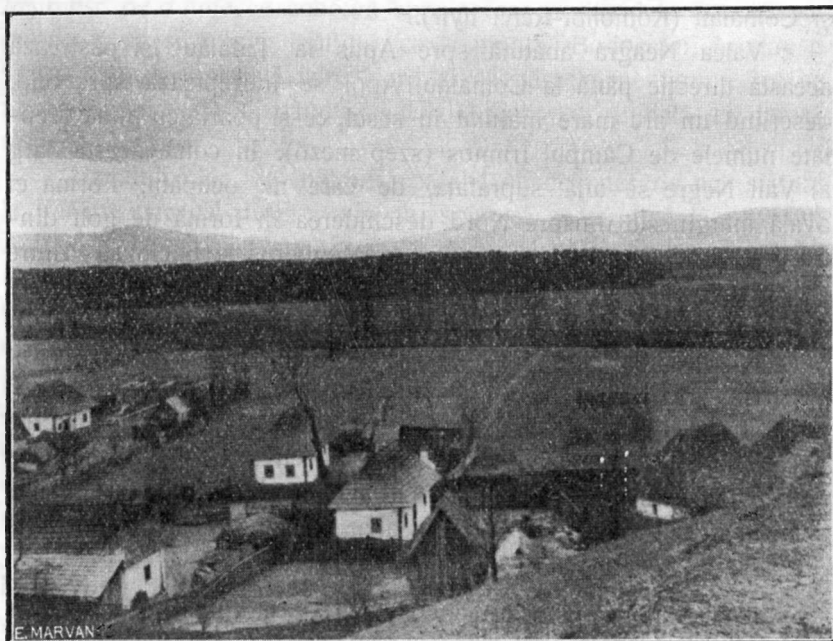

Fig. 2. **Dunele dela Retiu** privite de pe movila Doboica. În planul din fund înălțimile Buzăului ardelean cu deschiderea dintre Saciova (stânga) și Măgheruș (dreapta).

Dela Boroșneul Mare terasa cvaternară apare și pe malul stâng al Văii Negre. Nu ține însă decât vre-o $4\frac{1}{2}$ km. la vale, până dincolo de satul Aninoasa. Eșind din acest sat și înaintând spre Apus, observăm, că în locul solului vegetal gălbui de până

aci, se ivește un nisip fin, albicios, ca cenușa. Vântul spulberă lesne această pulbere albă, răspândindu-o în toate părțile pe lanurile dimprejur. Mai facem câțiva pași și ne aflăm la marginea pădurii, care indică totodată hotarul adevăratelor dune. La extremitatea aceasta răsăriteană a lor ne aflăm tot pe terasă. Harta ne arată într'un punct cota 541, un nivel cu 20 m. mai înalt decât al luncii vecine. De aci în jos, pe o distanță de 4 km. suprafața ovală acoperită de dune este un plan ușor înclinat spre Apus. Trebuie să accentuăm însă că această suprafață se distinge clar de aceea a luncii și ori de unde am intra între dune, avem de urcat câțiva metri. Marginea apuseană a dunelor (circa 520 m.) este cu vre-o 6 m. mai sus ca lunca. În cele mai multe locuri trecerea în cuprinsul dunelor se face brusc, marginea acestora fiind indicată printr'o treaptă binișor pronunțată. Această împrejurare ne silește să considerăm suprafața cu dune tot ca o terasă a Văii Negre. Ea ne va ajuta să înțelegem, care este adevărata proveniență a nisipului din dune.

Parcurgând fășiile de pini și rariștea de mesteacănii dintre ele ne convingem, că într'adevăr avem de a face cu dune de formă tipică. Valuri lungi și șerpuite de nisip, în mare parte acoperite de vegetație, se perindă rânduri, rânduri, înălțând ici colo creste boltite, deasupra cărora vântul mai puternic flutură neconținut nisipul ca pe un văl fumuriu. Înălțimea creștelor variază între 3—7 m. Valurile alungite închid mici basinuri de formă ovală îndreptate în direcția dunelor. Primăvara după topirea zăpezii și pe timp de ploi îndelungate covețile acestea adună puțină apă pe fundurile lor. Indată ce se îndreptează vremea și se ivește căldura, apa seacă.

Această stare de lucruri datează numai de câțiva ani. Înainte vreme puzderia de lăculețe dintre dunele dela Retiu aveau apă tot timpul anului, unele dintre ele erau mari și adânci, așa încât vizitatorii se puteau plimba pe ele cu barca. Țăranii din satele vecine vorbesc cu părere de rău despre vremea nu prea îndepărtată, când își puteau adăpa vitele tot timpul verii din apa acestor lacuri și când aveau la îndemână un aliment ieftin și gustos în peștele, ce-l pescuiau acolo. Stoluri de rațe sălbatece populau păpurișul și atrăgeau numeroși vânători dela Sf. Gheorghe sau chiar dela Brașov. Era mai multă vieață altădată în dunele dela Retiu!

Vorbind de acest interesant fenomen morfologic se impune să răspundem mai ales la două întrebări.

1. Nisipurile sburătoare sunt o raritate în Ardeal. Trebuie să mergem departe în câmpie, pe malurile Dunării sau ale afluenților ei mai mari, ca să vedem atâta nisip în forme atât de caracteristice ca dunele dela Retiu. În câmpiile din jurul Brașovului nu mai găsim nicăeri nisip la suprafață, fie consolidat, fie liber. *De unde provine nisipul dela Retiu și cum se explică prezența acestor dune tocmai acolo?*

Înainte de a răspunde la această întrebare trebuie să constatăm, că în cuprinsul dunelor precumpănesc două feluri de nisip, deosebite mai ales prin culoarea lor. Unul e galben-roșietic, cu elemente foarte fine de rocă nefărămițată, mai ales cvartș. Alcătuieste partea cea mai mare a dunelor. Celălalt e alb-cenușiu și mai prăfos.

E greu de admis ca masa aceasta de nisip poligen să fi fost adusă și depozitată aci de Valea Neagră, pentru simplul motiv că în acest caz ne-am aștepta să vedem și în alte părți pe vale în sus depozite ca acesta. Trebuie să ne gândim așadară la originea autohtonă a nisipului dela Retiu. În frumoasa secțiune deschisă de Valea Neagră în marginea retezată a Câmpului Frumos se vede sub pătura de pământ vegetal și de loess un strat de nisip galben-roșietic, de o culoare asemănătoare nisipului din dune. Firicelele de cvartș sunt însă mai mari acolo. E curios că acest nisip nu se vede în secțiunea dela marginea movilei Doboica, în nemijlocită apropiere de dune. În lunca Văii Negre însă, lângă podul dela Retiu, deci chiar în marginea dunelor, se văd câteva gropi săpate într'un nisip nerăscolit din poziția lui primară, asemănător cu cel din dune.

Lămurirea complectă a problemei urmărite o găsim, dacă dăm ocol dunelor pe la Sud. Pe drumul ce duce din Aninoasa spre Ozun lângă podul de pe pârăul Béli (Cornel) vedem o secțiune, care ne dă cheia acestei probleme. La suprafață găsim un strat de circa 40 cm. sol cenușiu ca cel pe care-l găsim în unele dune și pe drumul dinspre Aninoasa. Urmează apoi 1 m. argilă densă de culoare galbenă închisă cu urme de plante (cârbune). Este aceeași argilă pe care am găsit-o pe curmătura dinspre Beșeneu la 600 m. deci cu 70 m. mai sus. În fine, la bază se vede un strat gros,

descoperit numai pe circa $2\frac{1}{2}$ m. de nisip roșietic-brun, cu firicele de cuarț ca păsatul. De mare importanță ni se pare faptul că stratele acestea (nisipul e stratificat) urcă spre Sud. Această deplasare trebuie pusă în legătură cu ridicarea masivului muntos de pe margine.

Cercetând albia pârăului Béli observăm că ea e ca și împotmolită în acelaș fel de nisip. Dunele sunt în prelungirea acestui pârâu, care neputându-le străbate le ocolește pe la Sud. O parte din nisipul lor se datorește desigur acestui pârâu.

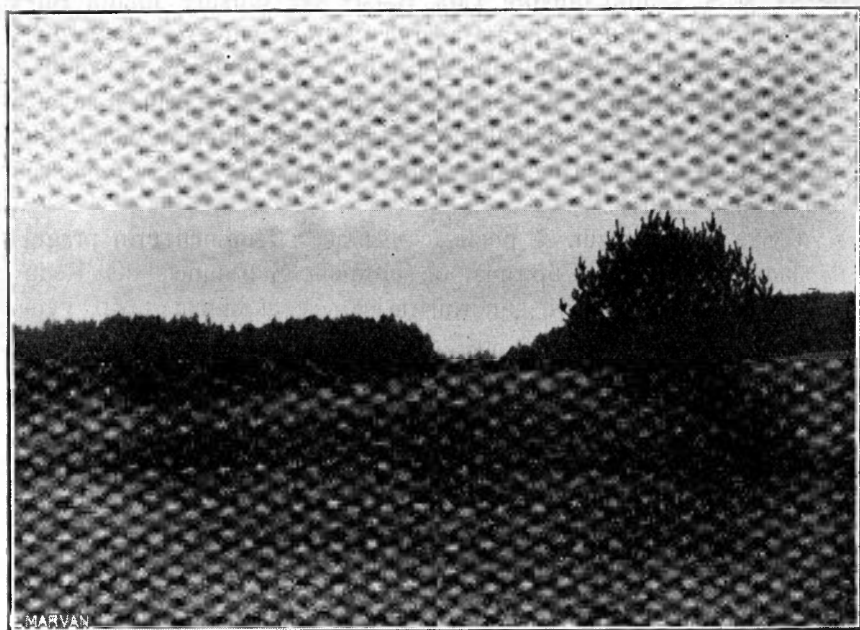

Fig. 3. **Dunele dela Retiu**, vedere parțială.

Putem prin urmare conchide, că nisipul dunelor e într'adevăr autohton, de origine pliocenă și a fost descoperit prin spălarea păturilor de deasupra în parte de micul pârâu Beldi, într'o măsură mai mare de însăș Valea Neagră, care curgea altădată peste dunele de azi. După cât se pare s'a petrecut acelaș fenomen ca pe malul stâng al Jiului, la Sud de Craiova, unde Jiul deplasându-se spre dreapta a părăsit pe stânga o terasă tăiată în mare parte în păturile de nisipuri levantine.

Odată nisipul descoperit, el a devenit jucăria vântului, care l'a răscolit din loc, purtându-l de ici colo și așternându-l în forme de dune. Să nu pierdem din vedere, că ne aflăm la o răspântie, într'o adevărată strungă, unde acțiunea vântului se simte cu mai mare intensitate ca în alte părți. Vântul cel mai cunoscut și mai temut aci este al Nemirei, Crivățul ce-și face drum din Moldova peste crestele joase dela Oituz. Acestui vânt se datorește direcția est-vestică a dunelor și a albiilor dintre ele. Destul de frecvent este însă și vântul de NV dinspre Baraolt și Harghita, precum și cel de SV și S, venind dinspre Țara Bârsei sau dinspre munții Buzăului ardelean prin despicătura largă dintre Saciova și Măgheruș.

2. Prezența nisipului sburător într'un basin destul de redus, împrejmuit de munți, e un fenomen destul de curios prin el însuși. O notă de adevărată originalitate imprimă însă dunelor dela Retiu mulțimea de mici lacuri ascunse printre dune. *De unde provenea apa acestor lacuri?*

Sawicki a crezut, că poate explica acest fenomen prin pragul de stâncă impermeabilă, apropiat de suprafață. Sub dunele dela Retiu însă nu se vede nicăiri suportul de stâncă, ci numai nisip permeabil, care pare a avea o grosime considerabilă. Nici Valea Neagră nu poate alimenta aceste lacuri cu apă, căci talvegul ei rămâne cu 6—15 m. sub fundul acestora. Chiar și în timpul celor mai mari inundații nivelul apelor din luncă nu putea ajunge deasupra fundului lacurilor, pentruca ele să se poată alimenta pe calea aceasta.

Explicarea cred că o găsim în structura specifică acestor forme. E clar că puțina apă ce se mai vede astăzi din când în când în unele gropi mai adânci provine din ploi sau zăpezi. Putem admite foarte bine, că tot pe calea aceasta se alimentau lacurile și când conțineau apă mai multă în tot timpul anului. Pe de o parte prin scurgerea și depunerea mărului mai fin din nisipul înconjurător, pe de altă parte mulțumită învelișului vegetal, s'a format pe fundul depresiunilor dintre dune o pătură de sol impermeabil, suficient de groasă ca să împiedece scurgerea apei adunate. Nisipul din dune, îmbibat cu apă din zăpadă și ploi prin infiltrare de sus în jos, precum și pe cale de absoarbere de jos în sus în timpul inundațiilor, contribuia la păstrarea apei din lacuri. E probabil că o parte din umiditatea regiunii se datorește și stratelor de nisip

nerăscolit, care formează baza dunelor și care urcă ușor spre Sud. Dintr'acolo aducea și pârâul Beldi o cantitate de apă dunelor așezate în calea lui.

Astăzi mai vedem doar albiile vechilor lacuri fără belșugul de apă de odinioară. Această dispariție nu se poate atribui numai relativei secete a anilor din urmă. Inundațiile ca fenomen general și-au pierdut din proporțiile de altă dată. În regiunea, de care ne ocupăm, regimul natural al apelor a suferit o însemnată perturbare

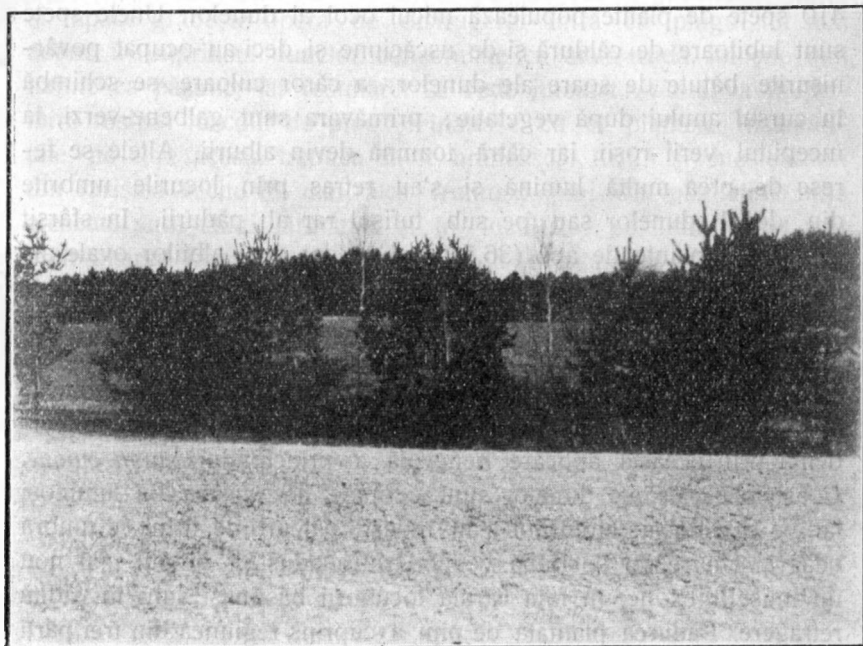

Fig. 4. **Dunele dela Retiu.** În planul întâiu nisip sburător, în fund dune consolidate prin plantație.

odată cu facerea liniei ferate Sf. Gheorghe—Brețcu, când s'au tăiat canale de scurgere, s'au clădit viaducte etc. Terenul mlăștinos, în care se pierde pârâul Beldi pe latura sudică, mai înaltă, a dunelor de asemenea a fost drenat. Multe lacuri au fost secate de oameni prin canale de scurgere tăiate înadins de dragul peștelui din ele. În fine, învelișul vegetal a contribuit de sigur și el într'o măsură însemnată la ridicarea fundului lacurilor și la secarea lor. Un

complex întreg de cauze a provocat așadar dispariția micilor lacuri, elemente de înfrumusețare și de însuflețire cu podoaba vieții a nisipurilor sburătoare dela Retiu.

*

Adevăratul farmec al dunelor de pe malul Văii Negre îl constituie *invelișul lor vegetal*. Lumea bogată și foarte felurită a plantelor rânduite după condițiunile lor de viață în acest mediu atât de restrâns și totuș atât de variate, a transformat un ținut pustiu și sterp de nisip sburător într'o minunată grădină botanică. Vre-o 410 spețe de plante populează micul ocol al dunelor. Unele spețe sunt iubitoare de căldură și de uscăciune și deci au ocupat povârnișurile bătute de soare ale dunelor, a căror culoare se schimbă în cursul anului după vegetație: primăvara sunt galbene-verzi, la începutul verii roșii, iar cătră toamnă devin alburii. Altele se feresc de prea multă lumină și s'au retras prin locurile umbrite din dosul dunelor sau pe sub tufișul rar al pădurii. În sfârșit altele sunt plante de apă (36,5%) și au dat ocol albiilor ovale ale lacurilor de altădată, iar acum au năpădit fundurile secate ale acestora.

Oscilând între extreme, mediul acesta ambiguu a fost disputat și de pădure. Mai ales două feluri de copaci și-au împărțit frățeste terenul, ale cărui însușiri deosebite sunt și mai bine puse în evidență prin această aplicare benevolă a principiului *suum cuique*. Coastele uscate ale dunelor sunt ocupate de mesteacăni luminoși iar pe marginea ghiolurilor s'au îndeșit pâlcuri de arini cu umbra neagră. Un regim de bună gospodărie a adus în timpul mai nou un musafir exotic, în fața căruia locuitorii băstinași sunt în vădită retragere. Pădurea plantată de pini a cuprins regiunea din trei părți și imprimă peisagiului pentru privitorul de departe nota ei particulară. La mijloc se mai găsesc însă suprafețe întinse cu aspectul mai vechiu, neschimbat. În luna Mai, când copacii sunt înverziți, când iarba mărunță de stepă smăltată cu mii de flori multicolore a cuprins costișele domoale ale dunelor, când albul trunchiurilor de mesteacăni cu frunzișul vaporos se proiectează pe cerul albastru, o preumblare prin rariștea aceasta însorită procură momente de adevărată plăcere estetică.

Invelișul vegetal atât de variat a atras, cum era firesc, și o faună bogată în fel de fel de spețe. Impresionează în deosebi

marea mulțime a paserilor. Atât flora cât și fauna erau în toată amploarea lor atunci când micile lacuri dintre dune nu secau în timpul verii, ci constituiau un element statornic de continuă înviorare.

*

Astăzi toată această lume bogată și atrăgătoare e în curs de prefacere, de scădere și nimicire. Odată cu secarea lacurilor e pe cale să dispară împreună cu animalele de apă bogata felurime a plantelor acvatice. În libertatea de după războiul omul neprevăzător și rapace grăbește opera de distrugere. Intră cu plugul tot mai adânc în cuprinsul dunelor consolidate cu atâta trudă, folosite mai înainte ca pășune, iar rezultatul se vede imediat: vântul ia în primire nisipul răscolit de plug și înăbușe cu el plantele însămânțate, pe care acesta trebuia să le hrănească. Arinii și mesteacănii din rariștea veche și mai ales frumoșii pini din plantațiile bine crescute sunt tăiați fără milă și în locul lor se întinde tot mai mult nisipul rămas golaș. Unde tufișul e mai des se recurge la foc, ca să se întindă pășunea sau locul de problematică arătură. Cu un astfel de regim în câțiva ani nisipul se va desface din cătușele lui și în locul minunatei grădini botanice de astăzi vom avea o paragină. Dela varietatea de forme așa de impresionantă regiunea evoluiază grăbit spre tot mai mare uniformitate. E o cale contrară progresului.

Cei dintâi culegători ai numelor românești de plante

de Dr. Emil Pop

— Urmare —

Iată însă altele: „*Ghimbér galbin*“¹⁾ (g'imber g. = „*Curcuma longa*“), „*Boroszlán*“ (boroslan = „*Syringa vulgaris*“); „*Csikorie de jârne*“ (cicoare de iarnă = „*Valeriana Locusta olitoria*“ = *Valerianella locusta*); „*Herâne*“ (hrană? ci că i-s'ar zice astfel secării prin Țara Hațegului)! „*Bu'ser*“ (ungurește „buzér“ = „*Rubia tinctorum*“); „*Mintsüne*“ (minciună = „*Plantago major*“; se numește așa și în jurul Alba-Iuliei); „*Kaptalan de cse gálgin*“ (căptălan de cel galbin = „*Verbascum thapsus*“); „*Maszlag*“ (ungurește maszlag = „*Datura Stramonium*“); „*Flóre Kodrulu*“, (floarea codrului = „*Atropa Belladonna*“); „*Puturásza*“ (Puturoasă = „*Coriandrum testiculatum*“ = *Bifora radians*); „*Szókvik*“ „Soc mic“ = „*Sambucus ebulus*“); „*Uszturój Urszului*“ (Ustoroiu'Ursului = „*Allium ursinum*“); „*Portsin*“ (ung. Portsü = „*Polygonum aviculare*“); „*Szintets*“ (Sinteci? = „*Sideritis hirsuta*“?)²⁾ „*Buszujókul fécelor (sécelor?)*“ (Busuiocul fets'elor? = „*Mentha Pulegium*“); „*Lúp*“ (Lup = „*Rinanthus crista galli*“); „*Tyus*“ (T'ius, după ungureșcul „tövös“ = „*Brassica napus*“); „*Késutz*“ (Cășuți = „*Malva rotundifolia*“; d-l Prof. Borza,³⁾ a găsit acest nume dat de Mișchiueni altei plante); „*Csicseré*“ (Cicere? Numire foarte probabilă, maqedonenii îi zic *feățire* = *Cicer arietinum*); „*Cardo Májkéj precseste*“ (Cârdu Maicăi Preceste = „*Cardus marianus*“ = *Silybum Marianum*); „*Puine babe*“ (Pâinea babei = „*Carlina acaulis*“); „*Putzóke*“ (Puțoaacă? ungurește: „Putzók-répa“ = *Helianthus tuberosus*); „*Cardó szántó*“ (Cârdu sfânt? = „*Carduus benedictus*“ = *Cnicus benedictus*); „*Lopó*“ (un maghiarism = „*Cucurbita lagenaria*“ = *Lagenaria vulgaris*); „*Pepe Greceszk*“ (pepen grecesc = „*Cucurbita citrullus*“ = *Colocynthis Citrullus*); „*Fisikar*“ (Fișicar? = „*Pistacia vera*“); „*Virczid'sa*“ (? = „*Polypodium vulgare*“); „*Notóte*“ (Nototă = „*Lycopodium Selago*“. — Această numire lipsește în Panțu, ed. I; în a II-a se găsește); „*Muszt de lemne, Muszt de pe kopács*“ (Mușchiu de lemne, mușchiu de pe copaci = „*Lichen pulmonarius*“ = *Sticta pulmonaria*).

Pentru cele mai multe din aceste plante Benkő și dă alte numiri cunoscute azi

Din categoria a II-a, a numirilor cu o pronunțare isbitor deosebită sau cu precizări întregitoare — față de Panțu — fac parte:

1) Cuvintele românești sau latinești scrise între semnele citațiunii sunt transcrise întocmai din Benkő. Unde numele latinesc citat de Benkő nu mai e întrebuințat azi, am adăogat și numele științific actual al plantei în chestiune. — Primul nume din paranteză e transcrierea cuvântului lui Benkő, cu semnele obișnuite la Muzeul Limbei Române, Cluj.

2) Numele latinesc neprecis; ăr putea fi *Sideritis montana*, *Stachys recta* sau *Stachys danica* (= *Betonica hirsuta*).

3) *Borza Al*: Flora grădinilor țărănești române. II. Plantele de podoabă de leac, de farmece și credințe. (Buletinul de Informații al Grădinii bot. și al Muzeului bot. dela Universitatea din Cluj, V. 1925, p. 55).

Jezsmin (Jasmin); „*Holbure mike*“ (Holbură mică = Volbură);¹⁾ „*Morkur*“ (Morcur²⁾) = morcov); „*Morkur de kimp*“ (Morcur de câmp = morcov sălbatic); „*Tyim de kimp*“ (T'im de câmp = chimion de câmp); „*Rákovina*“ (Racovină = rocovină); „*Ravent*“ (Ravent = revert); „*Szorponell*“ (Sorponel = Soponel); „*Makrisor de pászere, Makris cu trifoj*“ (Macrișor de pasăre, M. cu trifoi = Macriș-păsăresc, macriș-trifoi); „*Iárbe grásze de gredine*“ (Iarbă grasă de grădină = Iarbă grasă); „*Alior de padure*“ (alior de pădure = alior); „*Malin alb*“ (Malin alb = mălin); „*Szorb de padure, Szorb szelbatik*“ (Sorb de pădure, S. sălbatic = Sorb); „*Burjane de Frád'se, Foj de Frád'se*“ (Buruiană, foi de fragi = Fragi), „*Mák nyegru, Mák úlb*“ (= Mac; numit deosebit după culoarea semințelor); „*Forasztó*“ (Forastău? = Ferestrău? = Foresteu); „*Bujor rós*“ (Bujor roș = Bujor); „*Napraztnik ku flóre albe*“ (Năpraznic cu floare albă = Năpraznic); „*Szkletsl mits*“ (Scălci mici? pentru *Ranunculus Ficaria*; o plantă înrudită, *Caltha palustris*, se numește *Scalce*); „*Tsimbru szelbátyik*“ (Cimbru sălbatic = Cimbru de câmp); „*Izma szelbátike*“ (Izma sălbatică = mintă sălbatică); „*Csormoly*“ (maghiarism = ciormoiag); „*Burján ká Jinu*“ (= Buruiană ca ynu = Buruiană de în); „*Flóre de Viole*“ (Floare de Vioală = Floare de vioară); „*Nap retund*“ (Nap rătund = napi); „*Rápitze nyágre*“ (Rapiță n'agră = rapiță de muștar, muștar negru); „*Flóre Niprale gálbine*“ (Floare de Niprală galbină = Niprală); „*Fuszule*“ (Fusulă = Fasole); „*Trifoj de Lunke álbe, Trifoj de Lunke rósu*“ (Trifoi de luncă alb și roșu = trifoi alb, trifoi roșu); „*Pelin de Csemik*“ (Pelin de cel mic = pelin mic); „*Pelin stírp*“ (Pelin sterp? = Pelin); „*Káptalan de cse mare*“ (Căptălan de cel mare = căptălan); „*Ferfen mik*“ (Ferfen mic = Ferfen mare); „*Burjane de Rimpff*“ (Buruiană de Rimf = Remf); „*Frád's de lemn alb, Frád's de lemn nyegru*“ (Fragi de lemn, albe și negre); „*Lubenitze buborosze*“ (Lubeniță buburoasă = Lubeniță); „*Burete de kimp*“ (Burete de câmp = ciupercă, îi zice și Bureți); „*Burete de zade*“ Burete de zadă, — ? In Benkő „*Agaricus*“).

Sunt în Benkő încă multe numiri dialectale, cari se deosebesc de cele din Panțu prin felul pronunției.

Următoarele 25 de numiri sunt cunoscute pentru alte plante, nu pentru cari le semnalează Benkő :

„*Szkumpine*“ (Scumpină = „*Syringa vulgaris*“); „*Skaaj*“ (Scaiu = „*Dipsacus silvestris*“ și „*Arctium Lappa*“); „*Polomnide*“ (Polomnidă = *Convolvulus arvensis*“); „*Otyá bóuluj*“ (Ochiu boului = „*Campanula persicifolia*“); „*Lipán*“ (Lipan = „*Verbascum thapsus*“); „*Luminotz*“ (Luminoț? Luminoasă? = „*Asclepias vincetoxicum*“); „*Izme*“ (Izmă = „*Chenopodium botrys*“); „*Poláj*“ (Polai, = *Teucrium polium*); „*Iárbe flokoasze*“ (Iarbă flocoasă = „*Marrubium vulgare*“); „*Matatsina*“ (Mătăcina = „*Ocimum Basilicum*?“); „*Zirne*“ (Zărnă? = „*Rhinanthus crista galli*“); „*Lubitz*“ (Lubiț = „*Myagrurn perfoliatum*“); „*Lippán*“ (Lipan = „*Tataria hungarica*“ = *Crambe tataria*); „*Káptalan*“ (Căptălan = „*Tataria hungarica*“ = *Crambe tataria*); „*Mazeritye*“ (Măzărít'e = *Canvallaria majalis*); „*Groszámé mik*“ (Grosamă mică = *Genista sagittalis*); „*Szuvulf*“

1) Ultima numire din paranteză este a lui Panțu.

2) Indică însă și „*Morkov*“ (morcov) și „*murkoj*“ (murcoi)

(Suvâlf? = *Melilotus officinalis*); „*Flore Szóruului*“ (Floarea soarelui? = „*Leontodum taraxacum*“ = *Taraxacum officinale*); „*Dyntye dr'kuluj*“ (Dint'ele dracului = „*Bidens tripartita*“); „*Viole*“ (Vioale = „*Viola odorata*“); „*Atsor*“ (Aişor = „*Asphodelus ramosus*“ = *Anthericum ramosum*?); „*Lába urszuluj*“ (Laba ursului = „*Haracleum spondylium*“. În Panţu ed. II *Laba ursului* este *Haracleum sibiricum*); „*Járbe Bojerilor*“ (Iarba boierilor = „*Ricinus communis*“); „*Flor Domneşti*“ (Flori domneşti = „*Convallaria majalis*“); „*Kóda rákuluj*“, (Coada racului = „*Convallaria Polygonatum*“ = *Polygonatum officinale*).

Este de sigur greu să aduc prea multe exemple prin cari să dovedesc superioritatea ştiinţifică a acestei liste de numiri, superioritate afirmată înainte de toate în intenţia şi planul de lucru al autorului. Ea este de sigur lucrarea de temelie în ce priveşte strângerea numirilor de plante la noi nu numai pentrucă e cea mai veche culegere conştiincioasă şi corect concepută, ci şi prin faptul că materialul ce-l aduce s'a infiltrat pe neştiute în celelalte colecţii de această natură socotite pân'acum fundamentale.

Spuneam la început că autorii noştri nu cunosc lista lui Benkö. Ea a rămas într'adevăr înmormântată. Singur *Crăiniceanu* o pomeneste¹⁾ (p. 347), dar nu se serveşte de conţinutul ei. Citatul lui *Crăiniceanu* trece la *Leon*²⁾ (p. 54), dar opera însăşi îi rămâne necunoscută şi deci neconsultată. D-sa ne dă o lucrare originală. În o a doua lucrare³⁾ *Leon* nici nu mai citează pe Benkö în bibliografie.

Lista lui Benkö s'a popularizat însă totuşi — deşi nu completect — prin *Sigerus* şi *Lexiconul dela Buda*.

Farmacistul sas din Sibiu, *Sigerus* a fost considerat până acum drept cel dintâi culegător de numiri româneşti de ale plantelor. El publică la 1791 o listă⁴⁾ de 175 de numiri dela 157 de plante medicinale, cari cresc spontan în Ardeal. Aproape toate aceste numiri le-a luat, fără a ne-o indica, -- dela *Benkö*, repetând adeseori greşelile sau nonsensurile acestuia. Fireşte limitându-se la plantele de leac, lista lui este mult mai scurtă decât

1) *Crăiniceanu Gh.*, Nomenclatura româno-latină din istoria naturală. Convorbiri Literare, XXI, 1889.

2) *Leon N.*, Botanica medicală a ţăranului român. Archiva Societăţii Ştiinţifice şi Literare din Iaşi, X. 1899, p. 54—80.

3) *Leon N.*, Istoria naturală medicală a poporului român. Extras din Analele Academiei Române. S. II. t. XXV Bucureşti, 1903.

4) *Sigerus, P.*, Verzeichnis der in Siebenbürgen wildwachsenden offiziellen Pflanzen. Ein Versuch. — Siebenbürgische Quartalschrift, II, 1791.

a lui Benkö. Ortografia ungurească a lui Benkö o schimbă cu cea nemțească, ba pe ici colo face și modificări gramaticale. În felul acesta unele numiri se prezintă mai bine („Muschkatu drakului“ în loc de „Muskát de drák“, „Entortzel“ în loc de „Entorszél“, „Turtjæe“ în loc de „Tutjche“, „Kuade schoritschelului“ în loc de „Kóda szoretsului“), altele mai rău decât la Benkö („Ssuline“, la Benkö „Csuline“; „Spinge drakului“, la Benkö „Szpine drákului“ etc.). Aci trebuie să pomenim de monstruosul „Speribahne tarkate“ (Acorus calamus) copiat sau cules greșit după destul de stâlcitul „Spetihatz e tárkáte“ (Spetează târcată!) a lui Benkö. Această greșală grosolană a lui Sigerus s'a intrus în listele lui Șincal (care i a zis „Speriban târcat“), Fuss, Cipariu și Barițiu (Speribane târcată), Brândză, așa încât a putut înșela chiar criticismul necruțător al d-lui Panțu, unde găsim „speribana târcată“ — nerostită de nici un țăran român.

Sigerus se îndestulește să transcrie din Benkö numirea fundamentală și cel mult un sinonim. (Benkö are la 429 plante 173 sinonime, Sigerus abia 18 la 157).

El completează sau reduce unele numiri de ale lui Benkö. („Petrinsei szelbatik, Tjim selbatik“ în loc de „Petreselj de kimp, Tyim de kimp“, „Tschintsch deschetje, Burumitze albe“, în loc de „Frunsze de tsints desitye, Burunutze albe mike“ etc.).

Dar Sigerus, pe lângă numirile copiate evident dela Benkö are și vre-o 18 numiri noi, originale:

„Schkapie“, „Floare wunete“ (Iris germanica) „Patladschine enguste“, „Trifoi amar“, „Djuntzure“, „Kalmesze“, „Buriâne de nedschei“, „Tsints kicpotzegle“, „Jarbe usturoje“, „lisme de muntje“, „Punga popi“, „Milot“, „Aron“, „Murtz“, „Tzinkraut“, „Jarbe Scharpi“, „Pappel“ (Păpălău? = Physalis Alkekengi), „Polei“ (Mentha Pulegium).

Deși contribuția originală a lui Sigerus este atât de disparentă față de materialul împrumutat dela Benkö, totuși lucrarea lui a avut o importanță deosebită, căci majoritatea autorilor de aci încolo a consultat-o și a trecut-o pe de a'ntregul în listele din ce, în ce mai cuprinzătoare. —

Trecem în revistă pe autorii vechi de liste, oprindu-ne în special acolo, unde găsim influența lui Benkö sau vre un autor necunoscut pân'acum. —

Krätner, un alt farmacist, completează la 1793 pe Sigerus¹⁾ cu 21 de numiri de plante, originale. Nu cunoștea pe Benkö. Vre-o 3 numiri le sunt egale sau asemănătoare, celelalte nu. *Krätner* introduce a. z. „*Polytrichon*“ (*Adiantum capillus Veneris*), iarăși un cuvânt inexistent la Români. —

O listă semnalată recent de D-l Dr. *V. Bologa*²⁾ este cea a lui *Neustädter*, publicată la 1795 în actele administrative ale guvernului ardelean³⁾. — El copiază conspectul lui Sigerus, dar fără coloana I, cu numele latinești. Păstrează însă numele farmaceutice în exact aceeaș ordine și număr. La coloana numelor românești transcrie asemenea pe Sigerus, dar aci găsim și câteva complectări originale, ca d. e. „*Popionki leporesk*“ (*Popilnic iepuresc*), „*Hincej*“ (? = *Hieracium pilosella*), „*Rekoinne*“ (*ra-coină* = *Anagallis arvensis*?), „*Szór ku frátýe*“ (*Sor* cu frat'e = *Parietaria*?), „*plop*“, „*Tschér*“ (*cer*), „*Moru Lupuluj*“ (? = *Scabiosa arvensis*). Nu mai zice „*Speribahne tarkate*“ ca Sigerus, ci „*Szpetyasze fárkáté*“ (sic!). La sfârșitul conspectului său adaogă și câteva plante medicinale cultivate (*Mărar Isop* etc.) de cari Sigerus nu s'a ocupat. — Câteva nume de ale lui *Neustädter*, noi față de Sigerus par a fi copiate de Benkö („*Limba vetschinye*“, „*Nalbe mike*“, „*Mintsune*“, „*Sirna*“ etc.). Totuși faptul, că are câteva nume necuprinse în Benkö, iar alte câteva numiri latinești, cărora Benkö le alătură numirea românească, iar *Neustädter* nu, ne oprește să afirmăm că *Neustädter* cunoștea opera lui Benkö — Pe *Krätner* nu-l utilizează. —

Nu de mult a fost publicat și adnotat de cătră d-l Prof. *Borza*, dicționarul de științe naturale al lui *Șincai*, păstrat ca manuscris la episcopia din Oradea și scris pela 1808—1810⁴⁾

¹⁾ *Krätner*, S., Nachtrag zu des Herrn Provisor Sigerus Verzeichniss wildwachsender Siebenbürgischen officinellen Pflanzen. Siebenbürgische Quartalschrift, III. 1793.

²⁾ Revista Istorică, XV, 1929, p. 87—88.

³⁾ *Consignatio specifica omnium plantarum quae in magno hocce Principatu sponte sua crescunt.* — „*Opinio deputationis regnicolaris systematicae in cameralibus ordinatae circa promotionem agriculturae, manufacturarum commerciiue transsilvanici deprompta, 1795.*“

⁴⁾ *Borza A.*, Primul dicționar de științe naturale românesc. „*Vocabularium pertinens ad tria regna Naturae*“ de Gh. Șincai. Dacoromania, V, 1925 — 26 p. 553—562.

Șincai nu cunoștea pe Benkö, dar copiază, aproape toate numirile de plante din Sigerus (e influențat deci fără să știe și de Benkö). Are însă și numiri originale: „Ghimberiu nemțesc“ „Floricea mult țiitoare“, „Puciogna“ etc. —

Uu culegător mai modest, necunoscut de botaniștii și filologii noștri este *Domenico Sestini*, un naturalist italian, care a călătorit în 1780 prin Muntenia și Transilvania, fiind cel dintâi care a făcut observații floristice în Muntenia Strânga cu această ocazie 21 de numiri românești de a dreptul din gura poporului. Când nota el aceste numiri, încă nu apăruse nici lista lui Benkö; și-le publică însă abia la 1815¹⁾ Ortografia italienească a lui Sestini nu ne permite să bănuim ce va să zică „Timintij“ („*Nastrutium indicum*“ = *Tropaeolum majus*?), „*Turnări*“ (= *Bryonia*, „*Lentichie*“ (?). Celelalte numiri sunt cunoscute. Este interesant că pe atunci salcâmul — proaspăt introdus — se chema „*spine*“ în Ardeal.

În ce privește contribuția lui Sestini asupra florei, faunei și solului din Țara noastră pregătesc o dare de seamă deosebită.

Baumgarten, medicul sas din Sighișoara, tipărind o enumerație a plantelor transilvănene în 1816²⁾ comunică și o mulțime de numiri românești, auzite afirmativ dela gospodari și ciobani (p. XXI — XXII). Nu l-a cunoscut pe Benkö, a întrebuițat însă pe Sigerus. Aduce într'adevăr multe numiri noi și neaoșe, dar le-a italianizat într'un mod supărător.

Baumgarten introduce și în limba noastră obiceiul de a boțea artificial plantele, când acestea nu sunt numite de popor, o operație ce ni-se pare aproape cu totul lipsită de sens și care în schimb a avut rolul să nască multe confuzii și să ispitească pe mulți botaniști. Mai ales că acești inovatori nepioși nu erau — nu erau cum ar fi trebuit să fie — cunoscători desăvârșiți ai limbei noastre și ai spiritului ei.

Baumgarten, sau acei „*Oeconomiae gnari*“ cari îi comunicau numirile, au fost de-a dreptul barbari în această privință;

1) Viaggio curioso-scientifico-antiquario per la Valachia, Transilvania e Ungheria fino a Vienna 1815. Firenze.

2) Enumeratio stirpium Magno-Transsilvaniae Principatus... I-III, Vindobonae 1816. — Vol IV, apărut la 1846 n'are numiri românești (criptogame). (N. A.)

ei traduc din latinește, italienește, franțuzește sau chiar nemțește numele nou¹⁾.

Din nenorocire aceste elucubrații botanico-filologice au pătruns în lista lui Fuss și prin asta multe din ele au devenit cetățeni de contrabandă ai nomenclaturei românești. —

Un alt culegător rămas necunoscut până acum este *Leonhard* (Daniel Josef), profesor la Sibiu, apoi preot evanghelic în Orăștie²⁾ (Născut în 1786, mort în 1853). A urmat diferite studii academice la Viena, apoi la Göttingen, unde a făcut și științe naturale, de care zice că sunt cele mai frumoase științe. În 1812 publică la Sibiu o disertație asupra mamiferelor și a paserilor din Ardeal.

În 1818 publică un interesant „*Lehrbuch*“ de 400 pagini, despre Ardeal³⁾. Aci face descrierea geografică (cap I.) și istoricul (c. III) Ardealului, iar jumătate din carte e ocupată de „*Naturgeschichte von Siebenbürgen*“ (c. II.) Tratând pe rând cele 3 regnuri ale naturii ne dă și numirile românești. Aceste ar merita atenție deosebită; aci ne ocupăm numai de cele ale plantelor.

Plantele le împarte în pomi, copaci, tufe, plante agricole, tinctoriale, medicinale (cultivate și spontane), și veninoase. Comunică 103 numiri românești de plante.

Colecția aceasta este originală Leonhard nu cunoștea pe Benkö. La plantele medicinale are câteva numiri comune cu Sigerus, dar aduce și altele noi. Cunoștea pe Sigerus (care se găsește printre cumpărătorii cărții lui), dar Leonhard ținea să-și afirme observațiile sale personale.

Este interesant, că nu acceptă nici numirile lui Bamgarten,

¹⁾ Ex. „*Odolano entrei foii*“ (= *Valeriana tripteris*), „*O. de munte*“ (= *V. montana*), „*O. lungito*“ (= *V. elongata*), „*O. de piatră*“ (*V. saxatilis*), „*Pâine porcului*“ (= *pan porcino*), „*Fagopiro de Saracieni*“ (= *Il Formento Saraceno*) etc.

²⁾ Vezi „*Allgemeine Deutsche Biographie*“, XVIII, Leipzig (bibliografie mai amănunțită).

³⁾ *Leonhard I.*, *Lehrbuch zur Beförderung der Kenntnis von Siebenbürgen*. Sibiu 1818. Cu o hartă.

Între „prenumeranții“ acestei cărți găsim și pe „*Moga Basilius Bischof der Nichtunirten Walachen*“.

a cărui enumerație, indicată și de Leonhard, apăruse cu 2 ani mai înainte. Arată chiar localități de plante diferite de ale lui Baumgarten.

Numirile lui Leonhard sunt ardelenesti și cele mai multe neaoșe. Au rămas însă uitate și unele din ele nu se cuprind nici în Panțu.

D. e.: „*Brad bun*“ (= *Picea excelsa*); „*Litschin kigneschd*“ (= Licin cân'esc = *Rhamnus frangula*); „*spin*“ (= *Crataegus monogyna*), „*larbe kriața*“ (= Iarbă creată = *Mentha crispa*); „*Jarbe frigurului*“ (*Iarba frigurilor?* = *Erythraea centaurium*). „*Fluore sorului*“ (= Floarea soarelui = *Taraxacum officinale*). „*Jarbe rae*“ (= Iarbă rea = *Ranunculus sceleratus*). „*Bolundarine*“ (= Bolundarină = *Datura Stramonium*); „*Nebunale*“ (= Nebunele? = *Lolium temulentum*). —

În 1825 apare cu multă întârziere *Lexiconul dela Buda*¹⁾ unde găsim numiri neaoșe surprinzător de multe față de autorii citați până acum. Co-autorul care prelucra această parte a consultat și pe Benkő vulgarizându-i cele mai multe numiri, cari n'au trecut în lista limitată la plantele de leac a lui Sigerus.

Lexiconul consultă probabil și dicționarele manuscrise amintite la început. Mulțimea și preciziunea datelor ne face să bănuim că unii din colaboratorii lui cunoșteau numirile populare de plante și chiar plantele. Poate să fi cules material tocmai Petru Maior, care isprăvisc *Lexiconul* până la litera K. După moartea lui însă s'a revizuit din nou și partea I, unde vre unul din urmașii lui Maior avea deci prilejul să introducă noutăți. Bănuim, că dintre urmașii lui s'a putut ocupa de partea științelor naturale medicul *Alexandru Theodori* (alias *Theodorovits*), angajat ce-i drept cam târziu la revizia dicționarului. Acesta fusese „al frumoaselor învățături și al filozofiei doctor“, iar în anul ce a urmat apariției *Lexiconului* și-a trecut doctoratul în medicină, cu o disertație interesantă asupra bolilor de care suferă literații²⁾. A mai făcut apoi literatură³⁾ și a murit la 1875 în calitate de medic primar al orașului Roman⁴⁾.

¹⁾ *Lexicon romanescu-latinescu-ungurescu-nemțescu* quare de mai mulți autori în cursul a trideci și mai multor ani s'au lucrat. Buda, 1825.

²⁾ *Dissertatio inauguralis medica de valetudine literatorum*.

³⁾ *Vezi Ţirga*: Istoria lit. rom. în sec. XVIII-lea, II, p. 318.

⁴⁾ *Crăiniceanu Gh.*, *Literatura medicală românească*. Biografii și bibliografie, p. 30.

După pregătirea ce o avea deci Alexandru Theodori era indicat pentru redactarea părții botanice. Adevărat că era tânăr și pe când a ajuns să colaboreze, o parte din Lexicon probabil era tipărit.

Oricare a fost acest colaborator, el a cunoscut și utilizat lucrarea lui Benkő. Ii transcrie — cu ortografie românească — chiar și numirile oficinale streine, despre cari farmaciștii citați de Benkő credeau că au trecut în graiul românesc (Hirundine, Valerian, Sasafrasu, Pimpinela etc.). Unele le romanizează (Kálmusz = calmu; áromate de tot féle = aromate de tota plasa seu speția). În general Lexiconul le modifică dându-le un aspect mai românesc sau mai ardelenesc (preferă să zică „aiu salbatecu“ în loc de usturoi sălbatec cum prinsese Benkő sau Molnar din Muntenia și din jurul Brașovului). Aproape toate numirile „originale“ ale lui Benkő (cari n'au fost publicate de Panțu) se găsesc în Lexicon. Câteva ni-se par transcrise greșit din Benkő (Benkő: Jarbe bojerilor, Lexicon: Érba boilor; Bk.: Puine babi, Lex.: Punga babii, Bk.: Flóre Pastilor, Lex.: Flóre paserilor etc.).

Deci este incontestabil că opera lui Benkő a fost principalul izvor de alimentare pentru această parte din Lexicon. Este adevărat că sunt câteva numiri de-ale lui Benkő, despre cari colaboratorul Lexiconului necrezându-le românești sau scăpându-le din vedere nu le-a reprodus (Ingbér, Damarhindi, Bu'ser, Mint-sune¹⁾, Morcur, Turbalye, Kóda rákuluj. Djentzian, Flóre kodruluj etc.).

Este probabil că Lexiconul nu a mai întrebuițat alte liste tipărite, afară de a lui Benkő. Numirile lui Sigerus originale față de Benkő nu se găsesc în Lexicon; dintre cele publicate deosebit în Benkő și Sigerus, Lexiconul le are publicate pe cele dintâi. Deci Lexiconul n'a utilizat pe Sigerus, asemenea nici pe Kräutner. Din exagerările lui Baumgarten nu găsim nici una în Lexicon.

Trebuie să insistăm însă asupra contribuției originale, foarte bogate și prețioase a Lexiconului în ceea ce privește numirile de plante și terminologia botanică populară. Colaboratorul necu-

¹⁾ „Minciuna“ lipsește cu totul din Lexiconul dela Buda(!)

noscut trebuie să fi fost un bun cunoscător al poporului ca și al plantelor. Iată câteva din aceste numiri:

„*Scrinte*“ (se zice în Munții Apuseni) „*Parincu*“ (mei. un cuvânt ro-cizat din Panincu = Panicum). „*Măzeroiu*“ (Lathyrus odoratus¹⁾), „*Mișculă*“ (Mespilus), „*Zizanie*“, „*Nucșoră*“, „*Moronța*“ (Persicum duracinum), „*Rădă-cina ciunii*“ (Tussilago Petasites), „*Rădicina dulce*“, „*Rădicina șerpilor*“, „*Rodie*“, „*Rușiné fêtelor*“, „*Scorțșoră*“, „*Secărea*“ (Carum carvi), „*Secărea de grădina*“ (Anisum), „*Silha*“ (= Pinus silvestris?), „*Șnepu*“, „*Brădișoru*“, „*Spichinatu*“, „*Stiru*“, „*Straiu de bôrșca*“, „*Lâna broștii*“, „*Urda vacii*“, „*Mă-âcînet moldobenescă* sau *turcescă*“. etc.

Colaboratorul Lexiconului a fost cel din urmă care a con-sultat pe Benkö pentru compunerea unei liste de numiri româ-nești de plante.

Lexiconul stătea firește la dispoziția oricui, dar materialul lui Benkö risipit în Lexicon, ca și frumosul aport original al acestuia²⁾ n'a fost cu toate acestea pe deplin utilizat de autorii de mai târziu. Ar fi bine să fie reluat Lexiconul dela Buda, mai ales de naturaliști.

Mai mult a fost studiat Lexiconul (deci și Benkö) de Cipariu. În 1847 a apărut lista de numiri de plante a botanistului sas *Fuss*, dela Sibiu³⁾, listă în care a utilizat pe Sigerus, Kräutner și Baumgarten (cu mai toate artificiile acestuia din urmă). Are și numiri de ale lui Benkö, dar numărul lor redus dovedește că le-a luat din popor, nu dela Benkö. Publică multe numiri noi.

Lista lui Fuss a ambiționat pe *Cipariu* să scoată un dicționar de numiri de plante în „*Organul Luminărei*“ încă în acelaș an⁴⁾. În introducere spune că a întrebuițat pe Sigerus,

1) Cele cărora le-am alăturat și numele latinesc nu se cuprind în Panțu.

2) Nimeni din autorii noștri de manuale sau articole botanice n'a în-trebuițat termenul popular „*rânsă*“ în loc de „*ament*“. Lexiconul îi dă defi-niția exactă la 1825; subsemnatul am notat „*rânsă*“ de arin, de salcie, de alun, de carpin din multe părți, mai ales de pe valea Someșului.

3) *Fuss, M.*, Alphabetarische Zusammenstellung der sächsischen, unga-rischen, walachischen und deutschen Trivialnamen in Siebenbürgen wildwach-sender oder allgemein cultivierter Pflanzen. — Archiv des Vereins für sieben-bürgische Landeskunde III, (Heft II) 1848, p. 177-208, (caietul al II-lea apăruse în 1847! N. A.).

4) Vocabulariu de numele plantelor transilvane, romanescu, latinescu (după Sistema lui Linné, L.) nemțiescu și ungurescu. Organulu Luminarei, 1847, Suplementu, p. 161-162, 167-168, 173-174, 179-180, 185-186, 191.

Kräutner și mai ales pe Fuss. Nu-și recunoaște alt merit, decât că s'a nevoit a-l „întoarce cu romani'a înainte, al curați pe cât se putea dela noi de smentelele de tipariu și locurile goale în Romania a le împlini de airea și mai alesu dein Dictionariulu Ms. latino-rom. a lui Corbea și dein celu rom.-latinescu dela Buda“.

Așa s'a ajuns la lista așa de cuprinzătoare a lui *Cipariu*, și *Barițiu*¹⁾. Ea aduce mai multe numiri noi față de listele de mai înainte („Strugurulu ursului, Titva-de pamentu, Cositia, Cod'a-epei, Êrb'a-de-bou-selbaticu“ etc. etc.), și dacă-i adevărat că Cipariu n'a adaos nimic, atunci aceste numiri trebuiesc căutate în dicționarul manuscris al lui *Corbea* (care se găsește la Blaj și e pe cale de a fi studiat, după cât știu).

Numirile de plante din *Lexiconul dela Buda* (și deci și din *Benkö*) au mai trecut și în dicționarele românești-nemțești ale lui *Iser* (Brașov 1850) și *Polizu* (Brașov 1857), iar dintre botaniști le-a mai utilizat *Porcius* (*Flora phanerog.* din fostulu districtu alu Naseudului, 1881). —

Ne oprim aci, căci culegătorii noștri de numiri populare de plante din jumătatea a II-a a veacului XIX și din veacul nostru se cunosc mai bine, iar intențiile, metodele de lucru și izvoarele de care s'au servit sunt asemenea mai lămurite.

* * *

Dupăce cunoaștem astfel mai bine începuturile culegerilor de numiri românești ale plantelor, cred, că este evidentă datoria noastră de a revizui vocabularul nostru botanic. Comparând primele liste între olaltă și cernând cuvintele neaoșe de cele artificiale, suprimând numirile greșit copiate vom scăpa de mulți termini ilegitiți și nepoftiți. Această operă socotesc că trebuie făcută prin colaborarea unui botanist (d-l Panțu cel mai indicat) și a unui filolog, care știe bine ungurește și nemțește.

1) Care reproduce exact vocabulariul lui Cipariu în „Calindariu pentru poporul romanu“. 1858, p. 25—35 și 1859, p. 15—32.

LOTRII

... Că n'am durdă, puiu de corb,
Zilele să ți le sorb... (Cântec pop.)

Sub ramuri de mesteacăn plângătoare,
Se sfâșie un lotru pe dulamă,
— Departe hăt, de zbućiumul tău, mamă, —
Și geme și se 'ntunecă și moare ...

... Și ramuri de mesteacăn se destramă
Pe trupul lui — ciuntit din cingătoare —
Precum i-a fost ursit de ursitoare,
Și-l plâng doi ochi pustii pe cel de-o samă.

Ci 'n clipa când sub crucea aburită,
Pe veci se înfrăți cu brazda, mortul,
Cel viu, făcându-și cruce întreită

Și spumă coama roibului ca tortul,
Cetia 'n scântela ruptă din copită
Meleagul călătorului și portul.

Dumitru Olariu

Solul lui Bogdan-cel-Chior.

*Când pe scaunul Sucevii se urcă Bogdan-cel-Chior,
Strânse Vodă, de iznoavă, toți boierii la sobor.*

*Și, precum din vremea veche era 'n Țară obicei,
Le ceru pe rând județul sfătuindu-se cu ei.*

*Au, să lupte mai departe cu puternicul sultan?
Au, să 'nchine Țara Porții — după 'ndemnul lui Ștefan?*

*Și-au pus cumpătul, boierii, și cuvântul la cântar
Și răspuns i-au dat lui Vodă c'orice luptă e 'nzadar.*

*Nici Muntenii și nici Leșii nu-i mai țin Moldovei pas,
Iară oastea e sleită — câtă brumă-a mai rămas!*

*A 'nțeles pe gânduri Vodă că boierii știu ce spun
Și sultanului să-i ceară scut, e lucru cel mai bun.*

*Deci, numindu-l pe Tăutu să-l închine la Divan,
A purces Ion Tăutu cu plocon după firman...*

* * *

*Spun în cronici că Vizirul din Stambul l-ar fi rugat
Pe macat să stea cu dânsul, când a fost de s'a 'nchinat.*

*Și ciobotele trăgându-i — după lege doi copii,
La nădragi Ion Tăutu n'ar fi fost avut mestii.*

*Fiind numai cu colțunii încălțat pe dedesupt,
Pe picioare Logofătul se 'nvârtia neîntrerupt.*

*Deci, luând el ceașca 'n mână ca pe-o doniță cu vin,
Incepu să 'nchine astfel: — „Eu, Tăutu, sol creștin,*

*„Mă 'nchin Vouă cu credință și să nu mai fim dușmani.
„Să trăiască Impăratul și Vizirul, la mulți ani!”*

*Și, Tăutu, — Logofătul — neștiind cum o va bea,
A 'nghițit dintr'o sorbită toată ceașca de cafea!*

Dumitru Olariu.

Eroi din romane moderne

de Gabriel Zare

Vous me disiez cependant que ces sentiments ne sont point si rares et que souvent ce que nous dissimulons comme une bizarrerie de notre nature est aussi le secret de ceux qui nous entourent (E. Clermont ¹⁾).

Inchid romanul din urmă a lui Jaques de Lacretelle²⁾. Se pare că autorul vrea să ne prezinte un caz particular, un tip cu structură psihică eșită din comun; și totuși am impresia că, pentru a nu știu câtea oară întâlnesc tipul acesta într'o carte: un om nemulțumit, sbuciumat, inconstant, care omoară cu impulsuri de ac o femeie.

Dealungul timpului el s'a chemat când Hamlet, când Adolphe³⁾, când André Cornelis.

Mă voi ocupa mai pe larg numai de întrupările mai recente ale acestui erou. Firește, între personagiile pomenite mai sus sunt nuanțe și nuanțe. Astfel, Hamlet datorește turburarea sa sufletească unei crime incestuoase, care ar fi provocat în fiecare din noi o gravă deraiere psihică.

Totuși, nu de motive e vorba aci, — de reacții!

Intre cauză și efect (act) la Hamlet intervin atâtea raționamente, deliberări, oscilații, încât au timp să nască alte tragedii.

Eroul lui Shakespeare ucide mai mulți inocenți cu otrava din sufletul său, decât ar fi putut-o face un om de acțiune înarmat cu un pumnal.

Victimele acestui fel de eroi sunt în primul rând ei înșiși, în al doilea rând ființele cele mai iubite.

Analiza, hiperanaliza, iată viciul lui Hamlet: iată prin ce îl recunoaștem ca strămoș literar al eroilor noștri.

Intr'un cerc mai puțin filosofic, dar mai aproape de subiectul nostru întâlnim pe Adolphe, eroul lui Benjamin Constant.

Mania analizei îl face pe acesta să descopere în iubire o piedică a libertății lui individuale, să vadă în devotamentul iubitei o strangulare a puterii lui creatoare.

¹⁾ E. Clermont unul dintre cei mai înzestrați scriitori francezi, mort în răsboiu.

²⁾ Amour nuptial.

³⁾ „Adolphe“ de Benj. Constant.

Abia după moartea Eleonorei își dă seamă că în el n'a mai rămas decât vid definitiv și neputință absolută.

În „Le Disciple“, Paul Bourget face răspunzătoare teoria determinismului de crima eroului său. De fapt și aci nu întâlnim altceva, decât acelaș prețios instrument de tortură : analiza, care denaturează un suflet și ucide un altul. Ceiace trebuie să remarcăm însă în cazul din urmă, ca și în cele precedente, este că analiza vine înaintea sau în urma unor fapte trăite, a unor sentimente și senzații simțite, nu numai gândite ; căci oricât s'ar apăra „Le Disciple“ de iubire, de milă, de sinceritate, ele îl prind în capcană adesea și atunci analiza e învinsă.

Cu alte cuvinte, pasiunea alternează cu reflexiunea, viermele analizei nu e în însuș miezul iubirei, — ori cât ar vrea să-l facă Bourget de odios — eroul e încă uman prin oare cari îndoieli, oare cari ezitări, oare cari remușcări — ceiace nu e cazul cu eroii romanelor recente.

E timpul deci să abordăm subiectul direct, începând cu romanul lui J. Lacretelle.

Eroul din „Amour nuptial“ este un tânăr scriitor, pe care îl întâmpină la intrarea în viață o deziluzie — nu sentimentală — o dărâmare de valori morale !

Atunci consideră manifestarea intelectuală ca singură demnă de el și ambiționează să scrie romane „în cari viața personajilor să fie covârșită de viața ideilor lor“. În această stare de spirit i se prezintă viitoarea soție : plină de farmec, expresie, curiozități superioare.

Mintea lui analizând e silită să admire, dar inima lui nu se poate încălzi, căci simțul critic înăbușe în el orice simțire. Prima tentație i-o oferă Eliza într'un moment de revoltă contra impurității sensuale. Ce contradicție ! Și în timp ce o sărută pe gura mobilă, femeia surprinsă îl întreabă : „Crezi... că mă iubești ?“.

Caracteristic acest „crezi“ și plin de presimțiri. — „Aș putea zice că iubirea mă dedublează — nu mă cuprinde întreg — așa încât o consider dușmană ori cărei gândiri superioare“.

Cu astfel de idei eroul nostru debarcă în căsătorie ; sciziunea lăuntrică din sufletul său se accentuiază.

Eliza vede în toată natura prilej de înălțare morală, dar pe

măsură ce-l copleșește pe soțul ei cu atenții, virtuți, sacrificii, spiritul defensiv al acestuia se revoltă. Atmosfera pașnică a interiorului nu convine unui creier atât de sbuciumat.

Pe oamenii buni „acea speță nesimțitoare și mulțumită“ îi disprețuiește, căci nemulțumirea e o notă distinctivă a eroilor noștri.

Nemulțumiți au fost și Hamlet și Adolphe și René și alți iluștri tenebroși, dar nici unul nu a îndrăsnit să-și proclame nemulțumirea „îsvor de voluptăți superioare“, să o întreție ca pe o boală de lux.

Dacă Eliza îi oferă preferințele ei e nemulțumit, dacă îi previne gustul lui e nemulțumit, dacă se arată sensuală sau dacă se retrage și tace e iarăși nemulțumit; numai când doarme o iubește, fiindcă atunci poate imagina sentimente în abstract.

Virtutea în jurul său îl irită într'atâta, încât devine șampionul răului. Deviația lui sufletească se reflectă în romanul pe care-l scrie¹⁾. Acolo se complace să dea fiecărei fapte frumoase un mobil meschin, fiecărui gest nobil o interpretare inferioară. Aceasta numește el atitudine imparțială, intelectuală. Și când soția sa îi ripostează că „binele nu e incompatibil cu inteligența“, el îi răspunde : „Inclinarea spre bine e inferioară inclinării spre rău din punct de vedere intelectual, fiindcă înlătură mintea dela curiozitate“. Iată ideile la cari l-a condus analiza — și nu e încă tot!

Intr'un moment de supremă excitare, acuză pe soția sa de toată desagregarea din sufletul său. Ravagiile, urmărite cu luciditate pe fața Elizei, nu îl opresc un moment de a lovi, a striga, a răni.

Rămas singur, neliniștea lui este pur cerebrală: se întreabă dacă vorbele lui au exprimat exact gândul lui, dacă raționamentele au decurs în mod logic, dacă procesul cerebral e în regulă; și conchizând afirmativ e aproape încântat! Dela înălțimea orgoliului său intelectual privește cu ironie la „comedia binelui“ pe care o joacă nevinovata sa soție. Toate calitățile ei îi apar diformate, analiza îl face să vadă în ele numai caricatura.

Cartea lui se sfârșește printr'un faliment general al moralei, spre marea disperare a Elizei, care-i născuse în ziua aceia un

¹⁾ Silbermann.

fiu. Rămas singur la Paris, eroul nostru caută în aventuri sensuale cheia cunoștinței. Astfel se complăce să destăinuiească femeilor ușoare aspecte din viața lui interioară și să le ceară revelații din propria lor intimitate: „aceasta, nu dintr’o nevoie sentimentală de confidențe, ci dintr’o necesitate a imaginației mele: Voluptatea astfel simțită, fără dragoste, îmi dădea cunoștința fulgerătoare a unui suflet uman“. Într’o călătorie la Londra își dă seama că ceia ce îi lipsește lui este „acel echilibru între creier și simțuri, acea simplitate a societății engleze care-ți procură impresia de securitate“.

În Franța spiritul critic răspândit prin saloane îl făcea să se observe tot timpul, să se dedubleze, să se ironizeze.

„Absența curiozității, ideea că individualitatea nu trebuie forțată, faptul că omul natural are tot atâta succes ca și cel „recherché“ e ceva repausant“. Cu cele mai bune intenții eroul nostru se întoarce în fine acasă; dar este deja prea târziu. Doctorul îi declară că inima soției sale are nevoie de un climat moral temperat: nici prea puține, nici prea multe emoții.

Și atunci, simțind că o pierde, își dă seama de perfecțiunea tovarășei lui: acolo unde vedea mai înainte îngustime de spirit, descoperă acum o alegere rară, voită. După exemplul ei, recunoaște că „practicarea virtuții duce adesea la rarități mai surprinzătoare decât analiza viciului“.

Se simte deodată cuprins de un devotament fără de margini și nu se mai satură admirând frumusețea ideală a Elizei; dar când, din întâmplare, se regăsește în lume, jocul spiritului său reîncepe și imaginând viața cu senzațiile celor dimprejur, se trezește iar într’o casă de plăceri.

De acum viața lui se împarte între devotament și voluptate. N’ar fi nimic deosebit în aventurile eroului nostru dacă nu și-ar motiva tribulațiile prin necesități cerebrale: „ceia ce continuă să mă atragă în voluptate era credința că ating prin ea cunoștința supremă a sufletelor“.

Și dela revelațiile abjecte ale curtezanelor, imaginația lui trece cu aceiași exaltare la atmosfera de puritate, nobleță și virtute a Elizei: dualism pe care soția sa îl întrevede, dar tace și rabdă și iartă.... până ce moare.

Între două morminte, al soției și al mamei, eroul își dă

seama de sterilitatea vieții lui trecute și plânge — dar e prea târziu. Fiul său reprezintă simbolul răsbunării naturii; căci el manifestă încă de timpuriu un individualist accentuat; dar între o mentalitate și alta nu există apropiere și tatăl, la rândul său, izolat, ispășește.

Eroul lui Lacretelle ar putea avea scuza că e literat — artiștilor li se iartă orice aberații. Unii critici au pus în sarcina căsătoriei drama celor două conștiințe; alții au vrut să vadă în motto-ul romanului sugestia dată de însuși autorul: „chacun de nous a de la haine pour ce qu'il aime“.

Totuși să nu ne înșelăm!

Chiar dacă ar fi o parte de adevăr în toate interpretările date mai sus, măsura în care eroul lui Lacretelle se aseamănă cu acel al lui Emile Clermont e un fapt destul de elocvent pentru a da cheia dramei în ambele cazuri.

Eroul lui Clermont nu e nici însurat, nici scriitor, prin urmare nu are nici scuza de a preschimba analiza în creațiuni literare; la el procesul cerebral e steril și analiza merge de data aceasta până la extrem, la neuman.

Dar să nu anticipăm.

André e un tânăr, care dela vrâsta de doisprezece ani e obsedat de o fetiță. Intre prima și a doua lor întâlnire trec opt ani de studiu. Singur, în Parisul străbătut de toate vânturile îndoielii, el își face din propria sa minte un idol și se dedă la analiză ca la un viciu. Cu această structură sufletească își regăsește iubita. Primele lui manifestări par normale: dorință și ciudă, speranță și decepție în fața femeii care-l ignorează. Dar voința lui de putere găsește drumul spre inima fetei, inoculându-i vișniul său: analiza. Un timp, susținută de mediul solid și senin în care trăise, Elena își păstrează echilibrul. „Am evitat totdeauna acest fel de gânduri, în urma cărora ai impresia unui vid sufletesc“.

Dar criticând una câte una valorile morale și tradiționale ce o înconjoară, eroul nostru sbuciumat smulge încă un suflet agățat de al lui, pentru a-l naufragia: căci abia întrevede licărirea iubirii în ochii Elenii și opera analizei începe. Ori ce decor i se pare uzat, cântecul preveghetorii banal, iubirea lui o romanță desuetă și peste tot vede procedee de poezie învechită.

Pasiunea lui este tot cerebrală: nu se poate bucura nici-

odată de o scenă simțită în timp ce o trăiește. Viața lui se concentrează în imaginație sau în memorie; de aceia se întreabă torturat: „între speranță și amintire realitatea nu înseamnă nimic“.

Elena își dă seama că atenția iubitului ei e aiurea și-i spune: „desigur ai vrea să iubești, dar în fond rămâi totdeauna absent și înghețat, mă întreb dacă eul tău nu trăiește în afară de sentimentele tale. Chiar dacă mă iubești, adevărata ta viață nu e într'asta. Ești turmentat, neliniștit și nimic din ce capeți nu te mulțumește“.

Intr'adevăr mania morbidă de a se dedubla în emoții îl duce totdeauna la o stare de indiferență lucidă în fața iubitei. Analiza îi decolorează orice vorbă, paralizează orice gest. În urma acestor scene se simte hărțuit, contrariat, plin de tristețe.

Dar ce e mai interesant (și aci amintim pe eroul lui Lactelle) tristețea e cultivată de el ca un har superior, căutată ca o glorie rară; eroul își iubește durerea și își prețuiește neliniștea mai presus de ori ce. „În mijlocul fericirii mele căutam un loc să mă rănesc“.

Iată ce speță de eroi ne prezintă romancierii moderni. Legănat între impulsii contrare, eroul nostru se complace în ele și le acceptă pe toate. — „Schimbi sufletul la fiecare ceas“ — îi reproșează Elena. — Mult mai des — îi răspunde André, fără jenă.

Desigur atitudinea aceasta ar fi părut altădată cel puțin curioasă; caracteristica eroilor noștri moderni e însă aceia, că acceptă toate manifestările eului lor: pe cele mai înalte ca și pe cele mai josnice, ca egal de îndreptățite intelectualicește. Fiecare tinde să-și realizeze natura, fără considerații pentru consecințele morale sau sociale ale desordinii lor. Și iată cum eroul nostru își împinge victima pas cu pas spre ruină: o chiamă, o lasă, o imploră, o respinge, o îmbrățișază și o părăsește.

Excedată, Elena îi strigă: „dar tu nu știi ce vrei. Ești așa turmentat și așa mizerabil încât preferi dorințele și regretele tale obiectului viu“, și nefericitul erou recunoaște că nu poate trăi nici cu, nici fără iubită: îi trebuie o victimă și deaceia o caută mereu. I-a distrus liniștea, acum că îl iubește, rămâne să îi distrugă și cinstea și viața.

„Eram hotărît să sfarm legătura cu Elena și nu bănuiam

că ceiace mă împingea la renunțare era atracția unei voluptăți dureroase, mai rare“.

Și în timp ce conștiința lui secreta astfel de gânduri, el cere Elenei sacrificiul suprem, conjurându-o că numai posesiunea totală, i-ar restabili echilibrul. Invinsă, la perspectiva de a-l pierde, mândria ei se supune; sacrificiu inutil. Până să ajungă la camera ei, eroul rezonează și-și distruge dorința. De abia îi cedase, — o respinge și fuge afară să-și asculte gândirea. „Astfel nimic nu mă reține: nici amintire, nici frică, nici milă. Mă îndepărtați, părăsind camera aceea, făcui o crimă desigur.... Dar voiam să ascult nemulțumirea din mine“.

Dacă acesta nu e vițiu!

Spectator în iubire, spectator în durere, eroul lui Clermont rămâne spectator și în fața morții. Decât, ne mai având pe cine tortura după sinuciderea Elenii, povestea se oprește aci.

După mulți ani se destăinuiește unui prieten: „adesea un tânăr abia intrat în viață, o vede scurtă, inutilă, monotona. El nu se mai complace decât în negațiune și se mângăie de disperarea lui, multiplicând-o. Și eu am dorit adesea să mă uit pe mine într-o viață fără reveniri, fără regrete; te invidiam, căci tu trăiai, în timp ce eu gândiam! Dar viața îți scapă de îndată ce cugești la ea. Și am iubit prea mult curgerea profundă a vieții interioare, transparența ei voluptoasă“!

După cum vedem, în toate exemplele mai sus citate, avem de-aface cu tipi cerebrali, cari din exces de analiză sunt inapți de iubire, de acțiune.

Și paralel cu această infirmitate față de viață, întâlnim la ei frenezia de a tortura o femeie, cu atât mai irezistibil cu cât sunt mai conștienți.

Cel mai reprezentativ în această privință este desigur eroul lui Emile Clermont.

În confesiunea lui Adolphe e durere, umilință — în „Discipolul“ lui Bourget nesiguranță, luptă, căință!

La eroii moderni, nici remușcare, nici scuze.

Să pare că ascultă cu seninătate, cu orgoliu imperativul categoric al Intellectului lor egoist.

— Amoralii? — Imoraliiști?

Ce e mai trist este că structura sufletească a acestor eroi nu este invenție pură, livrescă.

Din nenorocire ne recunoaștem prea mulți și prea mult din secretele noasre, în acțiunile lor.

Analiză, desagregare, scepticism.

Ce mai rămâne în picioare, după ce religia și morala au fost discreditate, ca simple produse omenești?

În schimb, dacă observați întreaga galerie de femei corespunzătoare eroilor tenebroși, urmentați, inverșiți sufletește, veți întâlni, cu mici nuanțe de cultură sau de simplitate, același tip de femeie — ași putea zice — pasivă!

Ființe generoase, senine sau resemnate „Eleonora, Eliza, Elena...” vibrează la toate fluctuațiile iubitului lor, îndurerate, dar supuse și nu găsesc altă soluție personală, la urmă, decât moartea-violentă sau lentă.

La întrebați-vă acuma: ce ar fi iubirea, căsătoria, civilizația noastră în viitor, dacă și femeile ar atinge gradul de complexitate spirituală și descompunere a eroilor analizați?

Vorbim, firește, numai de pătura intelectuală a societății moderne.

Căci în afară de romanele citate mai sunt și eroi ca în „Amour six-cylindres” — și alții — tot atât de moderni.

Dar atunci nu ne mai înțelegem asupra termenului și ar trebui să definim „amorul” după Marc-Aureliu.

De o parte anihilarea iubirii prin reducerea ei la senzații, de alta descompunerea ei în abstracții.

Amatorilor de „subtilități” le recomand romanul lui Emile Clermont ca pe o curiozitate de preț.

Dar pe cei cari vor simți o prea mare afinitate cu eroul, îi îndemn să-și îndrepte atenția spre „Drumul Fericirii” de Dr. Pauchet.

Rafinații nu vor găsi în cartea aceasta ceiace caută — poate se vor și revolta!

Și totuși rețeta lui Dr. Pauchet, a fost de puțin timp premiata de cea mai rafinată țară a Europei.

Semn de criză — de criză!

TISA

de Al. Petöfi.

*Intr'o zi de vară, în apus de soare,
Mă oprii pe țărmul Tisei cotitoare,
Unde Tur aleargă 'n fluviul bătrân
Cum aleargă pruncul la al mamei sân.*

*Par'că sta pe gânduri să mai mearg' ori ba,
Apa 'n matca-i largă așa se mișca.
Nu voia, pe semne, piedeci să le pună
Razelor de soare 'n a undelor spumă.*

*Razele 'n oglinda apelor întinse
Păreau zâne 'ncinse în danțuri aprinse ;
O ureche fină le-ar fi deslușit
Pașii chiar, — un ținchet de pinten vrăjit.*

*Unde mă oprisem, era 'ntins pe jos
Un covor de țărână, galben și frumos.
Brazdele de-otavă, de curând cosite,
Ca șirele 'n carte steteau rânduite.*

*Dincolo de luncă 'n măreție mută
O pădure 'naltă, neagră și tăcută ;
Dar jeratec svârle — apusul peste ea,
Parc' ar fi aprinsă sau ar sângera.*

*Plaja cea din față e împodobită
Cu — aluniș și 'n parte tufe de răchită.
Prin desișu — acesta numai o cărare ;
Se zărește-o turlă prin ea 'n depărtare.*

*În aceste ceasuri, scumpe amintirii,
Nori plutiau pe ceruri, roși ca trandafirii ;
Iar prin vâl de ceață mă priviau din zare
Munții Maramureș, pierduți în visare.*

*Dincolo de Tisa, drept în fața mea,
Apare-o nevăstă, apă vrând să-și ia.*

*Pânăce urciorul cu apă-și umplù
Se uită la mine, apoi dispărù.*

*Nimic nu se mișcă. Doar din când în când
Câte-un ciripit în pacea de mormânt.
Iar îndepărtatul vuiet dela moară
Un fânțar îmi pare ce pe-aproape zboară.*

*Și stătui acolo nemișcat și mut,
Par'că rădăcini din tălpi mi-ar fi crescut,
Amețit de vraja dulce, nesecată,
A frumseței firii 'ntr'una 'mprospătată.*

*O, dumnezeescă, splendidă natură!
Este oare limbă de a ta măsură?...
Cât ești tu de mare! Cu cât mai tăcută,
Cu — atât spui mai multe celui ce te-ascultă.*

*Innoptase bine când sosii acasă,
De ne așezarăm cu toții la masă.
Și cu camarazii stătui mult de vorbă
La focul de vreascuri ce ardeau în sobă.*

*Intre alte multe le spusei așa:
Biata Tisă, ce veți fi având cu ea
De-o huliți într'una, scoțându-i la nume
Și ea biata-i râul cel mai blând din lume?...*

*Dar abia trecură vre-o trei-patru nopți,
Clopot tras în dungă ne trezi pe toți.
„E pe noi potopul!“ — urlă lumea, sbiară,
Și văzui o mare când privii afară.*

*Tocmai ca nebunul scăpat din obezi
Năvălește Tisa peste șesuri verzi;
Cu sălbatic vuiet rupe stavili, trece
Oarbă înainte, lumea vrând să'nnece.*

In românește de: Ax. Banciu.

Pro memoria

Era în ajunul Crăciunului din 1918 când, după 27 de luni de privațiuni și izbeliște, prin nevisate meleaguri, mă văzui iarăși la poalele Tâmppei, pe care de atâtea ori o desmierdasem în nopțile-mi lungi, fără somn.

Pe vechii colegi care supraviețuiră anii de războiu, știindu-i risipiți în cele patru vânturi, ajuns în Brașov, pașii mei se îndreptară instinctiv spre locuința celui pe care-l știam rămas la vatră, spre „fratele” **Petru Roșca**¹⁾.

Mă mâna spre acest coleg nu numai prietenia care mă lega de el, ci și starea sufletească în care mă găsiam.

Simțiam nevoia contactului sufleteș cu o fire veselă, glumeață, care să-mi alunge impresia dureroasă ce o simțiam la fiecare pas prin preajma liceului nostru.

Căutam un razim sufleteș și — vai! — am dat de o nouă durere, nebanuită măcar. Cel pe care-l căutam, nu mai era Petru Roșca pe care-l lăsasem la plecare, — era numai imaginea lui deformată.

Dar, cu toată paralizarea puterilor sale — și trupești și sufletești — de o boală care nu cunoaște îndurare, simțiai, totuși, din eforturile pe care le făcea în atitudinile sale, că în sufletul lui se dă o luptă cumplită între puterea boalei și între dragostea lui de viață.

Ori câtă putere de viață i-a împrumutat însă această dragoste — căci Petru Roșca era un îndrăgostit de viață — boala, mai tare, vedeai cu ochii cum i-o frânge zi de zi, făcând din cel care nu cu mult în urmă te făcea să iubești viața, cel mai de compătimit nenorocit.

Acest Petru Roșca a murit. A murit pentru totdeauna acum zece ani. Trăește însă celalalt, cel de dinainte de războiu.

Pentru mine, **acel** Petru Roșca nu va muri niciodată, cum nu cred să moară pentru nimenea dintre cei care l-au cunoscut și au avut vr'un contact cu acel suflet de adevărat prieten, de adevărat camarad, de adevărat cavalier. — cu acel suflet de elită.

Și de câte ori ne vom găsi mai mulți împreună, veseli sau în discuții nervoase — care de atâtea ori duc la supărări chiar între

¹⁾ Mort în Maiu 1920.

prieteni, — totdeauna va răsări în mijlocul nostru acel Petru Roșca; în cazul prim: sporind buna dispoziție a societății, în cazul al doilea: descetînd frunțile și înseninînd discuțiile cu umorul său sănătos.

Iar colo după Rusalii, cătră sfârșitul anului școlar, în vre-o zi de sărbătoare, pe la orele 5 după masă, sufletele noastre vor porni, grupuri-grupuri, spre modesta curte de lângă sala de gimnastică a liceului „Andrei Șaguna“, ca să asistăm la examenul elevilor profesorului Petru Roșca, la acele sărbători naționale pe vremuri, unde producțiunile și mușchii tineretului școlar, hrăneau nădejtile noastre de mai bine.

Și aceste nădejdi nu s'au desmințit. Un **Stan Șteflea**, crainicul sburător al Ardealului, la Iași, înainte de intrarea a doua oră a armatei române prin trecătorile Carpaților, — un **Stanciu**, care s'a stins, luptînd, în apele sîngerate ale Jiului, — un **I. Ciucășel**, tânărul ofițer de roșiori mort pe frontul din Moldova, au dovedit-o.

*

Petru Roșca a murit nemîngăiat. S'a sfârșit cu marea părere de rău de a nu-și fi putut da și el contribuția la opera consolidării edificiului noului Stat român, ridicat pe gurgueile atâtor sute de mii de morminte,

A regretat-o el și o regretăm în măsură potențată noi, care știm ce valoare ar reprezenta azi **cinstea și fermitatea caracterului** său.

Cinste ne-a făcut cât a trăit, în cinste îi vom păstra amintirea.

Ax. Banciu.

Din stânga și din dreapta

10.

Pe poetul Coșbuc, care după ce se stabili la București multă vreme nu mai cutează să revină în Ardeal, îndată ce i se dădu iarăși posibilitatea de a-și revedea plaiurile dragi, îl puteai întâlni adeseori pe străzile orașului dela poalele Tâmppei. Părea că renaște de câte ori putea să-și plimbe în liniștea însoțită sau umbrită a aleielor de aici nervii extenuați de nopțile de muncă și de sgomotul capitalei.

Stetea la Hotel Coroană, dar masa o lua cu noi, la modestul restaurant din Str. Orfanilor „La Impăratul Romanilor”. Aceasta era de altfel singura masă românească în Brașov, unde știai că întotdeauna găsești pe cineva. Aci venia și Caragiale, când se opria în Brașov, aci și Iosif.

Câte seri, prelungite pe nesimțite până târziu după miezul nopții, n’au privilegiat aceste vizite, — seri neuitate pentru vechii și statornicii mușterii ai mesei !...

Serile acestea se scurgeau uneori în necurmăte glume și râs, alteori în adevărate cursuri academice. Mi-aduc aminte de cursul pe care ni l-a ținut odată Badea Gheorghe despre Divina Comedia lui Dante. Tocmai îi terminase traducerea.

„S’au scris biblioteci despre această operă — spunea între altele — dar nici unul din comentatorii ei de până acum n’a lovit cuiul în cap. Am convingerea că cheia găsită de mine pentru înțelegerea acestei capodopere e cheia cea adevărată.

Studiul meu asupra acestei opere răstoarnă toate interpretările cari i s’au dat până acum. Și dacă-mi va ajuta Dumnezeu să-l pot publica în viață, mă tem c’o să ajung membru al Academiei italiene înainte de a ajunge al celei române.

Am și muncit. Căci chestia asta nu mă preocupă de ieri-alaltăieri. Sunt mulți ani de când mă războesc cu ea. Am însă satisfacția că am izbutit“.

Și poetul ne vorbi în acea seară neuitată cu atâta mândrie de rezultatele strădaniei sale, cum nu l-am auzit niciodată vorbind despre vre-o lucrare a sa.

*

În seara de 7 Iunie st. v. 1913 veni vorba de poezia poporană și în legătură cu ea, de epigramă.

— „Epigrama atâția inși o cred specialitatea celor culți. Firește, dacă nu cunosc poezia poporană. Dar spuneți-mi — adăogă Badea Gheorghe — ce cusur are de pildă :

Lung e drumul Clujului,
Da-i mai lung al dorului :
Drumul Clujului se gată,
Al dorului niciodată . . .

sau

Câte cară cu povară
Toate suie ori coboară :
Numai caru badiului
Șade'n vârful dealului,
Nici nu suie nici coboară,
Bate boii de-i omoară.

sau

Spovedi-m'aș spovedi,
Popă surd dac'aș găsi :
De nu surd, măcar sârbesc,
Să nu știe ce vorbesc.

Observați conciziunea, observați cele două părți distincte ale epigramei și mai ales, observați neașteptatul din partea finală a lor?“

Și epigramele poporului începură a se înșirui într'o nesfârșită salbă.

Eu, deși am reținut câteva din ele, regret că pe cele mai perfecte nu le pot așterne pe hârtie.

Sunt prea poporane. Ar trebui să-mi moiui condeiul în călimara d-lor Al. Kirilșescu, Pamfil Șeicaru sau T. Arghezi.

*

A doua seară ne duse în Hordoul copilăriei lui. Cât haz cu dialogul ce-l avuse, pare-mi-se cu fratele său, cu prilejul unei vizite pe care o făcu celor de-acasă, dupăce se stabilise la București.

— Ne încălzirăm bine la vorbă într'o seară — nu ne văzusem doar de mulțșor — ne spune Badea Gheorghe — când, deodată, frate-meu se ridică să plece.

— Da ce te grăbești, că nu-i târziu? — Îi zic eu.

— Aș mai sta io bucuros, da dimineață trebuie să mă scol cu noaptea'n cap.

— Pleci undeva?

— Mă duc pân' la Năsăud.

— Cu treburi ori așa la plimbare?

— La plimbare?... Nu ne arde nouă de plimbare! Da s'apropie Sfintele Paști și mi s'a rupt căputul.

— Vrei poate să-ți târguești ceva.

— *Căput*, n'auzi?

— Bine *că puți*,... dar ce vrei să-ți cumperi?

— Și ce ți-a răspuns? — noi către Badea Gheorghe.

— Nimic, dar s'a uitat la mine nedumerit, neștiind dacă sunt ori numai mă fac prost.

Abia dupăce mă văzu zâmbind cu înțeles, făcu nod dialogului:

— Să n'o pățești odată și d-ta ca Țiganul care s'a făcut c'a uitat în cătănie numele greblei!...

*

Intr'o după masă îl petreceam spre hotel. În Târgul Grâului mă opri în fața porții de lângă librăria Zeidner și, fixând o tablă de tinichea bătută'n zid, începu a buchisa numele unui avocat: F-r-a-e-t-s-c-h-k-e-s.

— Da ăsta ce nație-i?

— Sas.

— Zi-i pe nume!

— Fraetschkes.

— Ai dantura completă?

— Imi lipsesc două măsele.

— Așa da... Pentru dantura mea, imposibil...

11.

— Și cum îți spun: te crucești de ce le trăsnește prin căpșor prichindeilor ăstora!... Auzi d-ta treabă de mucoși!... Altul i-ar fi stâlcit în bățai.

— Biște că nu ți-ai făcut păcate.

— Ba rău.

— Ba foarte bine.

- De ce?
- Sunt ei de vină?
- Da cine?
- Pilda ălor mari.

Pilda societății, a cinemaului, a ziarelor și revistelor, ilustrate și neilustrate, a părinților chiar.

Să vezi ce mi-au aranjat ai mei mai deunăzi, — îi ia vorba celalalt părinte.

Lipsiam de acasă, și eu și nevasta. Eram datori cu o vizită și cum vremea era domoală, zic nevestei: Hai să ne repezim azi, că cine știe când o să mai avem vreme. Și ne-am dus. Să fi lipsit preț de două ceasuri, mai mult nu.

Când ne-am înapoiat, ... ne-am pus mânilen cap.

— Ce se'ntâmplase?

— Ascultă. Poarta vraisește, ușile dela casă la fel. In curte, par'că dăduseră Tătarii. O colbărie, ... de-abia-ți trăgeai sufletul. Și-o hărmălaie, și alergături, și țipete, și zbateri desperate de aripi prin cele colțuri de curte, și fulgi în văzduh, și pene pe jos ... Ce să-ți mai spun? Un iad.

Toată vecinătatea de copii la noi în ogradă.

Când ne-au văzut Ionel, pușcă spre noi :

— Tată, mamă! ... Moțata, Moțata! ... Și țipa și săria și bătea din palme ca un smintit.

— A mâncat-o dihoru? — țip și eu.

— Nuuu! ... *Miss-găină!* — urlă el cu sufletul la gură.

Stam îndobitocit.

— Ce e mă?

— *Miss găină!*

— Ce Miss-găină? — eu, cătrănit.

— Dintre toate găinile, băieții au ales pe Moțata mea „Miss găină“! — îmi aruncă el deslușirea din mitraliera-i guriță.

Prinse a se face lumină în capu-mi-ciubăr.

In mijlocul curții, droaia de copii imita jocul desmățat și țipetele sălbatice ale antropofagilor în jurul albului sortit devorării.

In mijlocul lor, cel mai voinic, cu aripile bieteii Moțate pironite la pământ sub genunchii-i scrijelați, o perchiziționa. Și după acesta, ceilalți, la rând.

— Ce faceți mă? — eu către ei.

— Căutăm de ou pe Miss-Moțata, — ei, triumfător!

— Păcat să moară fără urmași așa o frumusețe de găină!
— cel mai mare dintre ei.

Când i-au dat drumul și și-a văzut favorita, săltărețul Ionel, care cu câteva clipite în urmă sta să-și iese din minți de fericit, izbucni într'un plâns convulsiv.

Moțata cu pliscul căscat, ochii bulbucați, aripile în secere, coada ferfeniță, ciupelită și flocăită ca vai de ea, nu mai era de recunoscut. Rușinea găinilor...

A trebuit s'o dau de pomană. N'o mai puteam vedea de milă. Nici în tigaie n'o mai doria.

— Copiilor ce le-ai făcut?

— Ce să le fac? Sunt ei de vină? Eram bucuros că nu i-a plesnit unuia prin cap să propună alegerea unei fetițe de „Miss-mucozitate“.

Îți dai seama ce-ar fi fost de capul meu?!...

— De-al tău ca de-al tău!...

12.

Profesorul, cu fața congestionată, — unii spun: de sforțările cerebrale, alții: de ceea ce se trage la măsca — își scrie articolul pentru gazetă. Enervarea cu care-și sugă căptușala buzei inferioare, pare a da dreptate celor din urmă.

Elevii se ghiontesc pe sub bancă, simulând pe preocupății de subiectul de tratat.

Din când în când, privirile profesorului cu gâtul adus a buestru, lunecau de pe luciul hârtiei, peste ochelarii pătați, la elevii cari îi pândesc vigilența cu coada ochiului.

— Iar vânează după cineva! — glăsuește stins către vecin un elev cu ochii vii, neastâmpărați.

Și în clipita următoare îl și auziră:

— Ce-i Furtună?

— Nimic.

— Cum nimic?... De ce zâmbiai? (Furtună avea într'adevăr ghișionul că de câte ori arunca ochii la profesor, un zâmbet ușor îi înmuguria la colțul gurii).

— N'am zâmbit.

— Spune-mi atunci — îi zice profesorul, sugându-și și mai enervat căptușala buzei inferioare — cine era la Romani zeul vânturilor și al tuturor furtunilor?

— ?!

— Așa-i că nu știi? Și-ți mai dă mâna să fii și obraznic, pe lângă că ești un leneș și-un puturos?

— Eolus, domnule profesor, își întrerupe Furtună, ajutat de șaptele vecinilor, atributele cu care-l împodobia profesorul.

— Ei, și unde-și ținea acest Eolus vânturile?

(— Ai dat de dracu, Furtună! Să știi că i s'a isprăvit brânza din cămară, — îl mângăie, în surdină, vecinul din dreapta, de după paravanul unei palme pătate de cerneală).

— Intr'un burduf! — spune cu neîncredere Furtună, ghiontit de vecinul din stânga.

— Ei vezi, cei de azi țin brânză în burduf — *cari au!* — Eolus ținea vânturile . . .

Peste o săptămână un burduf neînceput își făcu intrarea în cămara văduvită de brânză a profesorului.

Și Furtună iarăși a devenit elev *bun, stăruitor, inteligent*. Mai ales *inteligent!* . . .

*

În altă oră, altă undiță.

— Care-i mai tare în clasa asta? — întreabă așa tamesam. — Elevii, nebănuitori de intenția profesorului, se uită unii la alții și, după ce se cântăresc din ochi taxându-se reciproc, cinci perechi de nări, transformate în cinci sorburi, se aud alimentând cu aier cinci piepturi bombate, ridicate deasupra capetelor celorlalți.

— Brava clasă! Nu credeam să fiți atâția, — profesorul, înviorat, către ei. Dup'ameazi la mine acasă! Mi-au adus doi stânjini de lemne . . .

13.

— Grozav! . . . Ne mai pomenit! . . .

— Ce s'a 'ntâmpiat, madam Inimă?

— Grozav, domnule Curagescu . . .

— Ce e, pentru numele lui Dumnezeu?

— Un biet câne, în stradă, se chinuie îngrozitor, — îl deslușește madam Inimă în sughițuri de plâns.

— A trecut vr'un automobil peste el?

— Nu, l-au otrăvit.

— Și pentru asta plângi d-ta?

— Cum să nu plângi când vezi biata ființă nevinovată zbatându-se în chinuri și târându-ți-se la picioare, rugător, să-i ajuți!... Ce barbarie!

— Ce puteau să facă cei cu răspundere pentru viața cetățenilor? Nu s'a publicat carantină de 30 de zile pentru toți câinii de pe teritoriul orașului? De ce nu-i țin acasă stăpânii lor?

— Să-i pedepsească pe stăpâni nu pe câni!

— Cu asta nu curmi primejdia.

— Pe câini să-i prindă și să-i ducă afară din oraș, dar să nu-i ucidă în astfel de chinuri ziua'n ameaza mare, în vederea atâtor oameni — unii bolnavi de nervi — și în fața atâtor copii!... Ce vină au bieții câni?

— Că s'au născut *câni* și nu *porci-de-câni*!... — o lămurește domnul Curagescu.

14.

Cu ochii logodiți, cu șuruburile capului slăbite și cu părul nădușit de căldura încinsă sub căciula-i flocoasă, se judeca c'un ciocan de rachiu pe drojdii.

— Iar cu glăjuța, măi Ioane? îl atinge, muștrător, un vecin.

Ion, sorbindu-și stropii de pe sfârcurile mustețelor blioșdite:

— Cu glăjuța o trăit și măicuța!...

— Da tată-tău ți-aduci aminte cum s'a săvârșit...

— Cu păhăruțu... și tătuțu! — sughiță Ion în gâtul sticlei, gata-gata s'o umple din nou.

S. Tamba

O Istorie a Țării Românești în versuri din 1792

de Ion Colan

Manuscrisul, un volum legat de 99 file ^{11/17}, cuprinzând, pe lângă o serie întreagă de „întrebări“ de origine bugomilică și o „Cronică a Sloveanilor“, — poate cea traducere a lui Gheorghe Brancovici din a doua jumătate a secolului al XVII-lea¹⁾ — a aparținut unui oarecare *Petru sin Ion Cojocariu* din Brașov²⁾. Anul 1797 pus la sfârșitul croniciei, — alt scris și altă cerneală³⁾ — nu indică decât data la care, probabil, manuscrisul a fost sfârșit de transcris, pentrucă volumul, de fapt, nu pare a fi decât o copie, cu mult interes și încercată răbdare scrisă, de acest Cojocariu sau de altcineva. Cuvintele, uneori legate unele de altele, numai rar sunt ilegibile. Titlul întreg, litera mare dela începutul versurilor și al capitolelor sunt scrise cu frumoasă cerneală roșie. Abrevațiuni: n, r, s, d, m, i, t și l de cele mai multe ori aruncate deasupra. La mijlocul cuvintelor *î* și *â* este redat prin *z*.

Versurile pot fi, — și aceasta nu-i numai decât o afirmațiune — ale Pitarului Hristache: aceeași atitudine ostilă Grecilor venetici și aceleași versuri cu rimă ușoară în cari spiritul, ironia și gluma, deși uneori triviale, mai totdeauna sunt potrivite și la locul lor.

1) Sextil Pușcariu: Istoria literaturii române. Volumul I. pagina 97. Sibiu, 1921.

2) Astăzi se găsește în colecția de manuscrise a Bibliotecii „Astrei“ Brașov, donat de D-l Ilie Savu, comerciant.

3) „Aciastă carte este a lui Petru sin Ion Cojocariu, din Brașov, 10 Martie 797“. Mss-ul citat fila 99.

ISTORIA ȚĂRII RUMÂNEȘTI

Săracă țară rumânească
Cine să te mai jelească,
Că ai rămas la o stare
De ești vrednică de jale.
Unde erai minunată,
În toată lumea lăudată,
Domnie ca o crăie
Acum ai rămas pustie.
Boierii cei cinstiți,
Prin țeri risipiți,
Toată țara risipită
Până în pământ sărăcită.
Câmpii au rămas pustii,
De cerezi de herghelii
Câte orașe frumoase
Toate până în pământ sunt arse.
În Râmnic și la Buzeu,
Tot ferice Dumnezeu,
Din mănăstiri și din case,
Multe rămase nearse,
Iară acum mai de curând,
Le arse până în pământ.
În oraș și în București,
Dece întâi să te jeluiești,
Unde este minte omenească,
Să poată să socotească,
Acel oraș frumos și mare,
La o jalnică schimbare,
Este lucru de mirare,
De nu are asemănare.
Curți boierești și grădini,
Să le vezi și să suspini,
Prin toate este drum mare,
• Tocmai ca drumul de sare. (sic)
Ce întâi să scrii sau să faci,
Mai bine este să taci,

Că primejdia este mare,
 Și mintea mea temei n'are,
Istoria este multă,
 Și mintea mea este scurtă.
Dară nu voi să fac istorie,
 Ci numai o prothimie,
Pentru țara mea oi să fac,
 Măcar să nu fie pă plac.

In patru părți ale lumii,
 Prea cumiști era rumâni,
Că sunt iscușiți la fire,
 Dar n'au între ei unire,
Și dintr'a lor neunire,
 Va veni țării perire.
Iată acuma o văzum,
 Și cu toții o crezum,
Că cu unii din neunire,
 Și cu alții din nemulțămire,
Mâniind pre Dumnezeu,
 Ne-au sosit acest rău.
Dela văleat 1765,
 Fu primejdii mari și mici,
Era în țară nelipsite,
 Să făcuse obicinuite,
Iară la 1769,
 Văzurăm și altele mai noo,
Uude Turcii cu Tătarii,
 Avea rășboi cu muscalii,
Iară noi după a noastră stare,
 N'aveam nici o supărare.
Kirastele zacarele,
 Ne deprinsasem cu ele,
Iară la Noembrie în șapte,
 Joi spre Vineri din noapte,
Auzim un țipet, și un zgomot, un huet și un loman
 De stupai și de aman,
Nu puteai să te pricepi,
 Ce socoteală vei să începi.

Unii zicea că sânt tătarii,
Alții zicea că sânt muscalii,
Dar anevoie să credea,
Un lucru ce nu să vedea.
Când începum a vedea mai bine,
O mascara peste fire,
Ce să vezi și ce-i să zici,
O grămadă de calici,
Toate ulițele pline,
De mișei de porci de câine,
Cu câte un pișkir legat de mâni,(ă)
Și în cap pene de găină,
Or la care mergeai și întrebai,
Ei îți răspundea stupai,
Nu puteai să le alegi,
Nici să le mai înțelegi,
Atâta auziam stupai,
Și ne curăța de cai.
Noi până să ne dumerim,
De prin hanuri să eșim,
Ei lucrase și prădase,
Pe Greci numai în pei îi lăsase.
Iară maioru Zgurali,
El putuse năvăli,
Și cu ai lui întrase,
Tocmai la Vod' în casă,
Vod' dacă l-au văzut,
Cu totul la el au căzut,
Săruta
Pentruca să nu jefuiască,
Iară el să auză nu vrea,
Vod' foarte săruta,
Numai când nu-l săruta,
Afiseme para caloase, (?)
Și cu altele și mai frumoase,
Ei atâta dezbrăcară,
*Mai nimica nu lăsară,
Iară Corlava căpitanul,
li luară și gumanul,

Cu un rând de haine îl lăsară,
 Și de grab îl ridicară,
La sfeti George în han,
 Unde era și vel ban,
Fratele mării sale,
 Cu haremul Dumisale,
Dupăce pe Vod' îl așezară,
 Iară la curte să înturnară.
Să lăsăm până aici,
 Să vorbim și de Turci.
O milă Dumnezeiască,
 Fu cu legea creștinească,
Nu este minte omenească,
 Vrednică să socotească,
Această mare minune,
 De a Turcilor mulțime,
Atât îi cuprinsese frica,
 De fugiră de nimica,
Atâția anadolen,
 Giurgiuven kicopiseni,
Agalele cele de turci,
 Este minune ce-i să zici,
Să i vezi fugind fără de frâne, fără de șele,
 De țigani de haimanale,
Dumnezeu cel ceresc,
 N'am gură să-ți mulțănesc,
Că mila ta ne-au păzit,
 De tine s'au îngrozit,
Deci de turci lăsăm,
 Și iară vorba să apucăm.
Dupăce la curte veniră,
 Mai luară ce găsiră,
Și aleseră mai cu cap,
 Pre Grigorie Scarlat,
Să meargă ca un hamant (?)
 La sfeti son în han, (?)
Și fără de vorbe multe,
 Să aducă pe boieri la curte.

Iară el ca un politicos,
Aduce pă boieri pă jos,
Eșiră o vorbă mare,
Că duce să-i omoare,
Brâncoveanu ostenise,
Prin tină să nădușise,
Și când gândea să să odihnească,
Mijlocul să-și răcorească,
Iară până își luară sama,
Ostașii îi fura blana,
Luară-i blana din spinare,
De fu mare mirare,
Deci mergând boieri la curte,
Văzură obraze foarte multe,
Și umblam toți numai tare,
Ca să vedem cine e mai mare,
Dar când să vezi ce să zici,
Să râzi au să lăcrămezi,
Ședea în Spătărie,
Acela Pocomnicul Ilie,
Pă polecră Lăpoșat,
Cu conteșul lui Ciocârlan,
Înbrăcat, înfășurat,
De par'că este unflat,
Cu o săbioară încins,
Și vorba lui cam cu plâns,
La față cum rumeor,
Numai cu capul gol,
De-a dreapta lui Argeșanu.
Și de-a stânga Veroșanu,
Amândoi arhimandriți,
Cuminte și iscusiti,
Dădea mărita blogrodniciiată,
Atâta de des era cât îț venea a vărsa.
Amândoi ținea bastoane,
Și judeca din canoane,
Pe armeni și pă ovrei,
Îi lăsară numai în pei,

Deci boierii aşteptară
Până să lăsară,
Că văzură pă Ilie,
Despre dalba veselie,
Apoi nu prea zăboviră,
Insă priloforisiră,
Precum că un om viteaz,
Nici odată nu e treaz.
Deci cu toate acestea,
Prea se lungeşte povestea,
Avem o grije mare,
De nu ar fi venit Nazarie,
Acesta cevaşi au păzit,
La camară au străjuit,
Destul cu Turcii s'au lovit,
Mulţi dintr'nşii au doborât,
Poate ne-au slujit norocul,
Pă noi nu ne-au călcat focul,
De Dumnezeu am fost păziţi,
Dar nu de ostaşi străjuiţi.
Acestea să părăsim,
Şi altele să auzim.
Pe Vodă îl gătiră,
Şi numai decât îl porniră,
Făcură agă pe Varlam,
Să dea oştilor nezam,
Deci veniră veste la curte,
Că vin oşti foarte multe,
Ca să intre în Bucureşti,
Ia'n să stai şi să priveşti,
Ţara mult să veseleşte,
Dacă aude şi ş(g)indeşte.
Şi bei ne mai veselim,
Şi mergem ca să privim,
Dar de ne va veni vre-o putere,
Ca să avem vre-o mângăiere,
Clopotele trage toate,
Lumea aleargă pă moarte,

Când la oaste ce să vezi,
Să râzi au să lăcrămezi,
Venia un Marco căpitan,
Un mojić și un brotan,
Cu o f . . . mare,
De-abia să pișca călare,
Toate altele să lași,
Și să privești la ostași,
Numai vieri plugari,
Țigani și mămăligari,
Și a lui numită oaste,
Le era mare năpaste.
Unii cu frâne de tei,
Alții cu scări de cormeni,
Câte unu doi călare,
Și cu berzi la spinare,
Era o primejdie mare,
De nu s'ar fi pus la ocare.
Boierii să sfătuiră,
Și mai bine o nemeriră,
Câțiva din boieri să se aleagă,
La împărăteasa ca să meargă,
Să facă mare rugăciune,
Pentru a noastră slăbiciune,
Deci boeri să gătiră,
Numai decât că porniră,
Pleacă *Mihai Măgureanu*,
Nicolae Brâncoveanu,
Părintele Mitropolitu,
Cesar Arhimandritu,
Aceștia vor face trea'bună,
Că aciasta nu este glumă.
Iar *Spătaru Pârvu* săracu,
Pentru țară își pusă capul,
Tot ca să ne izbăvească,
Din robia cea turcească ; , , ,

P.	Sfârșitul Istoriei	T.
S.	țării rumânești	I.
K.	și lui Dumnezeu	J.
M.	slavă.	27.

Răsfoind ziarele și revistele noastre

III.

O altă expresie la modă, înfiptă bine în tiparele limbii noastre uzuale, năzuind, la fel cu cele amintite în articolele precedente, să ne uniformeze graiul, eliminând din uz o întreagă serie de expresii variate și frumoase, e și: *punerea la punct*.

Citez din ziarele anului 1924. „Min. de instr. delegă pe d-l insp. gen. Popa-Liseanu cu cercetarea și *punerea la punct* a chestiunii“ (N. R. Nr. 94 p. 3 col. 2).

„Mă întorsesem grăbit să *pun la punct* regulamentul permiselor“ (I. Minulescu, Gândirea Nr. 14 p. 344).

„D-l Prie încă vrea să-l *puie la punct* pe d-l G.“ (Țara Noastră Nr. 18).

„Credem că în privința aceasta găsim o justă și unitară *punere la punct*, la care ajunge ziarul din Sibiu (N. R. Nr. 99 p. 4 col. 1.)

„D-l I. Băilă *pune la punct* frământările minorității maghiare“. (N. R. 117 pg. 1).

„Legea prezentată e o *punere la punct* a legii de organizare judecătorească a d-lui Toma Stelian (Univ. Nr. 127 pg. 7 c. 5).

„Stăpân pe o sumă de chestiuni sociale și economice pe cari ți *le pune* cu cea mai mare ușurință *la punct* (N. R. 145 pg. 4 c. 1).

„D-l G. . . *pune la punct* chestiunile ce vor figura în programul conferinței“ (N. R. 151 pg. 1 c. 7).

„E necesar să *pun* lucrurile *la punct*“, spune d-l B. Cecropide (Univ. dela 11 Iulie pg. 3. c. 3).

„Aurora“ (dela 19 Iulie pg. 4 c. 2) *pune la punct* un individ; iar cea dela 26 Iulie (pg. 3 c. 2) *pune la punct* „Universul“, fiindcă a încercat și el un răspuns.

„Au descoperit o mașină infernală gata *pusă la punct*“ (Univ. 26 Iulie pg. 3 c. 5).

„O *punere la punct*“ (titlul unui art. din Univ. dela 27 Iulie pg. 1 c. 1).

„Ziarele anunță că delegația franceză *a pus la punct* noua formulă“ (Adev. 2 Aug. pg. 4 c. 4).

„Gaz. Trans.“ *pune la punct* confuzia voită „a unor cercuri liberale“ (N. R. 193 p. 1 c. 3).

„Să fie *puse la punct* proiectele“ . . . (Viitorul 13 Sept. pg. 3 c. 3).

„Înainte de a *pune punct* unei debateri“ (Aurora 13 Sept. pg. 1 c. 3).

„Delegatul bulgar și-a *atras puneri la punct* (la Sinaia) din partea delegaților români“ etc. (N. R. 216 pg. 2 c. 2).

„O interpretare *pusă la punct* va sluji și mai mult merituoasa lucrare dramatică a d-nei Lucreția Petrescu“ (Univ. 28 Sept. foil. c. 8).

„Nu s'a făcut nimic pentru *punerea la punct* a vechei noastre rețele (de cale fierată)“ (N. R. 297, 1925 pg. 2 c. 2).

„Comentarii prin care *s'a pus la punct* pretenția maghiară“ (Cv. an I. Nr. 38 p. 4 c. 1).

„Bugetele anilor 1923, 1924 *au trebuit să fie puse la punct* prin votarea de credite extraordinare“ (N. R. 1825 Nr. 9 pg. 1 c. 2).

„O aviație *pusă la punct*“ (N. R. 1925 Nr. 17 pg. 1 c. 2).

„D-l min. al justiției a *fost pus la punct* de d-l P. Dragomirescu“ (N. R. 1925 Nr. 40 pg. 1 c. 4).

„*Vom pune* noi învinuirile *la punct*“ (Cuv. an II. Nr. 96, pg. 2 c. 5).

„Conducătorii partidului... au știut să *pună la punct* dorința de emancipare de magnați a țaranilor unguri“ (Cv. an II. Nr. 104 pg. 1 c. 5).

„Un corectiv prin care *se pune la punct* atitudinea bazarului“ (Cv. II. 106 foil. c. 3).

„Corriere della Sera *pune la punct* chestiunea întoarcerii țarului Ferdinand în Bulgaria“ (Cv. II. Nr. 135 pg. 4 c. 6).

„Carabinele mute“ de experimentare și le-a confecționat singur (inventatorul Săvu Rogozea) din material insuficient *pus la punct*... (Cv. II. Nr. 238 p. 2 c. 6).

„Delegația franceză la Haga a terminat *punerea la punct* a liniilor generale de acțiune“ (Cr. 6 I. 1930 pg. 8 c. 5).

Ba am auzit pe unul povestind cum *a pus la punct* cu două palmi pe un altul.

Iată, deci, cum această expresie fericită, — fericită fiindcă vine din Franța, și tot ce vine de acolo vine cu farmecul lui vino'ncoa, c'un aier de tinerețe contagioase — ne ușurează de atâta balast de dicționar, putând înlocui pagini întregi de alte expresii.

Se dovedesc de prisos așadar: aranjarea, punerea în ordine, regularea, rezolvirea, deslegarea, isprăvirea, terminarea, încheierea, finalizarea, desăvârșirea, ultima corectură, darea formei ultime (definitive), precizarea, repararea, înzestrarea cu cele necesare, întregirea, complectarea, spulberarea sau desmințirea (unei minciuni). Iar când vom avea de furcă cu Nan sau cu Bran, nu vom mai avea nevoie de vechiul bagaj: aducerea la rezon, punerea la ordine, reducerea la tăcere, cetirea levitelor, aplicarea călușului, astuparea gurii, punerea cu botul pe labe, facerea cu ou și cu oțet, spovedirea, facerea de două parale — după om și după împrejurări, — fiindcă toate acestea pot fi înlocuite cu elastica, atotcuprinzătoarea *punere la punct*.

Înțelegem ca această expresie să înlocuiască, ca variație, sinonimele: *ultima corectură*, *ultima precizare*, *formularea definitivă* a unui text, a unei chestiuni... Dar de aci până la a creia din ea

mușamaua sub care să faci pierdute atâtea alte expresii frumoase, colorate, plastice, e o distanță!

Azi, expresia e încă monopolul nădragarilor și-al semidocților. Dar, cum e cu lipiciu, să nu ne mirăm dacă în actuala eră a democrației, când domnii strâng mai adeseori mânilor noduroase ale țăranului și când țăranul care se respectă nu se mai mulțumește cu slovenirea foisoarei sale provinciale, ci își poartă buricul degetului pe paginile Universului sau Dimineții, — va începe și el să-și pună la punct: *opinca*, dacă i s'a rupt; *nevasta*, dacă-și ia nasul la purtare; *fata*, dacă-i prea luxoasă ori leneșe; *băiatul*, dacă-i prea ulițarnic. Iar dacă o să i se strice carul, n'o să și-l mai *dragă*, acoperișul spart n'o să și-l mai *repare*, cojocul n'o să și-l mai *cârpească*, calul n'o să și-l mai *potcovească* nici *adape*, ci toate *le va pune* și el *la punct*, cum *va pune la punct* și lelea Mărie *copilașii*, înainte de a-i trimite la școală sau biserică, *ciorba* și *mămăliga*, înainte de a le servi la masă, *găinile*, înainte de culcare, *oalele cu lapte*, dacă cumva găinile n'au fost *puse la punct* de vr'un dihor sau de vre-o vulpe, iar oalele cu lapte de niscaiva pisici.

*

O altă expresie ajunsă la modă pe urma îndrăgirii ei de cele mai bune condeie gazetărești e: *în funcție de...* Citez tot din zierele din 1924.

„Succesul e *în funcție de* mijloacele sufletești și materiale puse în activitate de către lucrător“ (N. R. Nr. 98 p. 2 c. 3).

„Libertățile și drepturile sunt *în funcțiune de* restricțiuni, de obligamente ce trebuiesc împlinite în prealabil“ (Soc. de Măine Nr. 4 p. 1 c. 3).

„Profesioniștii religioși văd principiile *în funcție de* profesiune, iar nu profesiunea *în funcție de* principii (N. R. Nr. 103 p. 1 c. 2).

„O chestiune *în funcție de* timp și *în funcție de* cum“... (e vorba de sinceritatea monetară) (N. R. 114 pg. 1 foil. c. 7).

„Adevărata popularitate e *în funcție de* ce vrei și de ce faci (N. R. 117 pg. 1).

„S'a aruncat vorba gravă *în funcție de* care s'ar părea că nici un alt argument nu mai are valoare: economii!“ (N. R. 115 p. 1 c. 5).

„Acei care judecă evenimentele totdeauna *în funcție de* preferințele lor politice“ (N. R. 137 art. prim).

„Un partid democratic care să nu fie *în funcție de* finanța capitalistă“ (N. R. Nr. 143 pg. 1 c. 1).

„Poate fi conceput altfel scrisul decât *în funcție de* bățaiala de partid?“ (N. R. Nr. 134 foil. pg. 1 c. 7).

„Opiniile (d-lui A.) sunt *în funcție de* avantajele ce-i pot aduce“ (N. R. 149 pg. 1 c. 2).

„Era, desigur, *în funcție de* faimoasa vorbă a lui I. Brătianu“ (N. R. 154 p. 1 c. 2).

„O solidarizare *în funcție de* alte așteptări viitoare“ (Cv. II. Nr. 51 pg. 4 c. 3).

„Succesul unei comedii șarje este *în funcție de* o desăvârșită interpretare“ (Tot acolo pg. 2 c. 5).

„Reforma dramatică în Germania este *în funcție de* regisor“ (N. R. 1925 Nr. 27 p. 1 foil.).

„Poporul cugetă și grăește *în funcție de* mămăligă“ (Cv. II. 101 pg. 1 c. 6).

„Independența (magistraturei) e *în funcție de* modul de selecționare a membrilor ei“ (Cv. II. 164 pg. 1 c. 2).

„Partidul maghiar a încheiat cu D-l Goga pactul dela Ciucea, *în funcție de* care îl va susține la Reghin“ (Cv. II. 105 pg. 4 c. 3).

Citatele sunt scoase numai din „Neamul Rom.“ și „Cuvântul“.

Și le cred suficiente spre a demonstra cum și această expresie, generalizată odată, ne va sărăci lexicul de construcții: atârnă de..., depinde de..., conform cu..., potrivit cu..., după..., în sensul căruia (căreia), mulțumită (datorită) căruia (vezi citatul ultim!)

Expresia e frumoasă și, în unele cazuri, indispensabilă. Nu se ridică nimenea împotriva întrebunțării ei.

Să n'o investim însă cu dreptul exclusivității. Să nu facem și din aceasta o „Mädchen für Alles“.

Dacă nu de alta, de dragul varietății stilului și de groaza uniformei atotnivelatoare.

Ax. Banciu.

Insemnări răslețe

Gaz. Trans. dela 19 Iunie 1854 Nr. 49.

„Mai multe persoane boerești din Moldova s’au retras la noi cu familii cu tot; iară mai mulți fugari de miliție (nu cătane: dar civili, cari figurează, ca să nu-i înroleze) se întoarseră din Moldova înapoi zicând: „că mai bine vor să fie aici ostași, decât sub Rus gospodar“.

Noi suntem foarte îngrijorați neștiind încă încotro sună atâtea pregătiri.

Săracii frați din Moldova și Valahia, dacă și acum nu le-au răsărit soarele — apoi când oare le va mai răsări?

Coresp. e datată din Bucovina 12 Iunie.

*

Dintre confinii, 3 Iulie st. n. 1854.

„Astăzi e anul când trecură Rușii sub comanda gen. Dannenberg Rubiconul Principatelor, Pontul. Astăzi e și o zi aniversară de gele pt. bieții frați Moldo-români carii fără vina lor au suferit amar și încă nu li s’a împlut cupa suferințelor etc.

G. Tr. 1854 Nr. 5 dela 26 Iulie pg. 1 col. 2.

*

În „*Junimea Literară*“ Nr. 9—12 din 1929 d-l Simeon Reli, în seria de acte oficiale „secrete“ ale guvernatorului Bucovinei din 1848 (baronul Henniger), aflătoare în arhivele statului, în Cernăuți, dă la iveală și o comunicare, cu data 7 Iulie 1851, a guvernatorului Transilvaniei către „președintele țării“ din Cernăuți, despre sosirea repetată la poșta din Sibiu a mai multor exemplare din revista revoluționarilor români din Paris „*Junimea Română*“, — prin care C. A. Rosetti și N. Bălcescu pregăteau spiritele pentru revoluție — adresate în plicuri închise următoarelor persoane: „Pierre Peretz, Jean C. Cantacuzino, ambii în București, apoi Const. Caragie, în Craiova, Contesse Zoe Rosetti, în Pitești, Jean Broșteanu fiul și Gligori Saftoriu, ambii în Târgu-Jiu, *George Bariț și Marie Maiorescu, în Brașov.*

Toate exemplarele au fost însă confiscate, ordonându-se, în aceeași adresă: „ca numitele persoane să fie supravegiate de Poliție, în caz că s’ar afla aici în țară“.

*

Cărturari, neguțători, meseriași.

Montesquieu zice oare unde că oamenii până acum primară trei feluri de creșteri și învățături: una dela *părinți*, care face din noi, nici mai mult nici mai puțin decât niște *maimuțe obraznice*; alta dela *școale* care, dacă suntem genii, ne deschide căi minunate, iar dacă suntem știi, mai așa, devenim tot atâtea nule în societatea omenească; a treia creștere o luăm dela viață, învățând mai totdeauna cu dauna noastră. Ce învățatură tragem de aici? Foarte mântuitoare: decât în 10 ani 100,000 iuriști, medici, teologi șcl. mediocri, slabi și calici, mult mai bine 90,000 neguțători cu lăzile pline și meseriași foarte *deștepți* și *avuți* și numai 10,000 cărturari, însă aceștia să fie fruntea și lamura națiunii, adecă nu numai învățați, ci și oameni de omenie și patrioți buni întru toată puterea cuvântului; iar celălalt popor încă să nu rămână a fi tot nule, în fruntea căroră D-lor să stea ca tot atâtea cifre mult semnătoare.

Unum faciendum, alterum non omittendum.

G. Tr. 1855 12 Ian.

Com. de B.

Cronică

Anuarul școlii normale de conducătoare „Domnița Florica” din Brașov, pe anii școlari 1926/27, 1927/28, 1928/29, publicat de d-na Maria Popescu-Bogdan, directoare, Vălenii de Munte „Datina Românească” 1930.

Anuarul începe cu „O conferință didactică” în care, după ce se arată interesul tot mai viu pentru problema ocrotirii copilului, mai ales după războiul mondial — Brașovul, cu o singură grădiniță de copii înainte de războiu, are azi 10; Viena 103, cu 321 de secții. În ultimii 8 ani a înființat 50, — se trece la sublinierea asemănarilor și deosebirilor dintre cele două sisteme de grădini de copii: fröbelian și montessorian.

De remarcat: constatarea că Școala, impunându-i-se programa școlii normale de curs primar, nu mai poate da roadele pe care le dădea când își avea programa sa analitică specială.

Răspunsul pe care direcțiunea școlii îl dă Ministerului în această privință e logic și concludent. Și nu ne putem mira îndeajuns că Ministerul n'a ținut seamă de el, vârand sub aceeași căciulă aceste două categorii de școală, cu rosturi diferite.

După această conferință urmează un cuvânt ocazional, ținut cu prilejul serbării *Zilei mamelor* (2 Iunie 1929). Reținem sfârșitul.

„Ar fi foarte bine dacă școala, în loc de o oră de fizico-chimice, ar face la lună cel puțin o oră de Cultul mamei — fie chiar și al tatei. Și ar fi mai bine dacă s'ar mai reduce din unele școli, de cari sunt atât de multe, și s'ar organiza „Școala mamelor”, în care fetele să învețe, înainte de a se mărita, cum

să-și crească copiii, valoarea copilului și valoarea educației acestuia prin diferite culturi, formând din ei oameni cinstiți, umani, oameni de artă, știință, de tot ce are lipsă un popor care se respectă.

Și dacă astăzi avem prin excepții mame idealizate prin pictură, poezie, proză, cele ieșite din școala mamelor vor fi desigur toate divinizate prin copiii lor.

Și atunci când toate mamele vor fi conștiente de bogatele comori ce le-a hărăzit lor soarta, vom putea privi senini în viitorul poporului nostru”.

Ambele conferințe sunt ale d-nei directoare Maria Popescu-Bogdan.

Restul anuarului cuprinde date școlare din cari spicuim.

1. Serbările școlare la cari s'au jucat piesele: „Se face ziuă” (de Z. Bârsan), „Năpasta” (?) (de I. L. Caragiale), „Nunta țărănească” și „Piatra în casă” (de V. Alecsandri), „Sfârșitul pământului” (de V. Eftimiu) și „Nici pe aici nu se trece” (?) (de Sion).

Dintre lucrările elevelor cetite la „Societatea de lectură” amintim: „Prin ce poate contribui învățătoria la propășirea economică a țării?” (Frăteanu Maria), „Calitățile unei bune învățătoare” (Alexe Maria), „Exemplul în educație” (Stana Elena).

Mai remarcăm că „unele din păpușile confecționate la această școală, îndobesc azi muzeul școlii românești din Paris de sub conducerea d-lui profesor N. Iorga, altele muzeul Astrei-Brașov”.

Au obținut diploma de conducătoare în anul 1927: 36, în 1928: 56 și în 1929: 20 de eleve. Din 87 eleve, în 1926/27 au fost 21 fiice de agricultori, 21 orfane, 17 fiice de învățat., prof., profeți, 9 de

maeștri, lucrători, 8 de funcț. publici. Din 92 eleve, în 1927/28 au fost 29 fiice de agricultori, 16 orfane, 19 f. de inv., prof., preoți, 7 de maeștri și 11 de funcț. publici. Din 98 eleve, în 1928 29 au fost 24 fiice de agricultori, 22 orfane, 16 de funcț. publici, 13 de prof., inv., preoți.

*

Sabin Anca, prof.: „Elementul esențial în artă“ (conf.) Oradea 1930 pg. 16, fără indicarea prețului.

Pornind din analiza „Mioriței“ autorul găsește cauza ultimă a activității artistice „în sentimentul de solidaritate al omului cu semenii săi și cu universul întreg, iar cauza proximă, principiul generator, în tendința izvorâtă în mod natural din acest sentiment, tendința cu doi poli opuși, dintre cari unul ne imboldește să participăm la viața altora, iar celalalt, opus acestuia, ne îndeamnă să facem pe alții să participe la viața noastră; tendința care ajunge la realizarea ei integrală atunci când în momentele de inspirație ale artistului și în

cele de contemplație ale spectatorului se stabilește o armonizare perfectă, o unificare integrală a individualității cu universalitatea sau cu o parte a aceleia“.

Notele fundamentale ale oricărei opere de artă, notele cari constituiesc elementul specific al ei și pe care trebuie să le intruzeze orice operă de artă, sunt *armonia și sensibilizarea*.

„Tot ce nu e deci armonie și sensibilizare, aparține elementelor generice și elementelor individuale — accesoriale ale operei de artă“.

Iar „principiul călăuzitor de care se conduce în realizarea tendinței de armonizare este adevărul, dreptatea. Arta, prin urmare, nu poate fi nici imorală, nici amorală, ci e morală prin însăși această tendință spre adevăr și dreptate“.

De aceea, „singurul titlu de glorie în viață, este lupta pentru înfăptuirea adevărului și singura măsură reală pentru valoarea pe care o reprezintă un om este partea de contribuție ce a avut-o la realizarea aceluia“.

*

Muzeul național secuesc din Sf. Gheorghe, instalat într-o clădire cu aspect mai mult original decât estetic, dar cuprinzând între zidurile lui respectabila cifră de 273,575 obiecte, manuscrise și cărți, a implinit la 15 Sept. 1929 cincizeci de ani dela înființarea lui. Actualii conducători au organizat cu acest prilej o serbare comemorativă și au publicat un volum festiv apărut prin îngrijirea d-lui director *Csuták Vilmos*.

Prin dimensiunile lui — cuprinde 780 pagini, — ca și prin seriozitatea celor mai multe din articolele cu care au contribuit un mare număr de colaboratori, printre cari și doi români, d-ni Al. Tzigara Samurçș și I. Andrieșescu, volumul acesta frumos tipărit și ilustrat, se înfățișează ca o mare lucrare cu caracter monografic, indispensabilă pentru cunoașterea ținutului secuesc.

În general, diferitele articole sunt scrise cu interes și cu dra-

goste pentru obiectul studiat dar și cu obiectivitatea impusă unor cercetări strict științifice. Găsim însă și unele excepții, dintre cari relevăm următoarele două.

D-l *Bogáts Dénes* se ocupă de vechea toponimie a județului Trei-Scaune. Pe 16 pagini înșiră circa 2000 de numiri, culese de d-sa din documentele aflate în arhiva muzeului din Sf. Gheorghe. Cu toate că d-l B. subliniază, că lista d-sale nu cuprinde toate numirile vechi din Trei-Scaune și deși documentele cercetate nu sunt mai vechi ca din sec. 14-lea, cele mai multe fiind din sec. 16—19, totuș d-sa concludde, că „după descompunerea imperiului hunic“ în Trei-Scaune n'a fost altă populație veche afară de maghiari și slavi, pentrucă „din acele timpuri n'am găsit decât numiri slave afară de cele maghiare, deși am cercetat mai multe mii de documente“. Numirile *vechi* culese de d-sa vorbesc despre bulgari, despre sași (drumul sașilor), ba chiar și despre ruși (erumul rușilor). Nici o indicație despre români, nici chiar în satele, unde aceștia se mai păstrează și astăzi.

Siculus într'un articol privitor la originea secuilor pune în sarcina d-lor N. Iorga și Sabin Opreanu afirmarea, pe care n'a făcut-o nici unul din acești autori, că secuii ar fi pur și simplu români maghiarizați.

Astfel de alunecări trebuiesc neapărat evitate. Ținutul secuiesc și locuitorii lui vor da mult de lucru mai ales de aci înainte cercetătorilor români și maghiari. O colaborare științifică, asiduă și oială, e cel mai bun mijloc de cunoaștere și apropiere. Frumosul volum jubiliar al muzeului din Sf. Gheorghe a servit și acest scop.

N. O.

BIBLIOGRAFIE

„**Darul Vremii**“ se întitulează noua revistă de literatură artă și știință ce ne-a sosit dela Cluj. O așteptam de mult. Și ne bucurăm că gândul bun a isbutit, în sfârșit, să ia trup aievea, în forma simpatică, ademenitoare în care se înfățișează atât sub raportul exterior cât și al conținutului.

Capitala Ardealului cu atâți intelectuali mânăitori ai condeiului era cea mai chemată să prindă firul vechiului *Lucafăr* și să-l înnoade de caierul gândurilor, frământărilor, aspirațiilor generației de azi.

Noi îi dorim sincer ca „gândul răsleț și vorba nerostită încă, elemente de preț tănuite în ascunzișuri ca și comorile pe care le anunță doar vâlvătăi în noapte“ să poată fi „dibuite“ și „pionerii“ să poată înfrunta greutatea începutului și cu noroc să însemne dără bună celor ce vor veni după ei“.

Iată și cuprinsul primelor două numere:

Nr. 1 I. Chinezu: Bilanț ardelean, I. Agârbiceanu: În noapte, C. Buzdugan: Aș vrea să fiu . . . I. Munteanu: Povestea unei inimi, G. Retezeanu: La frumoasa'n casă . . ., I. Ilieșiu: Provincială, V. Papilian: Un acuzat zâmbi . . . H. Watzlik: Ca stâncă (tr. de I. C. Delabaia). Șt. Bezdechi: Ovidiu și soția sa.

Nr. 2. I. Breazu: Bucuria și tristeța unui centenar, I. Ilieșiu: Declin, P. Dan:

Ursita, G. Retezeanu: Când soarele s'ascunde, V. Papilian: Un acuzat zâmbi (urmare), R. Browning: Evelyn Hope (tr. de P. Grimm), H. Teculescu: Folclorul și lit. cultă. Cronicile (lit. plastică, socială) sunt iscălite de: I. Breazu, A. Ciupe, V. Papilian, Dr. M. Kernbach. Iar însemnările privitoare la cărți și reviste de: Val. Bologa, I. Chinezu, V. Pușcariu, I. Mușlea, Ștefanovici-Svensk etc.

Abon. pe an Lei 250, pe șase luni Lei 150. Pt. instituții și autorități Lei 500. Exemplarul Lei 25. Red. și Adm. Cluj, Str. Stroescu Nr. 18.

*

Convorbiri Literare pe Februarie are urm. sumar:

Basarabescu A. I.: Cine a îndemnat pe Creangă să scrie, Odobescu Al.: Iliada lui Omer, cântul I. (trad.) Ciorgariu Roman, episcop: Merindea cu care a plecat I. Slavici la Viena, Slavici I.: Lumea prin care am trecut, Naum Al.: Mireia, Cântul I. de A. Mistral, Petrovici C. C.: Dictatorul roșu și sistemul său, Al. Georghe I.: Pentru Chryseis și Fericirea, Păunel I. E. Dr.: Viața și opera lui H. C. Andersen, Bilciurescu Al.: *Intermezzo* de primăvară, Konya S. E.: Ce am văzut în Olanda.

Sumarul N-rului de pe Martie:

Slavici I.: Lumea prin care am trecut (urmare), Ciuchi E.: Poveste (Pomă), Iordănescu T.: O istorie a Țiganilor, Al. George I.: Aceleiași, Chemările, Sturdza P. Alice: Un drăcușor de fată, Odobescu A.: Odiseia (cont.) Zalplachta I. Dr.: Universitatea din Wilno, Stamatiad I.: Versuri traduse din M. Maeterlinck, Popescu M. prof.: Războiul Austro-Ruso-Turc între 1787

— 1792 și Principatele Române. — Cronici și Recenzii.

Abon. pe an 500 Lei. Red. și Adm București, Str. Wilson Nr. 1.

*

Gândirea București, Anul X (1830), No. 4. *Nichifor Crainic*: Pacifism. *Lucian Blaga*: Munte vrăjit. *Sandu Tudor*: Cartea muntelui sfânt. *George Gregorian*: Cimitirul alb. *V. Ciocâlțeu*: Paradoxal. *N. M. Condiescu*: Din amintirile lui Safirim. *R. Han*: Treime. *V. Băncilă*: Intr'o biserică benedictină. *Ion Marin Sadoveanu*: Scriitorii și viața socială. *Tudor Vianu*: Ion Marin Sadoveanu (cu prilejul „Cântecelor de Rob“). *Paul Sterian*: El Gahel (Ion Barbu: „Joc Secund“). Cronicile semnate de d-nii: *Al. Bădăuță*, *Aurel D. Broșteanu*, *Ion Marin Sadoveanu* și *Nichifor Crainic*. Ilustrații și desene de *O. Han* și *Demian*. Reproduse din *N. N. Tonitza* și *Teodorescu-Sion*.

*

Buletinul eugenic și biopolitic, Cluj, anul 1930 (Vol. IV) No. 1-2. *Gh. Comișescu*: Orientarea biologică a educației. *M. Kernbach*: Despre asigurările sociale. *Dr. I. Gomoiu* și *Dr. P. Râmneanțu*: Fragmente din Raportul asupra anchetei din plasa de demonstrație Gilău, județul Cluj. *Dr. G. Retezeanu*: Dispensarul psihiatric. *Ovidiu Comșa*: Considerații generale asupra cauzelor prostituției. *Dr. V. L. Bologa*: Istoria sifilisului. *Dr. Zolog*: Actualități.

*

Clujul Medical, anul X (1929) No. 12. Număr festiv închinat d-lui prof. Dr. I. Iacobovici cu prilejul împlinirii alor 50 ani de viață și 10 ani de activitate la Universitatea din Cluj. *Dr. E. Țeposu*: Profesorul Dr. I. Iacobovici. *Dr. E. Țeposu*: Insuficiența orificiului ureteral și reflux vesico-renal. *Dr. E. Țeposu* și *Dr. E. Mureșanu*: Considera-

țiuni asupra una sută intervenții pentru calculoză vezicală. *Dr. Al. Pop*: Cholecystoenteroastomoza și transplantarea coledocului în cazurile de ulcere perivateriene. *Dr. Liviu Câmpeanu*: Contribuțiuni la operațiunile de apendicită. *Dr. Oct. Filipescu*: Considerațiuni asupra rezecțiilor stomacale Pean, Haberer, Babeock-Goepel. *Dr. M. Roth* și *Dr. E. Steiner*: Radioterapia afecțiunilor inflamatorii acute. *Dr. Al. Pop-Cluj*: Considerațiuni asupra 2500 cazuri de apendicită operate în clinica chirurgicală din Cluj. *Dr. Mihai M. Mitrea*: Epiteliomul stomacului. *Dr. Eugen Niccoară*: Contribuțiuni la studiul sarcinei extrauterine. *Dr. Nicolae Belu*: Asupra myohysteropexiei Profesor Dr. Iacobovici. *Dr. Martin Fodor* și *Dr. Zeno Borza*: Studiu clinic și statistic asupra afecțiunilor căilor bileare, tratate în clinica chirurgicală din Cluj. *Dr. Ion Mureșan*: Contribuțiuni la tratamentul osteomieliitelor. *Dr. G. Bolintioeanu*: Un caz de hernie crurală gigantă. Alte articole publică d-nii: *Dr. M. I. Nichita*, *Dr. Al. Lupan*, *Dr. I. Danicico*, *Dr. G. Căpruciu*, *Dr. V. Dogariu*, *Dr. N. Oancea*, *Dr. Traian Bona*, *Dr. T. Spoială*, *Dr. Iosif Ujhely*, *Dr. Atanasie Demian*, *Dr. St. Jianu*, *Dr. Emil Mureșianu*.

*

Arhiva. Organul soc. istorico-filologic din Iași. Anul XXXVII (1930) No. 2. *Ilie Bărbulescu*: individualitatea limbii române și elementul slav. *C. Kogălniceanu*: Români de dincoace de Carpați sub dominațiunea Ungurilor până la întemeierea Țării Românești și a Moldovei. *Th. Holban*: Boierii lui Mihai Viteazul (continuare) *Petru Caraman*: Contribuțiuni bibliografice la studiul Românilor din Istorie și al limbii lor. *Comunicări* semnează: *Margareta Ștefănescu*: Influența croniceii lui Manasses asupra poeziei românești vechi. Datine

a 40 de sfinți. Zicători ce se asemănătoare cu ale noastre. *Lucian Predescu*: Rectificări în istoria literară. *Th. Holban*: Românii la hotarele Galiției. *P. Constantinescu-Iași*: O operă de literatură rusă medievală și țara noastră. *N. Gane*: Folklor din Basarabia. *Recenzii*.

*

Arhiva Someșană. (1930) No. 12. *Virgil Sotropa*: Un act memorabil. *I. Marțian*: Raportul locotenentului Friederich Storch de Arben din 1838—49. Corespondența lui Națsu cu Moisiș și Petri. *V. Bichicean*: Material documentar. *I. Marțian*: O altă scrisoare a Generalului Ioan Kemény. *Virgil Sotropa*: În amintirea lui Grigore Silași.

*

Graul Românesc. Anul III (1929) No. 1—7. *Dr. Victor Papacosta*: Despre Românii desnaționalizați dintre Rusciuc și Silistra. *M. Pop*: Românii din Cehoslovacia. *Simion C. Mândrescu*: Corpul nostru diplomatic în țări cu minoritate românească. *Anton Hoidas*: Românii rutenizați din Bucovina. (În No. 3). *D. Caracostea*: O problemă de geografie Folklorică sudest-europeană. *Elena Eftimiu*: Între Valași. (În No. 4—5). *Dimătrie Beratti*: O nouă autocefalie în Balcani. *V. Vărădean*: Românii din Banatul Jugoslav. (În No. 6). *Simion C. Mândrescu*: Etatizarea școalelor românești din Albania. *Paul St. Iliin*: Independența Ucrainei și Românii Transnistrienii. (În No. 7). *Stoica Nicolaescu*: Sfântul Munte Athos și importanța lui pentru România din punct de vedere istoric, cultural și religios.

*

Utopia. Cluj. Anul II. (1930) No. 1. *I. Hașegan*: Politica tineretului. *J. E. Drummond*: Problema limbii internaționale. *Edmond Séchelle*: Filosofia cosmologiei Einsteiniene. *Corneliu Albu*:

Democrația și problema minoritară. *Traian Ieremici*: Atavism. *V. L. Rogacevski*: Scriitorii ruși legați de moșie. Note, cărți, reviste.

*

Cele Trei Crișuri. Oradea. Anul IX (1930) No. 1—2. Număr închinat Românilor de peste hotare. *Maria, Regina a României*: Între Românii din America. *S. Mehedinți*, Românii de peste hotare. *Ion C. Grădișteanu*: Insemnătatea Românilor de peste hotare. *Ion Foti*, Macedo-Românii. *Sextil Pușcariu*: Românii din Istria. *Traian Birănescu*: Românii din Banatul înstreinat. *Vasile Stoica*: Românii din Ungaria (I). *A. Davidescu*: Românii din Ungaria (II). *Paul Negulescu*: Românii din America. *Ștefan Popp*: Românii din Cehoslovacia. *Gh. Vornicu*: Românii din Maramureșul Cehoslovac. *Ștefan Ciobanu*: Românii de peste Nistru. Note, cărți, reviste.

*

Făt-Frumos. Anul V, (1930) No. 1. Număr închinat lui Ion Creangă, la 40 ani dela moartea lui. *Leca Morariu*: Creangă. *Gh. Bogdan-Duică*: Variante ungurești la Ion Creangă. *A. A. Cuza*: De-ale lui Creangă. *I Creangă*: De-ale școlii (spicuirii). *A. Garovei*: Insemnări de-ale lui Creangă. *V. Tempeanu*: Folcloricii în „Amintirile” lui Creangă. *N. A. Bogdan*: Creangă la Slănicul-Moldovei (1885). *Leca Morariu*: Recenzia ediției Creangă-Lovinescu. Cronică. Bibliografie.

*

Societatea de mâine. Cluj. Anul VII, (1930) No. 7. *Ilie Cristea*: Românii din Rusia Sovietică. *Traian Herseni*: Sociologia comparată a mentalităților. *Petru Suciu*: Problema feminismului la noi. *Al. Ciura*: Crucifixul. *Ar. Deleanu*: Afară cu politica din Universitate. *Horia Trandafir*: Spinoza în românește. *Dr. Val. Moldovanu*: Tendințele de evoluție

ale raportului dintre biserică și Stat. *Ernest Bernea*: Societatea Națiunilor și viața universitară internațională. *G. Serbu*: Atlasul lingvistic al României. *Ion Clopoșel*: Alexandru Papiu-Ilarianu. *Ion Chinezu*: Aspecte din literatura maghiară din Ardeal (1918-1928). *Cronici fapte etc.*

*

Ritmuri. Brașov. Anul I (1930), No. 8—9. *I. Al. Bran-Lemeny*; Literatura și Brașovul, în lumina materialismului și a idealismului. Restul numărului versuri și proză semnate de: Maria B. Baiulescu, Al. Călinescu, Ion Focșeneanu, Ecaterina Pitiș, Alex. Iacobescu, N. Niculescu Cantonieru, Lucian Costin, Aurel Chirescu, Aurel Marin, I. Iordache, R. Prișcu, Luciu Marian. Recenzii.

*

Scrisul nostru. Bârlad. Anul I, No. 12. *G. Tutoveanu*: Al. Vlahuță. Versuri și proză de: Zoe G. Frasin, Ștefan Cosma, G. Ursu, N. N. Lenguceanu, G. Ioniță, G. Nedelea, D. Farcașanu, I. Mihail. Cronici, Insemnări.

*

Luceafărul literar și artistic. Anul I, No. 8—9 și 10—11.

Soveja. București. Anul II, (1930), No. 1—2.

Moldova literară. Mihăileni. Anul IV, (1930), No. 1.

România literară. Anul I (1930) No. 1. Prim-redactor *Ovidiu Hulea*. Noua revistă a Ardealului, vrea să fie o continuare a „Tribunei“ și „Luceafărului“: „În spiritul acestei tradiții vom deschide deci coloanele revistei noastre, tuturor năzuințelor curate de a tălmăci marele suflet al națiunii“.

În acest număr publică: *I. Agârbiceanu*: Inimi simple (schiță). *G. Bogdan-Duică*: Basarabia în 1838. *Al. Ciura*; D-1 Consiliier (schiță). *Dr. Coriolan Suciu*; Când a plecat Gh. Lazăr din Sibiu? *Nicolae Mărgineanu*: Insemnări asupra lui Pirandello. *Livia Rebreanu-Hulea*: Copilul cât plopul (poveste). Versuri semnează: Livia Rebreanu-Hulea, Emil Giurgiuca, Ovidiu Hulea, Gabriel Drăgan. Bogate pagini de cronică.

Poate ar fi fost bine ca Redacția să fie în aceeași localitate cu Administrația, iar nu una la Aiud și cealaltă la Arad. Vorbind astfel ne gândim la unele greșeli de tipar cari s'ar fi putut evita.

*

Dela „ASTRA“ Brașov

În 13 Aprilie c. Despărțământul „Astra“ Brașov și-a ținut adunarea generală ordinară, în sala festivă a liceului „A. Șaguna“. Din Raportul general despre activitatea comitetului în 1929—1930. spicuim: (Capitolul „Propaganda culturală“). „Sunt trei lucruri de cari trebuie să se țină seamă atunci când mergi la țară: conferințiarul, conferința și politicianismul.

1. Nu ori cine poate vorbi țaranilor. Intelectualul dela oraș are un anumit limbaj, împeștrițat cu atâtea neologisme încât, dacă nu e obișnuit să se coboare la mentalitatea și limba satelor, fără de nici un folos va căuta să înalțe satul printr'o savantă conferință. Așadară, vorbitorul trimis la sate nu poate fi ori cine — ori câtă

bunăvoință ar avea — ci numai acel care are un vocabular rural, ca să-i zicem așa.

2. Nici conferința nu poate fi aleasă la întâmplare. Sunt preferate cele ce își găsesc o aplicare imediată, mai ales la început, și acele în cari au și ascultătorii un bagaj de cunoștințe; fiind cu totul streini de un subiect, chiar dacă vei reuși să te faci ascultat, folosul va fi problematic. Deci conferințele vor fi *alese*. Ideal ar fi ca însuși satul să-ți indice subiectul pe care ar dori să-l tratezi.

3. Asupra politicianismului sunt multe de spus. În propaganda noastră la sate suntem de atâtea ori priviți cu neîncredere: „Domnii dela oraș“ în mintea țaranului reprezintă azi, de atâtea ori, un fel de negustor de voturi, dar un negustor de șatră care-și face reclamă mărfii. Politicianismul a frânt masele satelor, le-a învrăjbit fărămițându-le, le-a aruncat în vârtoarea unor lupte și vinovate și inutile. În cel mai umil sătășor, toate partidele își au reprezentanții lor și țaranul nici nu mai concepe altfel de întruniri decât politice. Și, — să ne bucurăm! — e sătul de ele. Ți-o spune în față cu acea sinceritate amară și dojenitoare: „Ne-am săturat de politică; lăsați-ne în pace!“ Ori ce conferință pe care o ținem trebuie să înceapă cu aceeași frază stereotipă: „Oameni buni, n'am venit să facem politică și nici să vă cerem votul . . .“ Abia după această prealabilă spovedanie, fețele se mai luminează, ochii se uită mai bucuroși de oaspeți, mai încrezători în „Domnul dela oraș“. Vina o poartă cei cari îi îmbată pe bieții țărani cu vorbe goale, înjurând pe cei din partidul advers, cu scopul de a le smulge votul. Acesta odată dat, satul rămâne tot cu mâna goală, dar cu sufletul însăsmântat de vrajbă. Cine strică? De cele mai multe ori chiar conducătorii satelor. Va trebui să se pună capăt odată acestei vinovate exploatare a „conștiinței cetățenești“ în numele căreia pledează toți cei ce duc politica militantă la sate. Acolo încă nu avem nevoie de ea, sau cel puțin *nu* în forma în care se face azi“.

Deși a avut să lupte cu multe piedeci, activitatea „Astrei“ din anul acesta înregistrează un progres simțitor față de trecut. Având aparate de proiecție, filme și automobil propriu, conferințe s'au ținut și mai multe, și în săli mai populate. S'au organizat trei serii de conferințe: una în Scheiu, unde au vorbit D-nii Dr. V. Stinghe, I. Colan, Ing. V. Micu, Ing. B. Măzgăreanu, Aurel Căpă-

țină; a doua la liceul „A. Șaguna“ unde au vorbit D-nii: N. Orghidan prof., I. Mărculescu prof., General A. Butunoiu, Dr. V. Stinghe, Aurel A. Safirescu, Consilier la Curtea de Apel, Octavian Giurgiu prof., I. Garoiu avocat, Dr. Voicu Nițescu, Ministrul Justiției, Ion Colan, prof., Ing. Bujor Măzgăreanu, Dr. N. Căliman și Eugen Hulea, prof. A treia serie a fost organizată la sate unde s'au ținut 31 de conferințe de către D-nii: Dr. N. Căliman, Ion Colan, Dr. V. Stinghe, Ing. Bujor Măzgăreanu, Ing. V. Micu, N. Orghidan, prof., Dr. I. Gancevici medic, Ioan Pricu, dir. școlii comerciale, Aurel Căpățină avocat, Ing. Comanescu.

S'au ținut, deci, în total 50 de conferințe. S'au organizat apoi serbarea dela 1 Decembrie 1929, precum și o ședință solemnă în cinstea lui Thomas Garique Massaryk, cu prilejul împlinirii a 80 de ani dela naștere.

Subvențiuni și ajutoare s'au primit dela: Prefectura Județului Brașov, primăriile comunale: Bod, Hălchiu, Feldioara, Hărman, Holbav, Purcăreni, Satulung, Teliu, Turcheș, în sumă totală de Lei 70.500.

Față de această sumă primită, Despărțământul a dat, în 1929, subvențiuni și ajutoare în sumă de lei 123.991, sau, dacă socotim tot ce s'a împărțit timp de patru ani, ajungem la peste 692.000 lei

Despre inaugurarea Bibliotecii „Dr. Al. Bogdan“, am vorbit în alt număr al revistei noastre. Constatăm aici sporul față de 1929: Biblioteca cuprinde 13.309 vol. (în 1929 numai 10.778). Reviste: 217 în 403 vol. S'au cumpărat 640 vol. S'au primit donațiuni: 1303 cărți 588 broșuri, 36 ani de reviste, 2629 numeri de reviste, 80 diverse. S'au catalogat în total 2201 cărți (2220 vol.), și 217 reviste (403 vol.). S'au citit 1607 vol. (În lunile Ianuarie — începând din 20 — Februarie și Martie). S'au legat 244 vol. cu 26.130 lei.

Muzeul s'a îmbogățit cu câteva tablouri, cumpărate și donate.

Memorii „Astrei“ Brașov sunt: 40 fondatori, 263 pe viață, 221 activi și 520 ajutători: total 1044.

Azât raportul general cât și cel al consiliului de administrație al cinematografului, se vor publica în broșură, așa cum s'a făcut și în ceilalți ani.

